

«Det sku bo folk i husan»

Minner og materialitet fra gjenreisningstiden på Sørøya

Masteroppgave av Elise Johansen

Institutt for Sosialantropologi
ved Universitetet i Bergen

Vår 2022

Til besteforeldrene mine

Innhold

Innhold	v
Forord.....	ix
Abstrakt.....	xi
English Abstract.....	xii
Br nr. 3 Folk i husan av Ole H. Bremnes.....	xiii
Kapittel 1: Introduksjon	1
Gjenreisning eller nyreisning	4
Antropologi og historie	5
Antropologiens fravær i litteraturen om gjenreisning	7
Lokal litteratur om krig og gjenreisning	9
Metode, fallgruver og etiske refleksjoner	10
«Den grønne øya i nord»	13
Oversikt over kapitlene	14
Kapittel 2: Ei bygd, flere landskap.....	17
Introduksjon	17
Det sekundære landskapet.....	18
Det mnemoniske landskapet.....	20

Det kollektive landsskapet	23
Det affektive landskapet.....	24
Konklusjon	28
Kapittel 3: Å eg veit meg et land.....	29
Introduksjon	29
Han pappa hadde så hjemlengsel	29
Frykten for å miste hjemlassen.....	31
Hjemreisen som et heroisk narrativ.....	34
Konklusjon	35
Kapittel 4: Vi e hardhaua vi som du.....	37
Introduksjon	37
Husmur, papptelt, sjå og brakker	38
Den store midlertidige samleetat.....	42
«Jeg beklager altså at de hr. Hofseth...».....	45
Byråkratiets to ansikter.....	49
Søknad om reisetillatelse.....	51
Konklusjon	53
Kapittel 5: Husan e som folk.....	55
Introduksjon	55

Hus i antropologien	55
Gjenreisningshuset som ikke var et gjenreisningshus.....	57
Gjenreisningshuset og likhetsidealet.....	62
Inndeling i hus og hieraki.....	65
Kjøkkenbordfelleskap	66
Sosial ulikhet i husets rom	68
Konklusjon	70
Kapittel 6: Det sku bo folk i husan	73
Introduksjon	73
Gjenreist og fraflytta	73
Veien som aldri kom	76
Hytta som minnested.....	80
Kampen for å bevare hjemlassen	84
Konklusjon	86
Kapittel 7: Oppsummering	87
Avslutning	90
Litteraturliste.....	93
Arkivmateriale.....	100

Forord

Hver sommer bor jeg i et hus som vi barnebarna kaller «*grønnhuset*». «*Grønnhuset*» står oppe på en bakketopp ovenfor huset til bestemor Gerd. Bak huset står det et fjøs, og litt lengre borte står huset vi kaller «*bestemorhuset*», fordi det tidligere var huset til mammas besteforeldre. Alle disse tre husene, bestemor Gerds hus, «*Grønnhuset*» og «*Bestemorhuset*» er nokså like hus; de har en firkantete form og spisse tak. Da jeg var liten tenkte jeg aldri over hvorfor de var så like, og hvorfor naboene også hadde nokså like hus. Det var jo bare sånn husene var i mitt ferieparadis: Søte, varme og gode bestemorhus.

At jeg skulle skrive masteroppgave om gjenreisninga etter krigen i Finnmark var en idé som kom veldig plutselig i mitt første semester på masterstudiet, men da den kom følte det som en selvfølge. Fortellingene om gjenreisninga er fortellingen om forutsetningene besteforeldrene våre vokste opp under og det er fortellingen om sommerhusene som vi barnebarna besøker hvert år.

Jeg valgte å reise til Sørøya for å utføre feltarbeidet, både fordi jeg aldri hadde vært der og ville oppleve noe nytt, men også fordi jeg lurte på hvordan gjenreisningsprosjektet gikk for seg på ei øy langt ute i havgapet. Jeg kunne ikke valgt et bedre sted å oppholde meg. Den varmen jeg møtte av lokalbefolkningen vil jeg aldri glemme. Jeg kom inn som en noe forvirret masterstudent som skulle stille masse spørsmål, uten og alltid ha helt klart for meg hva eller hvor jeg skulle begynne. Dere slapp meg inn, serverte meg kaffe, lefser, middag, latter og fortellinger og tok vare på meg som om jeg var et nytt barnebarn. Tusen takk! Jeg skulle fått plass til flere av minnene deres, men måtte avgrense. Jeg håper at alle vil kjenne seg igjen i det jeg skriver.

Tusen takk til alle lokale som hjalp meg med prosjektet. Jeg vil spesielt takke Herdis som ble min første venn på feltarbeidet og som hjalp meg med å bli kjent med bygda. Jeg skulle nevnt alle, men vil heller takke dere personlig, på grunn av anonymitet og fordi dere er så mange.

Jeg vil takke min veileder Tone Bringa som har vært engasjert i prosjektet mitt fra dag én, og som har gitt grundige tilbakemeldinger underveis. Videre vil jeg takke Kristin Nicolaysen ved Alta museum som hjalp meg i startfasen med å finne innfallsvinkler på oppgaven, og Heidi Stenvold ved gjenreisningsmuseet som ga mange gode faglige råd til prosjektet. Jeg må også takke Hans Evjen som hjalp meg i starten av prosjektet med å dele erfaringer.

Tusen takk til pappa, Sofie og Audun for at dere lærte meg å kjøre bil før feltarbeidet. Uten deres hjelp ville dette blitt vanskelig. Jeg må også takke Meltzerfondet for støtte til å utføre prosjektet. Skriveprosessen hadde blitt veldig ensom og kjedelig uten mine fine medstudenter på lesesalen. Takk for at dere skapte en så fin arbeidsplass.

Jeg vil rett en spesiell takk til min veninne Ragnhild. Du var den første, utenom veileder, som fikk lese oppgaven min og du skal vite at det ikke er tilfeldig. Jeg må også takke mine kjære korrekturlesere Kine, Håvard, Ylva og Audun. Jeg er enig i at man ikke kan skrive «landskas» og at tre proposisjoner etter hverandre er for mye.

Takk til familie og venner som har støttet meg underveis og hatt trua. Spesielt takk til Audun, som kom inn i livet mitt rett før feltarbeidet. Du har gjort meg ukonsentrert, ufokusert og fjern, men mest av alt vært en enorm god støtte igjennom dette arbeidet.

God lesning!

Elise

Abstrakt

Det har gått 77 år siden de første nordtromsværingene og finnmarkingene reiste tilbake til sine hjemsteder for å bygge opp husene og livene sine igjen i et landskap som besto av brannruiner. I denne oppgaven undersøkes det hvilke minner de som vokste opp i etterkrigstiden har fra hjemkomsten etter krigen og det store gjenreisningsprosjektet. Videre skal vi se på hva disse fortellingene kan si om sosiale, politiske og kulturelle utviklinger i bygdene. Ved å ta utgangspunkt i materialitet og dets evne til å fremkalle minner skal det utforskes hvordan den materielle oppbyggingen etter krigen påvirket og påvirker ulike bygger på Sørøya. Inspirert av Eric Hirschs (1995) begrep *sekundære landskap* vil det både fokuseres på metoder for memorering i landskap og videre hva de spesifikke minnene sier om relasjonen mellom menneske og sted.

Figur 1: Et bilde av havna i Breivikbotn. Foto: Elise Johansen

English Abstract

77 years have passed since the first people from Nord-Troms and Finnmark returned to their homelands to rebuild their houses and lives in a landscape of ruins. This thesis investigates memories of the people who grew up on Sørøya in Finnmark after World War II, focusing on the return and the following reconstruction project. Further, we will look at how their stories reflect social, political and cultural developments in their villages. By focusing on materiality and its ability to evoke memories, we will examine how the material reconstruction both affected and affects the subjected villages today. The analytical focus will, inspired by Eric Hirsch's (1995) term *secondary landscapes*, both focus on methods of remembering through landscapes and also on what the specific memories reveal about the relationship between subject and place.

Br nr. 3 Folk i husan av Ole H. Bremnes

*Pipa på hustaket ho e på raus,
en stein ligg i graset og sleng.
Torvhallet sprengt sæ,
jernan e laus,
tel års så vil torvtaket heng.
Det sku bo folk i husan.
Husan e som folk.
Folk treng hus
og hus treng folk
i aill si ti.
Et vindu på sørveggen sleppte inn sola.
Nu e det åpent førr regn.
Når vøta kjem inn
vil det snart komme floa
av råte og mått ifra næraste eng.
Det sku bo folk i husan.
Husan e som folk.
Folk treng hus
og hus treng folk
i aill si ti.*

*Døra mot nord ho e skeiv i karmen.
Sylla punn bislaget tærtes bort.
Ingen går inn førr å komme i
varmen.
I dørlause hus man kjølne fort.
Det sku bo folk i husan.
Husan e som folk.
Folk treng hus
og hus treng folk
i aill si ti.
Grunnmurn e sprukken – held ikkje
stangen.
Tela har hevve han opp og ned.
Et stormkast blir tel
begravelsessangen
når heile huset går bort – i fred.
Det sku bo folk i husan.
Husan e som folk.
Folk treng hus
og hus treng folk
i aill si ti.*

**Tekst: Ole H. Bremnes, melodi:
Ola Bremnes**

Kapittel 1: Introduksjon

«*Æ sto og vaska klær da han Henrik kom inn og sa 'Vi må reise her i fra'*» forteller Mor og rister på hodet. «*Det var ei fæl tid. Ikke nokka artig tid*» fortsetter hun og legger til «*...det var et nytt hjem vi hadde. Det var bygd bare måneder før vi måtte evakuere.*» Mor sukker dypt og sier til slutt «*Æ skreik mine modige tåra, men æ skreik ikke så ungen såg.*»

Dette fortalte Mor da jeg besøkte henne i huset sitt i Breivikbotn. Mor var i begynnelsen av tyveårene da ordren om evakuering kom. Hun fortalte meg at det var en vanskelig tid, som hun ofte minnes. Høsten 1944 ble omlag 73 000 tromsøværing og finnmarkinger tvunget på flukt. De tyske soldatene fikk beskjed om å utføre den brutale taktikken og krigsforbrytelsen «*den brente jords taktikk*», også kjent som «*Operation Norlicht*». Stedene i strekningen mellom Berlevåg og Vest-Tana og ned til Lyngen i Nord-Troms skulle brennes for å forhindre at de allierte skulle ha noe infrastruktur å komme til i nord. Til å begynne med ble det sendt ut en oppfordring til innbyggerne om å evakuere frivillig, men da tyskerne så at de aller fleste ble værende, bestemte de seg for å bruke strengere tiltak, og beordret en tvangsevakuering 28. oktober 1944. Om lag 23 000 kom seg unna og gjemte seg i huler, gammer og hytter, mens de tvangsevakuerte endte opp på ulike steder sør i Troms, og i resten av landet.

Konstansen var omtrent femten år høsten 1944. Hun bodde sammen med familien sin i et lite hus inne i Breivikbotn. Faren var i gang med å bygge et nytt og større hus på eiendommen da de ble tvunget på flukt. Konstansen fortalte at familiens plan egentlig var at hun skulle reise sørover sammen med broren sin, men så sa hun videre til meg «*Æ ville ikke sørover, så æ gikk over fjellet til Bølehula.*» Flere av fortellerne jeg ble kjent med på Sørøya fortalte at de rømte til fjells eller til berghuler da evakueringsordren kom. Noen ble værende i skjul rundt omkring på øya over vinteren, mens noen ble oppdaget av tyskerne og tvunget avgårde sørover i tyske båter. De som ikke ble oppdaget reiste etter hvert til frigjorte steder i Øst-Finnmark, eller ble reddet av russiske og britiske båter og sendt til flyktningleir i Skottland. I tillegg var det noen, både kvinner og menn, som ble med i motstandskampen (Se Martinsen, et al., 2017).

Figur 2: Et bilde av ulike gjenstander som ble lagt igjen i Nordsandfjordhula på Sørøya. Foto: Elise Johansen

Denne oppgaven skal ikke i hovedsak ta for seg brannhøsten, flukten og evakueringen, men tiden som kom etter, den såkalte gjenreisningstiden. Samtidig kan man ikke snakke om gjenreisning uten å forstå hva som skulle gjenreises. Som Tone Bringa skriver om krigene i Bosnia-Herzegovina i første halvdel av 1990-tallet;

«Only when we realize the amount and length of the hard work and effort which families have invested in the building of their house (and home) can we fully understand the tragedy of the systematic burning of homes(...)» (Bringa, 1995, s. 86)

Bringa sier her at man må forstå alt arbeidet som ligger bak et hus og et hjem for å forstå tragedien som følger av å miste det. Mor, som er sitert innledningsvis, og mannen hennes, Henrik, hadde nylig giftet seg, fått et lite barn og flyttet inn i et nytt hus da de måtte reise fra Breivikbotn. Da den ferske familien kom tilbake til bygda to år seinere sto bare husmuren igjen.

Den 8. mai 1945 var freden et faktum; Tyskland var beseiret og Norge var endelig fri igjen, men dramaet var langt fra over. 11 000 bolighus, 4700 fjøs, 106 skoler, 21 sykehus og 27 kirker og 21 000 telefonstolper er noe av omfanget av det som ble brent i Nord-Troms og Finnmark.

«I sin brutale enkelthet er problemene følgende: Til en befolkning på 70 000 mennesker står det igjen hus til vel 10 000 mennesker.» (Statsminister Gerhardsen i 1945, referert i Petterson, 2017)

Som statsminister Gerhardsen er inne på i sitatet ovenfor, var det ikke mange boliger igjen til de returnerte. I tillegg lå det miner spredt rundt hele kysten. Myndighetene besluttet at de ville rydde og bygge før befolkningen returnerte. For de tvangsevakuerte ble det lagt ned et nasjonalt forbud mot å reise tilbake til brannruinene, men mange av nordlendingene ville hjem. Omtrent 40 prosent av den tvangsevakuerte befolkningen trosset forbudet og reiste i løpet av året 1945 (Petterson, 2017), og i Hasvik kommune var det omtrent 500 mennesker til sammen som reiste det første året (BOFL, 1945).¹ Myndighetene ønsket å kontrollere tilbakeflyttingen; å sende

---

¹ Dette tallet er basert på et brev fra ordfører Sverre Bakken datert 9.oktober 1945 hvor han skriver at de er 500 mennesker som bor i kommunen over vinteren. Det kan tenkes at flere hadde returnert til øya, men siden reist igjen.

befolkningen etappevis tilbake ettersom man fikk bygget opp, men slik ble det ikke. Nordlendingene ville hjem og reparere det som var brutalt revet fra dem. Mannfolkan reiste først for å sjekke ståa. De kom tilbake til et landskap av brannruiner, og begynte å bygge opp provisoriske bygninger til seg og familiene sine.² Myndighetene måtte endre planene sine og raskt få i gang en administrasjon for å koordinere distribusjonen av provisoriske boliger, materialer og ferdighus. Det store prosjektet med gjenreisninga av Troms og Finnmark var i gang.

Gjenreisning eller nyreisning

Gjenreisninga er et begrep som er godt kjent for mange i Troms og Finnmark, og som assosieres med årene etter krigen da en bygde opp hus, skoler og infrastruktur. Historiker Einar Niemi, som har forsket og skrevet mye om nordnorsk historie, har argumentert for at det ville vært mer presist å kalle oppbyggingen etter krigen for nyreisningen, fordi man ikke bygde opp samfunnene og husene likt som før krigen (Niemi, 2014, s. 47; Se Dancke, 1986). Dette stemmer godt overens med mine informanters fortellinger om husene de hadde før krigen versus de etter, men allikevel så har «gjenreisninga» eller «gjenoppbygginga» blitt de dominerende begrepene som brukes på folkemunne og i litteraturen. Selv om huset de bygde etter krigen kanskje ikke hadde karnapp som det de hadde før, var mindre eller større en det de hadde før, eller ble bygget på et annet sted enn før, så har de blitt kjent under navnet *gjenreisningshus*. Samtidig må det understrekes at husene ikke i dagligtalen omtales som gjenreisningshus. Huset er først og fremst hjemmet, hytta, sommerhuset, bestemors hus eller barndomshuset (se kapittel 5 og 6).

Gjenreisninga omhandlet ikke bare materiell gjenoppbygging av hus og infrastruktur. Det handlet også om politisk, økonomisk og sosial gjenreisning (Thomassen, 1997). Denne oppgaven skal spesielt fokusere på sammenheng mellom den materielle gjenreisninga og sosiale, politiske og kulturelle aspekter og påvirkningsforhold. Den arbeiderpartistyrte regjeringen hadde ambisiøse mål for gjenreisningsprosjektet; de ønsket blant annet å bedre boligforholdene og utjevne forskjeller mellom folk (se Hage, 1999). Samtidig så opplevde flere på denne tiden at prosjektet ble sentralstyrt og umyndiggjørende overfor befolkningen (Se Hauglid, et al., 1985). I

---

² Provisoriske boliger er midlertidige boliger som ikke er egnet til langvarige bruk. Se kapittel 4.

dag har det gått over femti år siden man kan si at det politiske prosjektet gjenreisning var over og denne oppgaven søker og finne ut hvilke minner og tanker de som vokste opp den gangen nå har fra tiden, og videre hva disse minnene kan fortelle om ulike sosiale og politiske prosesser.

Ifølge Trond Dancke (1986), som var fylkesarkitekt i Finnmark etter krigen, startet man (den materielle) gjenreisninga «før asken var blitt kald», men sier videre at det ikke er like enkelt å sette et tidspunkt for dets slutt. Dancke skriver i sin bok om gjenreisninga, «Opp av ruinene», at statsminister Gerhardsen hadde hatt ambisjoner om å fullføre på fem år, men innså raskt at det ikke ville gå (Dancke, 1986, s. 9). Videre skriver han at Gerhardsen, i en radiotale i 1960, erklærte gjenreisninga som avsluttet. I 1960 opphørte de statlige bevilgningene til fylkesgjenreisningsnemndene, og man avsluttet utbyggingsprogrammet for Nord-Norge og ersattet det med Distriktenes utbyggingsfond. Samtidig som gjenreisninga var erklært over fra politisk hold, presiserer Dancke at utviklingen ikke kan sies å ha vært over.

Selv om denne oppgaven tar utgangspunkt i minner og erfaringer fra de første gjenreisningsårene, gjerne fra hjemkomst til innflytting i nytt hus, vil tiden og prosessene sees i sammenheng med senere utvikling. Dette studiet skriver seg inn i en antropologisk fagtradisjon, ikke historiefaglig, og vil derfor ikke fokusere på en spesifikk tid alene - men heller undersøke fortidens rolle i nåtiden. Hvilken rolle har gjenreisninga av lokalsamfunn for menneskene som vokste opp under og etter krigen? Hva står igjen av minnene og hvordan kommer de til syne i dag, i et forandret landskap?

Antropologi og historie

Innenfor historieantropologi skiller en mellom to ulike tilnærminger til studiet på fortiden, historisme og historitet. Førstnevnte forbindes med en (tidligere) vestlig måte å forstå historie på; som et objekt eller en tid som kan skilles fra nåtiden og studeres alene (Hirsch & Stewart, 2005, s. 262) (Palmié & Stewart, 2016). Eric Hirsch og Charles Stewart bruker en analogi for å beskrive historisme:

«The past is to be treated as a foreign country steeped in its particular institutions, culture and forms of thought» (Hirsch & Stewart, 2005, s. 264).

Det de mener med at historie blir studert som et fremmed land, er at man skiller fortiden fra nåtiden, og at man med det ignorerer hvordan de påvirker hverandre og hvordan tidligere institusjoner og meningsutvekslinger har betydning for et samfunn i dag. Tidligere har antropologer også tatt del i, og vært farget av, dette perspektivet på historie. Dette har gitt etnosentriske tolkninger av andre samfunn, fordi en har tatt for gitt at man (i ethvert samfunn) kan skille fortid, nåtid og fremtid fra hverandre (Hirsch & Stewart, 2005).³ Marilyn Strathern mener at når man bruker en slik isolert og avgrenset tilnærming til historie, ut-kontekstualiserer man de man studerer, fordi man ikke ser eller analyserer historien innenfor referansesystemet til dem det gjelder (Strathern, 1990). I dag er det antropologiske studiet på historie mest opptatt av å forstå menneskers forhold til tid, og det er den tradisjonen denne oppgaven skriver seg inn i.

«In short, the ethnographer investigates social ideologies of history/the past and substantive representations of the past as cultural forms to be understood in relation to the social life of the community» (Hirsch & Stewart, 2005, s. 268)

Som Eric Hirsch og Charles Stewart skriver, så ønsker etnografen(/antropologen) å undersøke hvilke sosiale ideologier og representasjoner av fortiden som kommer til syne kulturelt i det kontemporære sosiale livet, og felleskapet til dem en studerer. Antropologien åpner opp for en bred forståelse av historie, fordi man tar for seg den sosiale produksjonen av fortid, nåtid og fremtid (Hirsch & Stewart, 2005; Palmié & Stewart, 2016). Fagdisiplinen har erfart gjennom studier på samfunn med ulike meningsunivers, eller ontologier (se Remme, 2013), at å forstå en tid som avgrenset og isolert fra en annen ikke er tilstrekkelig for å forstå fortidens tilstedeværelse og/eller betydning (Hirsch & Stewart, 2005). Morphy har vist oss at aboriginere navigerer i et landskap hvor forfedrene deres har en tilstedeværelse i stiene de har gått (Morphy, 1995). Samtidig har Feld og Basso illustrert hvordan de vestlige apachene og kauliene forstår livet som en sti eller en rute (Feld & Basso, 1996, s. 9). Å åpne opp eller bryte opp forståelsen av tid, og dermed historie, er åpenbart nødvendig for å forstå slike samfunn, men jeg vil argumentere for, inspirert av Keith Basso, at det kan være minst like nyttig i et samfunn som forbindes med å ha

---

³ Etnosentrisme handler om å bruke sin egen kultur som utgangspunkt for å forstå eller bedømme andres

en lineær tidsforståelse, som i Norge; å åpne opp for at fortiden kan være inkorporert i nåtiden (Se Feld & Basso 1996 s.87).

Nåtidens historikere anerkjenner for øvrig også at fortid, nåtid og fremtid er i et gjensidig avhengighetsforhold, men fagdisiplinen skiller seg fremdeles fra antropologihistorie metodologisk og epistemologisk (Hirsch & Stewart, 2005). Historiefagets kunnskapsproduksjon har tradisjonelt basert seg på bevisfiksert faktasjekking og har et mål om å finne ut hva som skjedde «på ekte», ofte sett ut ifra et vestligvitenskapelig perspektiv (Palmié & Stewart, 2016, s. 210). Sosiolog Paul Connerton sammenligner metoden med domstolpraksis; «*Historians, in other words, investigate evidence in much the same way as lawyers cross-question witnesses in a court(...)*» (Connerton, et al., 2011, s. 2) . Connertons poeng er at historikere ikke godtar en påstand før den er godkjent innenfor historikerens kriterier for sannhet (Connerton, et al., 2011). En historiker gjør seg ikke avhengig av *sosialt minne*, men kan bruke skriftlige kilder eller arkeologiske funn som bevismateriale for historisk rekonstruksjon (Connerton, 1989, s. 14). Samtidig, sier Connerton videre, så er historiske rekonstruksjoner påvirket av sosialt minne og videre påvirker rekonstruksjonene sosiale minner.

De fleste fagdisipliner påvirkes av gitte kriterier for kunnskapsproduksjon, og at det kan være fruktbart å studere samfunn med ulike briller. Denne oppgaven tar utgangspunkt i den antropologiske metoden, men vil også benytte seg av en del litteratur fra historikere for å kontekstualisere og nyansere. Historiker Einar Niemi, professor ved Universitetet i Tromsø, som vil brukes flittig i denne oppgaven, foretar et nyttig skille mellom realhistorie og minnehistorie; hvor sistnevnte er det mest relevante for denne oppgaven. Minnehistorie handler om å se minner som noe mer eller annet enn historie – minner skapes, formes og endres over tid og kan sies å ha sin egen historie eller utvikling i seg selv (se Niemi, 2019).

Antropologiens fravær i litteraturen om gjenreisning

Trond M. Dancke skriver i innledningen til sin bok «Opp av ruinene: Gjenreisninga av Troms og Finnmark 1945-1965»:

«Diskusjonen om gjenreisninga ble ofte opphisset og følelsesladet. (...)Jeg blir ofte sittende og se ut i luften og tenke på disse forhold, men i min beretning blir de ikke

berørt. Jeg er blant annet part i saken. Allikevel, emnet åpner store perspektiver, og kaller på en uhildet og uavhengig person, gjerne med sosialantropologisk bakgrunn, som kan rulle opp hele problemet med dets historiske og moderne perspektiver.» (Dancke, 1986, s. 14)

Til tross for Danckes oppfordring i 1986 har det ikke vært utført antropologiske undersøkelser av gjenreisninga i Troms og Finnmark, eller andre steder i Norge for øvrig. Det meste av litteraturen rundt tematikken i Norge er skrevet innenfor en historisk eller arkitekturfaglig disiplin. Samtidig som det mangler rene etnografiske undersøkelser rundt tematikken, så har flere av studiene benyttet seg av både kvantitative og kvalitative data, som har gitt noe bredde i litteraturen. For å nevne noen så har Ingebjørg Hage, Harry Westrheim, Anders Ole Hauglid og Arthur Petterson alle intervjuet en mengde mennesker i Nord-Troms og Finnmark i forbindelse med sine studier av gjenreisninga (Hage, 1999; Hauglid, et al., 1985; Petterson, 1994). Dancke har også benyttet seg av intervjuer til sin bok, men har et hovedfokus på byråkratene i gjenreisningsapparatet. Disse intervjuene har gitt oss mye god innsikt i den menneskelige opplevelsen av gjenreisningsprosessene, men det som mangler, og det denne oppgaven ønsker å tilføre, er den antropologiske undersøkelsen av, og perspektivet på, hvilken rolle opplevelsene spiller i dag, og hvordan minnene aktualiseres.

Det er ikke bare i Norge at den antropologiske disiplinen er underrepresentert i studier av gjenreisning. Mye av litteraturen om gjenreisning globalt er skrevet innenfor historie, arkitektur, arkeologi, utviklingsstudier eller statsvitenskap (Se Kissane, 2014; Bullock & Verpoest, 2021; Verpoest, et al., 2021; Webb, 2018), og det mangler enda etnografiske undersøkelser av og antropologiske perspektiver på fenomenet. Paola Filipucci er en av de få antropologene som spesifikt skriver noe om materielle gjenreisningsprosesser (Filippucci, 2010). Filipucci har forsket på tiden etter første verdenskrig i Argonne i Frankrike. Hun fokuserer på hvordan minner fra krigen bevares og videreføres, men også på hvilken rolle de materielle gjenreisningsprosessene har spilt for stedenes utvikling. Filipucci er opptatt av hvordan minner og kunnskap kan overføres gjennom materialitet som en taus kommunikasjon. Dette skal vi se mer på i kapittel 2, og til dels i kapittel 6.

Selv om det ikke har vært et stort fokus på materiell gjenreisning som sådan i antropologien, har en god del antropologer undersøkt sosiale ettervirkninger av krig og konflikter, ofte med et fokus på retur av internt fordrevne og etniske grenser (se Bringa, 2016; Bryant, 2010; Navaro-Yashin, 2012). Mens Tone Bringa har forsket på etniske grenser og sosial territorialisering i Bosnia-Herzegovina etter oppløsningen av Jugoslavia (Bringa, 2016), har Yael Navaro-Yashin og Rebecca Bryant begge studert ettervirkninger etter åpningen av den etniske definerte grensen mellom tyrkisk kontrollerte Nord-Kypros og greskkontrollerte Kypros (Bryant, 2010; Navaro-Yashin, 2009). Historien til Finnmark og Nord-Troms er ganske ulik den til Bosnia-Herzegovina og Kypros, men møtes i det at menneskene på alle stedene på ulike måter har opplevd brudd og endringer på hjemstedene sine. Både Bryant og Bringa har skrevet om betydningen av hus og hjem for menneskers identitet og opplevelse av stabilitet, noe som også kommer til syne i historiene om tilbakevending etter krigen i Norge (se kapittel 3 og 5). Videre vil Navaro-Yashins teori om affektiv geografi, altså om hvordan omgivelser kan drive frem kroppslige reaksjoner, brukes i kapittel 2 og til dels i kapittel 6 for å forstå hvordan landskap er ladet med minner og nostalgiske affekter.

Lokal litteratur om krig og gjenreisning

Det har blitt produsert en del lokal litteratur om krigen på Sørøya, og noe litteratur om etterkrigstiden og gjenreisninga. Jeg skal ikke gå inn på alle bøkene om krigen her, men kan nevne noen. Den aller første boka skrevet om krigen på Sørøya, «Øya i ingenmannsland» av Per E. Danielsen, O. F. Backer og Per Waage ble utgitt allerede i 1946 og er en virkelighetsbasert skjønnlitterær skildring av krigsopplevelser på øya. «Minnesmerket» av Eva D. Husby og «Hold ut, vi kommer snart» av Britt Sonja Olaussen er de siste bøkene som har kommet ut om krigen på Sørøya (Husby, 2020; Olaussen, 2021). Den førstnevnte tar for seg historien om et russisk fly som styrtet på øya under krigen og det politiske arbeidet gjort de siste årene med å få opp et minnesmerke på stedet. Den andre omhandler breivikværingers historier om flukt, evakuering og motstandskamp under krigen. I tillegg til disse bøkene har Eva D. Husby skrevet «Krigen på Sørøya 1940-1945» som er et samlehefte av ulike intervjuer av tidsvitner på øya, blant annet noen av fortellerne jeg bruker i denne oppgaven (Husby, 1995). Det er også skrevet mye lokalhistorie i menighetsbladene og i regi av Hasvik historielag. Her er det også en del tekster

om minner fra gjenreisningstiden som har vært nyttig i min studie. Eva D. Husby har også skrevet boka «Etter krigen... Hasvik kommune etter 1945», ei bok som tar for seg ulike gjenreisningsprosesser i kommunen etter krigen (Husby, 1988). Denne boka har vært et godt oppslagsverk i arbeidet med denne oppgaven, fordi den tar for seg mye av de lokale utviklingene av bygdene etter krigen.

Metode, fallgruver og etiske refleksjoner

Denne oppgaven er basert på et feltarbeid utført i Breivikbotn og omegn i Hasvik kommune på Sørøya, fra begynnelsen av juni 2021, til slutten av oktober 2021. Jeg har besøkt og blitt kjent med mennesker som opplevde gjenreisningstiden i Breivikbotn, Breivik, Dønnesfjord, Langkjeila, Haraldseng og Holmbukt. Oppgaven tar utgangspunkt i den antropologiske forskningsmetoden *deltakende observasjon*, som går ut på å oppholde seg sammen med de en studerer på stedet de lever over en lengre tidsperiode. Målet med det antropologiske feltarbeidet, er i følge en av metodens grunnlegger, Bronislaw Malinowski, å lære seg hvordan de en studerer forstår sitt liv, sin virkelighet og sin verden (Malinowski 1922, referert i Zahle, 2017, s.467). Samtidig som dette er målet, har antropologer blitt mer bevisste med årene på at man selv etter et langt feltarbeid ikke kan *representere* et folk eller en kultur (Moore, 1994, s. 108). Antropologer konstruerer, sammen med de en studerer, en virkelighet som vil være hverken absolutt eller objektiv (Zahle, 2017, Knudsen, 1990), men som likevel vil kunne bidra til å forstå den komplekse verdenen vi lever i.

Russel Bernard skiller mellom tre ulike roller som antropologen kan innta i felten; komplett(*complete*) deltaker, komplett observatør og deltakende observatør (Bernard, 1994, s. 276). Med bakgrunn i at min studie tar utgangspunkt i minner fra en annen tid, får det deltakende aspektet med deltakende observasjon en litt annen form. Jeg kunne naturligvis ikke delta i fortidens hendelser, men heller være en deltakende samtalepartner og først og fremst en observatør i innhenting av minnene i dag. Bernard skiller mellom deltakende observatør og observerende deltaker. I førstnevnte rolle er observeringen det primære, mens i sistnevnte er det deltakelsen som kommer først (Bernard, 1994, s. 276). Under mitt eget feltarbeid var jeg først og fremst en deltakende observatør. Jeg deltok på reiser til hjemmassene og gåturer i Breivikbotn, og jeg var med på middager og kaffebesøk, hvor vi ofte snakket om gjenreisningsårene. Mitt

hovedfokus var å være observerende og lyttende, samtidig som jeg, etter hvert som jeg lærte mer om temaene, kunne delta mer aktivt i samtalene og i intervjuene.

I tillegg til en del observasjonsdata og ustrukturerte samtaler, er en god del av materialet som presenteres i denne oppgaven er innsamlet igjennom semistrukturerte intervjuer. Det finnes flere ulike måter å gjennomføre et semistrukturert intervju, men det som er vanlig for metoden er at intervjuet har en viss retning og noen spørsmål eller tema til grunne for samtalen – men at man samtidig følger den retninga som fortelleren (intervjuobjektet) tar (Bernard, et al., 1986). Styrken med et slikt intervju er at samtidig som man kanskje får svar på det man lurer på, kan man også få svar på ting man ikke visste at man lurte på. Jeg hadde alltid en liste, enten på et ark eller i hodet, over ting jeg ville finne ut av, men ofte stilte jeg bare et spørsmål og noen oppfølginger for å få igang samtalen om minner fra gjenreisningstiden.

Mens noen samtaler og semistrukturerte intervjuer ble intergrert i gåturer og reiser til hjemplasser, ble ganske mange utført hjemme i stuene til fortellerne. På gåturene ble landskapet utgangspunkt for hva vi snakket om (se kapittel 2), mens hjemme i stuene hendte det at vi tok utgangspunkt i bilder fra fotoalbumer eller bilder hHaraldsengde på veggene.

Jeg har for det meste brukt notatbok for å notere ned informasjon; noen ganger fordi fortellere ikke har ønsket at jeg skal ta opptak og noen ganger fordi jeg selv har merket at jeg selv ble mer konsentrert av det. Jeg har siden gått igjennom noe av innholdet i intervjuene med fortellerne både for å dobbeltsjekke at det jeg har skrevet er riktig, men også for å minne dem på at de er en del av et forskningsprosjekt og at de kan si ifra om det er noe de er ubekvemme med. En notatbok og en penn kan, i tillegg til å være nyttige dokumentasjonsverktøy, fungere som rekvisitter for å minne de rundt deg om din rolle som forsker (Schwander-Sivers, 2016, s. 185-186). Ulempen med å notere for hånd i stedet for å ta opptak er at man kan miste de presise ordrette sitatene. Samtidig gjør fraværet av penn og papir i antropologens hånd at fortellere kanskje lettere glemmer at alt de sier tas opp og begynner snakke om konfidensielle ting. I tråd med forskningsetiske vurderinger slettet jeg naturligvis de delene av opptaket.

Til sammen har 18 personer tatt del i prosjektet og delt ulike minner fra barndom og ungdomstid i tiden etter krigen. Av de 18 er fem personer fra andre bygder enn Breivikbotn, Haraldseng, Holmbukt, Dønnesfjord, Breivik og Langkjeila. Åtte av fortellerne er menn, og ti er

kvinner. Den eldste er født i 1921, og den yngste er født i 1947. Ni av fortellerene var over syv år da de returnerte til øya, og av de igjen var fire personer over 10 år. Fortellerne returnerte til øya mellom 1945 og 1948, og flyttet inn i nytt hus mellom 1947 til 1953.

Flere av fortellerne hadde kvenske foreldre, og ut fra det jeg vet var det tre av fortellerne som hadde samisk bakgrunn. Jeg prøvde aktivt å få tak i flere samiske som opplevde gjenreisningstiden i områdene rundt og i Breivikbotn, fordi jeg mener at det trengs mer forskning på forholdet mellom gjenreisninga og fornorskningsprosessene. Ifølge Gjenreisningsmuseet bidro den materielle oppbygginga og dets standardiserte arkitektur til at etniske skillelinjer ble mer utydelige, og jeg skulle gjerne fått mer data for å utforske dette aspektet av gjenreisninga, men det viste seg å være vanskelig (Gjenreisningsmuseet, 2022). Det ville også vært interessant og se på språkets rolle i møte med gjenreisningsapparatet, men dette har også Hauglid, Westrheim og Jensen skrevet litt om i boken «*Til befolkningen!*» (Hauglid, et al., 1985, s. 209-215). Samtidig så fikk jeg noe intrykk av hvordan språket utviklet seg etter krigen. De tre fortellerne jeg ble kjent med som hadde samisk bakgrunn hadde enten en mor eller en far som snakket samisk, men de lærte aldri selv språket. Den ene har jeg valgt å kalle Nils. Nils fortalte at foreldrene ikke ville lære ham samisk, etter at de hadde sett hvordan det gikk med storebroren på skolen. Historien illustrerer godt hvordan fornorskningsprosessene i skolen bidro til å hindre et språk fra å videreføres.

Jeg har valgt å gi alle fortellerne pseudonymer istedenfor å bruke deres ekte navn, men det er gjort noen unntak med offentlige personer som har blitt intervjuet og skrevet om før, eller som vanskelig lot seg anonymisere av andre grunner. Å velge å gi folk nye navn har ikke vært et enkelt valg. Veldig ofte anonymiseres informanter i vitenskapelige studier, men i studier som handler om hendelser og opplevelser som går så langt tilbake i tid som i dette tilfellet, kan man om det er samtykket være åpne om identitetene. Av mine fortellere var det noen som ønsket pseudonymer og andre som følte at det ville være fremmedgjørende. Jeg kunne valgt og beholde flere av de ekte navnene, og gjort en kombinasjon av ekte navn og pseudonymer, men det ville blitt rotete og ville innebært endring av noen historier og relasjoner. Valget begrunnes også i at denne oppgaven ikke er skrevet som rein lokalhistorie fortalt av tidsvitner, men at den baserer

seg på min utvelgelse av historier og min analyse av minner og jeg ønsker ikke at mine analyser feilaktig tillegges fortellerne.

Selv om jeg har gitt fortellerne pseudonymer, vil historiene være gjenkjennelig både for fortelleren og de andre i bygdene. Dette har alle fortellerne gitt samtykke til. De som ønsket pseudonymer, ønsket det først og fremst for å unngå å bli kontaktet av andre i fremtiden og for og beskytte sitt personvern ved publisering på nett, men de var alle inneforstått med at andre i bygdene ville kunne kjenne igjen deres historie. I Breivikbotn bor det bare 3-400 mennesker, og i de andre bygdene under ti mennesker. Om man skulle skjult identitetene totalt ville man måttet endret på noen av historiene, og det ønsket hverken dem eller jeg. Jeg håper at jeg har klart å finne en god balanse mellom behovet for å være gjenkjennelig på den ene siden, og ikke-identifiserbar for de utenfra på den andre.

«Den grønne øya i nord»

Stedene som denne oppgaven tar utgangspunkt i; Breivikbotn, Haraldseng, Holmbukt, Dønnesfjord, Langkjeila og Breivik ligger i Hasvik kommune på Sørøya i Finnmark. Sørøya er Finnmarks største og Norges fjerde største øy med sitt areal på 812 kvadratkilometer. Øya, som ligger ute i havgapet utenfor Alta og Hammerfest, er kjent som «den grønne øya i nord» på grunn av sin intense grønnfarge som kommer frem på sommeren og blir i sterk kontrast til det blå havet rundt. Øyas særegne landskap som blant annet består av kritthvite strender og unike klippe- og fjellformasjoner trekker til seg turister på sommeren fra både inn- og utland som kommer for å fiske og for å gå sørøya på langs.

Sørøya er befolket på vestsiden i ulike bygder i Hasvik kommune og på østsiden i bygder som er en del av Hammerfest kommune. Det ble aldri bygget vei mellom øst og vest, noe som har gjort at de ulike delene av øya har fått infrastrukturer som kobler privatbilismen opp til hver sin by. I Hasvik går det ferger inn til fastlandet i Øksfjord som er omentrent 110 kilometer fra Alta, mens det på østsiden går båt over til Hammerfest. I tillegg til fergesambandet har Hasvik en flyplass og en hurtigbåt som går til Hammerfest.

I Hasvik kommune bor flertallet av befolkningen i bygdene Hasvik i nord, Breivikbotn i midten og Sørvær i sør. Breivikbotn ligger mellom de to andre bygdene og er det administrative

senteret i kommunen. Kommunen har likhet med mange andre kommuner i Finnmark slitt med befolkningsnedgang, men har i de siste årene hatt en stabil befolkningstetthet på rundt 1000 innbyggere. Både før og etter nedbrenninga under krigen var det mange flere befolkede bygder i Hasvik kommune, men på 60 og 70-tallet ble flere av de fraflyttet. Dette gjaldt blant annet Holmbukt, Haraldseng, Breivik, Dønnesfjord og Langkjeila som noen av fortellerne mine kommer fra (Se kapittel 6). Breivikbotn har vært utgangspunktet for å finne fortellerne til dette prosjektet. De fleste av fortellerne som kommer fra de andre bygdene bor nå i Breivikbotn, mens noen av fortellerne kommer fra Breivikbotn, men har flyttet fra øya.

Oversikt over kapitlene

Denne oppgaven er delt inn i seks ulike kapitler, som tar for seg ulike aspekter og perspektiver på minner fra gjenreisningstiden. Mens kapittel 2 og 6 fokuserer på hvordan minner aktualiseres i landskapet i dag og på sett og vis tar ulike historier fra gjenreisningstiden inn i nåtiden, følger kapittel 3 til 5 gjenreisningshistorien i en mer kronologisk rekkefølge fra tilbakevendingen etter krigen til innflytting i nytt hus.

I kapittel 2 utforsker vi hvordan minner kommer til syne i forandra omgivelser og skaper det Eric Hirsch kaller et *sekundært landskap* (Hirsch, 1995). Med utgangspunkt i en gåtur i bygda med Petra og Knut og en båtur med Lars skal vi se på hvordan minner fra gjenreisningstiden knytter seg til steders materialitet. Det vil argumenteres for at en god måte å studere fortiden på er å følge menneskers interaksjon med stedene hvor de har opplevd ulike hendelser. Dette kapitlet introduserer noen nøkkelbegreper for å forstå relasjonen mellom minner og materialitet og gir samtidig noen hint om fortellingene fra gjenreisninga som kommer videre i oppgaven.

I kapittel 3 skal vi se på de tidlige hjemreisene etter frigjøringa som trosset myndighetenes forbud om tilbakevending. I dette kapitlet vil det diskuteres hva fortellingene om fedrenes retur og hjemlengsel kan fortelle om deres forhold til hjem og tilhørighet. Her vil jeg bruke Peter Reads teori om at behovet for å fort komme seg tilbake og gjenreise handler både om å reparere det materielle og seg selv (Read, 1996, s. 21, referert i Filippucci 2010, s.168). I tillegg vil jeg i dette kapitlet argumentere for at fortellingen om tilbakevendingen har fått et heroisk preg og diskutere de ulike narrative som skaper denne heltehistorien.

Kapittel 4 handler om den første og provisoriske gjenreisninga i bygdene på Sørøya. Dette kapittelet baserer seg både på fortellerenes minner av den provisoriske bosituasjonen og på arkivmateriale om den byråkratiske organiseringen av boliger i de første årene etter frigjøringen. Kapittelet har en skalerende struktur; vi skal se på den provisoriske gjenreisninga fra et individuelt til et lokalt, regionalt og nasjonalt perspektiv. Ved å bruke Bierschenks (2019) teori om byråkratiets doble ansikt skal vi se på gjenreisningsbyråkratiets ulemper og fordeler. Samtidig som dette kapittelet vil vise til kritiske problemer med boligmangel i den første gjenreisningstiden, vil det også argumenteres for at folket som returnerte var langt fra rådløse og at boligsituasjonen utfordret materielle hierarkier mellom folk.

I kapittel 5 beveger vi oss fra den provisoriske gjenreisninga og til den permanente husbygginga. Ved å se på gjenreisningshusets historie og fortellerenes minner fra hjemmet skal det undersøkes hvordan materialitet og sosialitet er i et gjensidig påvirkningsforhold. Inspirert av antropolog Marcel Vellinga (2007) skal vi se på akritektur som både skapt og skapende. Det vil argumenteres for at både gjenreisningshusets ytre og indre utforming ble skapt med noen bestemte mål, og at de påvirket både sosial rang og sosialt liv i bygdene. Det vil blant annet fokuseres på hvordan husene påvirket sosiale ulikheter og kjønnsforskjeller.

I kapittel 6, det siste før konklusjonen, tas historien om gjenreisninga inn i nåtiden på de stedene som ble gjenreist, men som nå er helt eller delvis fraflyttet. Inspirert av Marianne Lien (2020) skal vi se på hvordan steders materialitet kan representere fremtidsvisjoner som folk en gang hadde. Det vil argumenteres for at samtidig som minnene i landskapet er påminninger om stedenes svunnede potensialiteter, får hjemplassene nye identiteter som ferie - og minnested. Helt til slutt skal jeg samle sammen trådene og oppsummere de ulike kapitlene.

Kapittel 2: Ei bygd, flere landskap

Introduksjon

“Før så var det svaberg her”, forteller Petra. “Og vi erta jo sjøen vet du” sier hun lattermild, “det var en gang ho Live[storesøsteren], ho var nu litt rampat, ho ble tatt av bølgen”.

Jeg, Petra og mannen hennes Knut er ute og går nede ved havna i Breivikbotn. Vi har gått igjennom flere steder i bygda, og står nå og ser ut på en grusvei som går ned til moloen. Omentrent her sto brakka som familien til Petra sin familie bodde i da de kom tilbake til øya i 1946. Petra lyser ops. Stedet har vekket frem noen minner som får henne til å trekke frem smilebåndet. Svabergene er det bare hun som kan se og de tar henne med til barndommen og denne dramatiske hendelsen. Minnet om svaberget og søstra som holdt på å ryke med, er kanskje ikke alltid der, men i et øyeblikks bevissthet i sansingen av stedet, dukket det opp (se Feld & Basso, 1996). Hvordan skapes fortiden i nåtiden, og hvilken rolle spiller landskap og materialitet i denne prosessen? I dette kapittelet skal vi se på ulike måter, og metoder for hvordan fortiden kan innhentes i nåtiden. Det vil argumenteres for at en god måte å studere minner på, innebærer å ta på alvor menneskers sansing av sted, og landskapets påvirkende kraft og verktøy for menneskers memorering. Det er et typisk dokumentargrep å ta med mennesker til steder som har betydning for deres liv. Å fysisk være til stede i områder hvor en har levd og opplevd ulike hendelser, steminger og følelser kan frembringe ulike former for affekt; stedenes materialitet kan vekke til live i minner som vi ellers ikke ville fått tak i på samme måte (Navaro-Yashin, 2009). Når vi tar inn over oss et sted kan vi tas inn i et annet rom i en annen tid (Feld & Basso, 1996). Samtidig så trenger man ikke nødvendigvis å være fysisk tilstede i det materielle rommet hvor minnene «lagres» for at de skal fremkalles, de kan fungere som mentale rom med informasjon (Halbwachs 2001, 2002, referert til i Connerton, 1989, s. 37). Dette gjør at glimt fra fortiden kan fremkalles selv når de materielle omgivelsene rundt er forandra eller borte. Vi kan memorere ting i “usynlige” landskap, noe som gjør at fortiden kan innhentes i nåtiden selv etter store

forandringer - så lenge det er et eller annet holdepunkt, et locus, å koordinere etter (Connerton, 2009, s. 5).

Hvilke uttrykk bruker mine informanter som sier noe om deres forhold til sted, og spesifikt hjembygdene de vokste opp i etter krigen? Dette er spørsmål som vil stilles underveis i denne oppgaven og kanskje kan det bidra til Feld og Bassos mål om å gjøre sted til et større komparativt prosjekt;

«Like sikkert som at sted er et grunnleggende eksisterende faktum, er det sikkert at sansing av steder er et universelt eksperimenterende fenomen, og derfor, og ettersom flere og flere studier på dette blir gjort, vil vi kanskje finne at dette har transkulturelle kvaliteter» (Feld & Basso, 1996, s. 87; min oversettelse)

I empirien som følger i dette kapittelet, og i oppgaven for øvrig, vil vi se glimt av dette påvirkningsforholdet mellom menneske og sted uttrykt gjennom minnefremkalling i landskas.

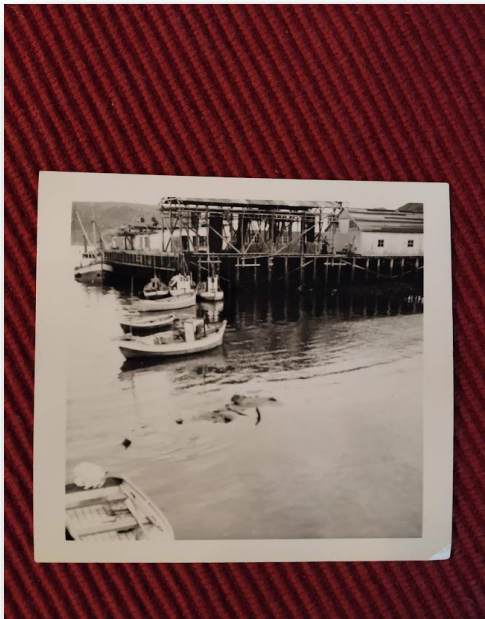
Det sekundære landskapet

Da jeg gikk rundt med fortellerne mine på Sørøya kom de på ulike ting de hadde opplevd på bestemte steder, noe som ga en god inngang inn i ei tid og et rom som ikke ellers ville vært tilgjengelig. Gåturene og den fysiske opplevelsen av å være til stede på ulike plasser, ga innsyn i minner som ikke lett kunne hverken fremkalles eller forklares hjemme i stua. En måte fortiden kan dukke opp i nåtiden på, er gjennom sansene våre, ikke bare gjennom det vi ser rundt oss, men også det vi hører, lukter, føler, kjenner og smaker. Ifølge Keith Basso er menneskets reaksjoner av et sted ofte ubevisst og utydelig, men noen ganger blir vi bevisste på å ta inn stedenes sanser som gir oss refleksjoner og resonnementer (Feld & Basso, 1996, s. 54). En selvbevisst opplevelse av et sted kan trigge frem refleksjoner knyttet til hvem vi er, hvem vi har vært og hvem vi ønsker å være. En sanseopplevelse på et sted kan trigge frem opplevelser fra andre steder og tider og minne oss om opplevelser og andre mennesker (Feld & Basso, 1996, s. 55). Som vi så i episoden sitert innledningsvis så triggert området vi sto på frem et minne for Petra om søsteren som lekte ved havet. Eric Hirsch bruker begrepet sekundært landskap for å sette ord på hvordan et sted ikke bare er det du umiddelbart kan se. Et landskap er produsert over tid og er påvirket av de lokales interaksjoner i det;

"There is thus the landscape we initially see and a second landscape which is produced through local practise and which we come to recognize and understand through fieldwork and through ethnographic description and interpretation." (Hirsch, 1995, s. 2)

Som Hirsch påpeker i sitatet over, så får antropologen kjennskap til sekundære eller usynlige landskap gjennom langvarige feltarbeid. Gjennom et lengre opphold i bygdene og bekjentskap med de lokale som vokste opp her, opplevde jeg etter hvert at bygdene ikke lengre bare var det jeg kunne se i det fysiske forran meg. Industribygget nedenfor der jeg bodde i Breivikbotn gikk fra og være et stort hvitt fiskeribygget til å bli Produksjonslaget; et symbol på Samvirke-tankegangen som hadde sterk fremvekst i årene etter krigen. Byggene på den andre siden av havna ble representasjoner av det private fiskekjøpet, selv om de var totalt forandret siden etterkrigstiden (se kapittel 3). Det tettbygde nabolaget øverst i bygda var ikke bare hus lengre, men et stort jorde med fjøs og et par små hus. Her var det bekmørkt på vinteren og barna som skulle hjem om kveldene sprang så fort de klarte, eller ropte på foreldrene for å be de komme og hente de. Over det synlige landsskapet som utenforstående kan se, bygde det seg opp alternative strukturer – sekundære landskap som vitnet om bygdas utvikling i årene etter fredstid. Som antropolog søker en å bli kjente med hele landskapet og de lokales forhold til stedet, men samtidig som man lærer mye blir man aldri utlært. Som Eric Hirsch skriver, så finnes det ikke noe slikt som et absolutt landsskap, et landskap produseres kontinuerlig og er et resultat av menneskers interaksjon i det (Hirsch, 1995, s. 23, se Lien 2020). Gjennom mitt feltarbeid på Sørøya dukket det opp bilder av landskap som ble tegnet frem ettersom informantene fortalte om barndom, oppvekst, lek, arbeid i gjenreisningstiden.

Figur 3: Et bilde av et gammelt bilde av Produksjonslaget i Breivikbotn. Det originale bildet tilhører Torunn Krane.

Figur 4: Et bilde tatt i nyere tid av bygget som tidligere var Produksjonslaget. Foto: Elise Johansen

Det mnemoniske landskapet

Jeg, Petra og Knut står nedenfor en boligbrakke rett at med fiskemottaket Nergard, hvor det nå bor polske arbeidere. Petra forteller meg at her sto den brakka som familien hennes bodde i etter krigen. "Det bodde vel bra mange her?" Spør Knut kona si. "Ja det bodde mange," bekrefter Petra, "Bortest bodde ho Laila..." sier hun videre og peker på bygget. Petra husker at hun brukte å gå og hente Gerd, Lailas datter, for å passe henne, og viser meg omtrent hvor de bodde. Tyskebrakka som Petra refererer til står ikke der lengre. Ei trekkfull brakke for hjemvendte tvangsevakuerte er byttet ut med ei nyere boligbrakke, og blir stående som en lokasjon for minnene av braketiden i landskapet. Petra bruker det nye bygget til å navigere hvor ting var i det gamle, og så bruker hun hendelsene som det å passe denne ungen, til å prøve huske hvordan bygget var satt ops.

I følge Connerton benytter vi mennesker oss av en *method of loci* når vi memorerer ting; ved å se en *locus*, eller å se for oss en *locus*, husker vi ting knyttet til det (Connerton, 2009, s. 5). Vi kan skille mellom lokasjon og *locus*, ved at et *locus* ikke bare er posisjonen, men også materialiteten

som markerer stedet, det er noe materielt som enkelt kan kobles til minner (Connerton, 2009, s. 5). Den tyske brakka som Petra og familien hennes bodde i er revet for mange år siden, men bygget som har kommet i ettertid blir et nytt holdepunkt for minnene. På denne måten får landskapet en mnemonisk funksjon; et sted eller noe materielt blir stående som påminnelser eller tegn for noe annet.

Mye har forandret seg i Breivikbotn og de andre bygdene siden man bygde opp provisoriske og permanente boliger på 40 - og 50-tallet (se kapittel 4 og 5), men minnene om dem lagres i andre holdepunkter som for eksempel nye bygg. Nye bygg blir stående som markeringer for gamle bygg og de gamle byggene blir igjen påminninger om fortidens hendelser. Dette kom frem da Petra skulle fortelle om husene som folk i familien hennes bygde etter krigen. Jeg, Petra og Knut stopper opp i Skippergata, den andre gata fra hovedgata nede i bygda. Petra peker på et mørkt hus som står mellom samfunnshuset og et stort rødt hus; *«Der bygde pappa opp etter krigen... men det er jo ikke det huset som står der nå»* sier hun og så flytter hun armen litt lengre opp og peker på et hvitt og blått hus lengre opp; *«Og over veien der bygde en av brødrene hennes, og ved huset over der igjen bygde besteforeldran mine»*.

Ingen av gjenreisningshusene hun referer til over står lengere, men er byttet ut med 60 - og 70-tallshus. I motsetning til gjenreisningshusene har ikke disse husene den høye muren, kubelignende formen og det spisse taket, men er heller mer avlange og har flere variasjoner i takformene (se også kapittel 5). Faren til Petra bygde huset allerede i 1947, og han var en av de første som bygde etter krigen. Petra fortalte at gjenreisningshuset brant ned på 1970-tallet og la til *«tenk at det brant igjen»*. Det har vært flere branner i ettertid av gjenreisninga i bygda, og Petras familie var ikke de eneste som hadde opplevd å miste huset sitt flere ganger. Nå står det, som nevnt ovenfor, et nyere hus der gjenreisningshuset deres sto, og der bor sønnen til Petra og Knut i dag. Huset og eiendommen blir et et slags locus, et referansepunkt (Connerton, 2009, s. 5) til påminning om det gamle huset.

I tillegg til at minner om gjenreisningshuset fungerer som et orienteringspunkt for minner om det materielle landskapet det en gang var del av, er det også et holdepunkt for å huske hendelser fra tiden man bodde i huset.

«Æ huske en gang...» begynner Petra. «Æ huske at det kom en fisker med en sønn som trengte husrom. Han pappa var ute på sjøen og ho mamma ville jo egentlig bli enig med han først, men ho lot dem ta stua. Da han pappa kom heim sa han 'ja, de trengte jo husrom'»

Som sitert over, husker Petra at familien ga husrom til en fisker som trengte tak over hodet. Et hus er ikke bare et materielt bygg og oppholdssted for folk; huset har også, ifølge Connerton (2009) et mnemonisk system som mennesker leser av. Livshistorien til et hus er innvevd med livshistorien til mennesker; mange av våre minner er opplevd innenfor husets vegger (Connerton, 2009, s. 19-20). Hus kan altså både fungere som et *locus* på utsiden, men også, og kanskje aller mest, ha flere *locus* på innsiden som bringer fortiden inn i nåtiden. Mens noen av fortellerne på Sørøya enda har gjenreisningshuset sitt som hjem, sommerhus eller hytte (se kapittel 6), var det flere som hadde mistet husene på grunn av brann, fraflytting eller lignende. Allikevel hadde de fleste spesifikke minner av ulike opplevelser som knyttet seg til rommene i husene. Ingrid og Tor hadde solgt barndomshjemmet sitt, men da jeg spurte dem om hva de husket fra barndommen i huset, sa Ingrid «Æ huske radioen som sto på kjøkkenet. Æ brukte å sitte og høre på skøyteførs.» Vi kommer tilbake til minner knyttet til gjenreisningshuset i kapittel 5, poenget her er å vise hvordan huset kan være utgangspunkt for å fremkalle minner om opplevelser knyttet til spesifikke steder eller rom i huset. Som nevnt innledningsvis, trenger man ikke være fysisk til stede i et rom for å fremkalle hendelser som foregikk der, det kan være nok å tenke på plassen.

Materialitet kan altså, enten den er fysisk til stede eller kognitivt fremstilt, vekke spesifikke minner. Ved å tenke på barndomshjemmet eller den første provisoriske boligen, kunne fortellerne komme på minner om hva som foregikk i de byggene. Historiene viser at materielle holdepunkt, eller ulike *locus* kan være verktøy for å huske spesifikke ting som er koblet til stedene, og på den måten kan man si at det primære landskapet (det vi visuelt kan se foran oss) kan fungere som et mnemonisk landskas.

Figur 5: Et bilde av Breivikbotn tatt fra Kollaren, en liten fjelltopp i bygda. Foto: Elise Johansen

Det kollektive landsskapet

Prosessene med innhenting av minner i landskapet har også et kollektivt aspekt. Maurice Halbwachs mener at minner er grunnleggende kollektive fordi de uungåelig er opplevd i samhandling innad i en gruppe, det være seg familie eller bygdesamfunn (Halbwachs 1992, referert til i Connerton 2009). Halbwachs sier videre at grupper ofte blir bevisste på seg selv *som gruppe* gjennom deling av felles minner, og at dette naturligvis former det sosiale minnet. Mange av fortellerene jeg har blitt kjent med har bodd i samme bygd og til samme tid; det betyr ikke at de av den grunn har de samme minnene, men at minnene trolig har blitt påvirket av hverandres minner. Hva som er egne minner og hva som er basert på andres fortellinger, tror jeg de færreste av oss er istand til å rydde opp i, fordi minner, som Halbwachs sier, står ikke isolert men er i et

forhold til andre minner, som del av en kollektiv arv. Jeg overhørte flere samtaler om bygda når barndomsvenner møttes – om hvordan det så ut før og hva de brukte å gjøre. Det kunne oppstå uenigheter om farger på og plasseringen av forskjellige hus og bygg, men ofte ble folk enige til slutt om hva som måtte være riktig fordi noen hadde de beste argumentene eller hadde et bildebevis.

Det faktum at minner er kollektive kan på den ene siden styrke bevaringen av minner fordi de opprettholdes av flere, men samtidig kan det også gjøre minner ensartede i den forstand at de mister individuelle variasjoner. Det kan skapes masternarrativer som dominerer hvordan man konstruerer fortiden. Vi påvirkes av hvordan andre husker ting og av referansene i ei gruppe, og dette kan gjøre at vi siler ut historier som skiller seg ut eller har andre nyanser. På den ene siden kan det hende at man da kommer frem til «det riktige», men på den andre siden kan ulike perspektiver på en opplevelse presses ut, til fordel for én fellesfortelling.

Det affektive landskapet

Hittil har vi fokusert på hvordan steder og bygg kan være verktøy for å fremkalle minner forstått som informasjon om fortiden, men et minne er naturligvis mye mer enn det. Minner kan trekke frem følelser, stemninger, refleksjoner og opplevelser som ikke alltid er mulig å sette ord på. Fortellerne på sørøya knytter spesifikke fortellinger, men også følelser til husene, ruinene og stedene; man kan si at den materielle omverdenen skaper følelsesmessige reaksjoner, affekter. Historien om tilbakekomsten og gjenreisninga etter krigen er for fortellerne mine først og fremst historien om deres barndom og deres familie (se kapittel 3). Besøkene på hjemlassene og minnene som dukker opp er på den ene siden en historie om materiell gjenreisning, men for de som forteller dem er det først og fremst den personlige fortellingen om hvem de er og hva de kommer fra (se Bryant, 2014, Bjelland, 2014). Det skjedde noe med fortellerne da de gikk inn i minnene; besøkene på hjemlassene kunne skape nostalgiske affekter (se kapittel 3). Som Rebekka Bryant beskriver hjemlassene til tvangsflyttede gresk-kyprioter:

“(...) I am made viscerally aware that these homes are not only houses but stories, and that these stories wind their way through a past that takes its shape through family and networks and relationships.” (Bryant, 2010, s. 19)

Som Bryant sier så er et hjem ikke bare et hus; det er historier som har blitt skapt over tid med familie og relasjoner. Landskap og slektskap henger sterkt sammen i bygdene og dette forholdet kommer tydelig frem i erindringene av barndommen i gjenreisningstiden (se Gow 1995, s.49; Hirsh 1995, s.18-19) . En båttur med Lars tidlig i juni illustrerer dette godt;

Jeg møter Lars og Laura nede med kaia. Laura sier at hun håper vi får *tur*, et uttrykk for og ønske oss fiskelykke. Jeg og Lars setter oss i båten og kjører avgårde. Vi kjører ut av havneområdet, rundt molloen og videre rundt ei vik. Det er en del vind så båten humper over bølgene da vi får opp farten. Etter og ha kjørt et kort stykke kommer vi rundt et berg og til ei bukt. Lars sakker ned farten og svinger inn for å komme litt nærmere land. «*Her e Holmbukt. Det var her æ vokste æ opp*» forteller han. «*Der e hytta våres*» sier Lars videre og peker på en mørkerød hytte et stykke ovenfor fjæra. «*Det var der huset vi hadde før krigen sto, og hytta er bygget på samme mur. Vi bygde opp huset rett att med... Vet ikke om du klare se det, men det står noen murresta der?*» Jeg klarer ikke se det. «*Og litt lengre bort der...*» sier Lars og peker «*bygde bestefar etter krigen.*»

Lars var 11 år da familien hans kom tilbake til øya og begynte og bygge opp hjemmene sine igjen (se kapittel 3). Da han pekte og viste meg hvor husene sto og hvem som bodde hvor og jeg kunne visualisere stedet gikk det opp for meg at mens de murene for meg vitnet om gjenreisningsprosjektet, representerte de røtter og tilhørighet for Lars.

Navaro-Yashin mener at steders materielle påvirkningskraft er avhengige av konteksten de inngår i (Navaro-Yashin, 2009). Stedene, murene og husene som fortellerne viste meg var ikke bare minner av ulike opplevelser, de var deler av fortellerenes tilhørighet i verden. Det sekundære landskapet er på den måten ikke bare et kognitivt bilde på fortidens omgivelser, det bærer også med seg i dette tilfellet ideer om identitet, tid og relasjoner. Som Paola Fillippucci sier;

«*(...)people recognise them selves in their material surroundings, which thereby play an important role in forming and expressing individual and collective identities and relations*» (Filippucci, 2010, s. 167).

Man kan si at mennesker innskriver seg selv i steder samtidig som stedene blir en del av oss (se Navaro-Yashin 2012). Yael Navaro-Yashin bruker begrepet *affektiv geografi* for å beskrive

hvordan steders materialitet kan ha en påvirkende kraft på mennesket (Navaro-Yashin, 2012, 2009). Navaro-Yashin er inspirert av aktør-nettverksteorien til Bruno Latour, en teori som tilskriver ting agens (handling – og påvirkningskraft) og som forårsaker at man studerer og konseptualiserer ting som aktører heller enn passive objekter (Navaro-Yashin, 2009, s. 8). Navaro-Yashin kritiserer dog den latourianske aktørteorien for og overse det kontekstuelle som gjør at ting blir aktive i et påvirkningsforhold med mennesket. Hun mener at for at ting skal kunne være affektive må de være aktualisert for de de berører. Det er altså kontekstsvhengig – hvorvidt noe ikke-menneskelig kan aktiveres. Et hjemsted er typisk et sted som kan skape former for affekt som ikke er lette og sette ord på hva egentlig er. Affektteoretiker og filosof Teresa Brennan bruker eksempelet med å 'føle stemninga' i et rom for å sette et eksempel på hvordan omgivelser og ikke-levende ting har en påvirkende kraft på mennesket.⁴ Hun spør «Finnes det noen som ikke noen sinne har gått inn i et rom og 'kjent atmosfæren'?» (Brennan, 2004, s. 1; min oversettelse). Minnene som dukker opp i interaksjonen med landskapet på hjemstedet kan beskrives kommunikativt – «vi var der, det og det skjedde», men å beskrive opplevelsen av å kjenne disse minnene strømme på er ikke like lett og kommunisere. Som Paola Filipucci (2010) sier så kan steders materialitet formidle ting som ikke kan oversettes til ord.

---

⁴ Affekt teoretikere spør om ting har iboende energier som sendes til mennesker og skaper affekt eller om reaksjonene på ting, affekten, er iboende i subjektet- altså om det er tingen eller mennesket som er det vesentlige (Navaro-Yashin, 2009, s. 5).

Figur 6: Et bilde fra båtturen med Lars hvor han viser frem hjemplassen sin. Foto: Elise Johansen

Konklusjon

En god måte å studere og få informasjon om fortiden på kan være å følge menneskers sansing av steder. Steders materialitet kan bære med seg minner som kan dukke opp når mennsker blir bevisste på og tar inn det stedene vil fortelle. Minnene om fortiden skaper det jeg konseptuelt, inspirert av Hirsch, vil kalle sekundære landskap. I sekundære landskap får fortellerne glimt av tidligere levd liv og blir påminnet om egen identitet og tilhørighet. For antropologen, eller forskeren er det en nyttig måte og få innpass inn i ei tid som ikke lengre er tilgjengelig, i dette tilfellet gjenreisninga. Med å gå rundt i landskapet med fortellerene ble jeg kjent med alternative landskap til det jeg visuelt kunne se foran meg. Fortellerne brukte materielle holdepunkter på stedene, eller det Connerton kaller for *locus*, for å innhente minnene om det som en gang var. Materialiteten kunne være totalt forandret, men et nyere bygg bygget på samme sted som brakka man hadde bodd i – kunne brukes som et locus for å innhente minner. Altså har vi sett at minner ikke bare kan lagres i det fysiske materielle, men også den kognitive forestillingen om objekter.

Det langvarige feltarbeidet på et sted gjør at man får verktøyene til å samle sammen og til slutt få et brukbart bilde av det sekundære landskapet som vi skal bli bedre kjent med i de neste kapitlene. Som min nye venninne i bygda sa da hun fortalte de i bygda om prosjektet mitt «*Det er litt som å strikke, hun får litt info her og litt der*». Det ferdige strikkeproduktet er landskapet i gjenreisningstiden, og jo lengre vi kom jo lettere var det å se helheten og vite hvordan man kom seg videre. I det neste kapitlet skal vi se på fortellingen om hjemreisen etter krigen og fortsette diskusjonen om forholdet mellom menneske og sted.

Kapittel 3: Å eg veit meg et land

Introduksjon

Som vi var inne på i kapittel 1, så kan steds materialitet, som landskap, bygg og ruiner, fremkalle minner, historier og følelser. Et sted er ikke bare et sted; steder som er eller har vært berørt av mennesker har spesielle betydninger og assosiasjoner for de menneskene det gjelder. De har sekundære landsskap som kommer frem gjennom et kjennskap til og interaksjon med stedet over tid. Med dette i bakhodet skal vi nå se på hvordan uttrykk for tilhørighet til hjemstedet kommer til syne i historien om hjemreisen etter krigen. Etter krigen la myndighetene ned et forbud for de evakuerte mot å reise tilbake til Troms og Finnmark, på grunn av minefare og mangel på boliger, men omentrent 40 prosent trosset forbudet og reiste opp rett etter freden kom den 8. mai 1945. Hvorfor hørte de ikke på myndigheten? Få av mine fortellere reiste så tidlig, fordi de enten var barn eller kvinner, men noen forteller om fedre, onkler og brødre som reiste før dem for å gjøre i stand hytter, jordgammer, barakkeleilighet eller annen provisorisk bolig til familiene. Hvorfor var det så viktig å reise hjem med en gang? Hvorfor er hjemsted så viktig? I følge Maurice Halbachs kan fysiske omgivelser gi individer og grupper en opplevelse av stabilitet og permanentet, en slags forsikring av egen kontinuitet (Halbwachs 1980, s. 128, referert i Filipucci 2010, s.183). I dette kapitelet skal vi se på historien om hjemreisen etter krigen, for å diskutere behovet for å komme *hjem* og hva det sier om forholdet mellom sted og tilhørighet.

Han pappa hadde så hjemlengsel

De første som reiste opp til Nord Troms og Finnmark trosset et nasjonalt forbud og tok del i det som kanskje er Norges største sivile ulydighetsaksjon (Niemi 2019). De som reiste var gjerne voksne menn, og de begynte å bygge eller anskaffe provisoriske boliger slik at resten av familien kunne komme etter hvert. Svein fra Breivik fortalte om faren sin og risikoen med å reise så tidlig:

«Han dro opp allerede i femogfjorrr da freden var et faktum og man kunne reise ops. Her var jo minefare, men det var et røss av folk, gjerne menn i sin beste alder; fiskere, kjøpmenn og handelsmenn som for opp for å begynne bygge.»

Flere av sørøyværingene fortalte spesielt om fedrenes sterke ønske om å komme seg hjem etter krigen, til tross for forbudet som forelå. Vi ser dette illustrert i sitatet over fra Svein, og Live sa også: *«Han pappa hadde så hjemlengsel. Han venta bare på å få komme opp og få bygget hus til oss.»* Hvorfor var det så viktig for noen menn å reise med en gang og begynne å bygge? Fysiker og etterkrigsforsker Peter Read mener at mennesker har et sterkt behov for å raskt gjenreise fordi man knytter seg selv og sin identitet til sine hjemsted; samtidig som man reparerer det materielle reparerer man også seg selv igjen (Read, 1996, s. 21, referert i Filippucci 2010, s.168). Samtidig illustrerer også sitatene over at denne reoperasjonen har et kjønnet aspekt; det var de mannlige forsørgerne, fedre spesielt, som reiste opp for og få i gang oppbygginga. Mange av dem hadde bygget og vedlikeholdt husene som brant, og det var trolig ekstra viktig for dem å ta tilbake det tapte. Tone Bringa viser i sin studie fra landsbygda i Bosnia, at et hus kan være spesielt forbundet med mannens langvarige innsats med å bygge det, og at det derfor knytter seg nært opp mot hans identitet og verdi (Bringa 1995, s. 86). Nedbrenning av hus både i Bosnia og i Finnmark fratok fedrenes muligheten til å beskytte sine familier materielt. Om vi slår sammen Read og Bringas observasjoner, kan vi si at fedrene reparerte både hjemplassene og sin rolle som forsørger av familien da de bygde opp husene igjen.

En annen forklaring bak behovet for å reise tilbake til øya, var følelsen av å være på fremmede steder man ikke kjente seg igjen i. Mange av de tvangsevakuerte familiene bodde hos andre familier i Troms, Nordland eller lengre sør i landet. Noen ble møtt med åpne armer og skapte gode vennskap som ble opprettholdt i ettertid, men noen opplevde også at de var til bry, at det var trangt om plass og at det var lite mat. Fred, som ble født under krigen, fortalte meg da vi snakket om hans familie sitt opphold i Toten: *«Æ vil ikke si at dem var uvelkommen, men det var ikke lett å være gjest.»* Følelsen av å ikke være hjemme kan, men trenger ikke å være bundet i dårlige forhold på oppholdstedene. Det var flere av mine fortellere, derav Live og Petras familie, som fikk et godt forhold til sine vertsfolk. Vertsfamilien tilbød til og med hele familien på åtte stykker å bli boende, men Live fortalte at faren *«hadde så hjemlengsel»*. Live fortalte videre at

faren savnet sitt kjente landskap i nord; «*Han pappa var lei av å se åkre over alt*», sa hun. Søsteren til Petra fortalte også om dette og sa at «*han pappa ville hjem, han kunne ikke se havet der, vet du*». Utsagnene til Petra og Lives far vitner om en følelse av å være fremmed i et annerledes landskap og en lengsel etter å komme tilbake til stedet hvor en føler tilhørighet (se Bryant 2014; Navaro-Yashin 2014; Filipucci 2014). Faren savnet fjell og hav til kontrast fra landskapet med slette åkre i Østfold.

Antropolog Shuhua Chen har forsket på kinesiske arbeidsmigranter og introduserer begrepet *homeawayness* for å forklare den liminale posisjonen mellom å være hjemmefra, men ikke hjemløs (Chen, 2018). I hennes studie viser hun at en persons opplevelse av et sted, som ikke er hjem, reduseres til nettopp det – et ikke-hjem. Landskapet rundt blir målt opp mot landskapet hjemme. Som Petra og Live sier, sitert over, så var familien velkommen til å bli værende. Problemet var ikke at de ikke hadde det fint der, men heller at stedet ikke var som hjemme. Som Halbwachs sier, sitert innledningsvis, så kan omgivelser gi mennesker følelsen av egen stabilitet og permanentet. Omgivelsene på oppholdsstedene var ukjente, de var noen andres. Et hjemsted er, som vi var inne på i forrige kapittel, ladet med minner som konstituerer menneskers tilhørighet. Oppholdstedenes landskap bar ikke den kunnskapen og de affektene som fantes hjemme på Sørøya. Det var ikke deres *hjem*.

Frykten for å miste hjemplassen

Behovet for å fortrest mulig reise hjem og bygge opp kan også ha kommet fra en frykt for å miste hjemmene sine for godt. Krigsødeleggelser kan utnyttes politisk til å endre bosetningsmønster og for å modernisere næringer (Filipucci, 2010, s. 166-168, se Thomassen, 1997). Forbudet mot tilbakereise etter krigen var fra norske myndigheters side begrunnet med at de ville rydde bort miner og bygge opp boliger først, og så sende befolkningen etappevis tilbake. De som trosset forbudet ønsket ikke å følge myndighetenes håndtering, så de reiste for å ta gjenreisninga i egne hender. Det er bergnet at omtrentlig 40 prosent av den tvangsevakuerte befolkningen fra Nord-Troms og Finnmark (av cirka 50 000 mennesker) reiste tilbake allerede i 1945 og trosset det

nasjonale forbudet (Pettersen, 2017). I Hasvik kommune ser det ut til at prosentandelen var på rundt 20 prosent og utgjorde omentrent 500 mennesker⁵.

Å overkjøre myndighetenes planer for krigsherjede områder har skjedd flere steder og etter flere kriger. Paola Filipucci, som har forsket på etterkrigstid i Argonne etter første verdenskrig, skriver at flyktninger fra flere steder på den vestlige fronten gikk i mot myndighetenes planer for de krigsskadede hjemstedene. De reiste tilbake og insisterte på å bygge opp så likt som mulig som det var før (Filippucci, 2010, s. 168). De sto imot myndighetenes planer for moderniseringer og endringer i hjemstedene, og sørget for at stedene ble gjenbygd. Finnmarkingene og nordtromsværingene insisterte også på å returene og bygge opp sine hjemsteder. Noen av fortellerne på Sørøya mente at foreldrene reiste for å redde hjemlassene, og at om de ikke hadde gjort det ville ikke stedene blitt bygget ops. Hadde de som trosset forbudet grunn til å frykte en statsstyrt oppbygging som ikke ville inkludere alle steders gjenreisning?

Arbeidet med å planlegge gjenreisninga av Finnmark begynte allerede i Londonregjeringen høsten 1944, da beskjedene om tyskernes brente jords taktikk ble kjent (Dancke 1986, s.11). Den 16.februar 1945 sendte statsråd Anders Frihagen en hemmeligstemplet henvendelse til regjeringen stasjonert i London med tittelen «*Gjenreisninga av Finnmark*». Dette dokumentet har i senere tid blitt kalt for «Planene fra London» og inneholdt ikke i seg selv så radikale forslag, men tegnet opp en gjenreisning etter gamle mønstre (Dancke, 1986, s. 33). Trond M. E. Dancke, som var fylkesarkitekt under gjenreisninga, skriver dog at det eksisterte ideer i fagmiljøene om å bruke gjenreisninga til å gjøre store endringer i bosetningene og næringsvirksomhetene (Dancke 1986, s. 33). Arkitekt Erik Rolfsen la ved et notis til Frihagens henvendelse som foreslo at man «*skulle drøfte hele landsdelens nyskapning som et felles problem (...)*» og leder av den byggtekniske komiteen i Stockholm Harald Hals la ved et notis som uttrykte tvil om de ødelagte stedene burde bygges opp i det hele tatt (Dancke 1986, s. 33, Thomassen, 1997, s.148-149) . Ingen av disse dokumentene var gjennomarbeidet i

---

⁵ Se fotnote 1

eksilregjeringen (Thomassen, 1997, s. 166), men viser at det eksisterte en idé om at ikke alle hjempllassene i Nord skulle bygges ops.

«Planene fra London» og notisene som fulgte med ideer om en radikal nyreising av Finnmark ble altså ikke formelt behandlet av regjeringen. De var ideer, men ikke vedtatt politikk. Arthur Petterson (2017) mener at disse ideene ble lagt bort *på grunn av* at folk insisterte på å reise til der de kom fra, men historien er etter mitt inntrykk mer kompleks. På den ene siden så kan man si at når sentrale myndighetsfigurer, som Harald Hals, hadde slike ideer – så hadde man grunn til bekymring, men på den andre siden kan man si at ideene om bosetningsendring ikke var vedtatt politikk. I de faktiske og utarbeidede planene som kom etter fredstid er myndighetene klare på at de ikke ville tvinge frem noen bosetningsendringer:

*“En planøkonomisk og næringspolitisk vurdering av utviklingslinjene kan kanskje lede til at det bør brytes med tradisjonelle forhold på stedet, eventuelt ved nedlegging av fiskevær og overføring av befolkningen til et annet sted med større muligheter. **Det ligger imidlertid i sakens natur at en slik folkeforflytting bare kan skje på frivillig basis, ikke som følge av et statsinngrep**» (Stortingsmelding nr.35, 1945-1946, s.24).*

Vi ser her modererte ambisjonene om bosetningsendringer; man er åpne for endringer i næringsstrukturer som ville fått konsekvenser for bosetningene, men presiserer at det måtte vært på frivillig basis. Finnmarkskontoret (se kapittel 4), sitert i Hauglid & Westrheim (1985, s.195) presiserte også i et intervju at folk måtte få bo der de ville:

«Kanskje finner de sakkyndige at et fiskevær ikke bør bygges opp igjen der hvor det lå. Men å flytte mennesker vekk fra et sted hvor de en gang har bodd er lettere sagt en gjort. Det kan meget godt hende de flytter tilbake til sitt avbrente fiskevær og bygger seg et slags hus uansett hva myndighetene sier. Slik er livet og slik er menneskene. I et demokratisk samfunn er det ikke alltid mulig å følge en plan totalt.» (Finnmarkskontoret, sitert i Hauglid & Westrheim, 1985, s. 195)

Det står ikke presisert hvem eller hvor i Finnmarkskontoret dette sitatet kommer fra, men ordene tyder på en holdning om at uansett om fagfolk skulle mene at et sted ikke burde bygges opp, så var det en ukuelig menneskerett i et demokrati å la folk få bo der de vil.

I ettertid kan man se at myndighetene ikke ville eller kunne ha tvunget frem en bosetningsendring, men rett etter krigen var informasjonen om regjeringens planer mangelfull og krigen hadde satt sine spor på tilliten til øvrigheter. Historiker Øyvind Thomassen skriver at fordi det ikke var noen ferdige planer da krigen tok slutt, var det mange rykter som gikk rundt blant folk om hva som skulle skje (Thomassen, 1997, s.167). Det kan tenkes at denne usikkerheten rundt regionens fremtid, ga de tvangsevakuerte hastverk med å dra for å selv ta kontroll på hjemstedenes fremtid. Distriktsarkivet Kirsten Sand (se også kapittel 5) mente at nordlendingene, med alt de hadde opplevd under evakueringen, ville være skeptisk til det meste som kom sørfra;

«Nord-Norge har vært stebarn og har vært tilsidesatt ofte. Etter evakueringen og etter det de har opplevd enkelte steder, er den følelsen blitt så intens, at jeg tror det ikke skal meget til før den kan slå til motvilje mot alt som kommer sørfra.» (Sand, 1945, referert i Hage, 1999)

Som nevnt så var den første tilbakekomsten til Nord-Norge sommeren 1945 trolig den største sivile ulydighetsaksjonen i norsk historie. Det er grunn til og tro at tilliten til myndighetene ikke var på sitt sterkeste når man reiste til tross for forbudet. Mistilliten til myndighetene kom fram i noen av samtale med fortellerne mine, og reflekteres i hvordan de ettertid har forstått egne foreldres avgjørelse om å returnere uten å vente på beskjed fra myndighetene

Hjemreisen som et heroisk narrativ

Historien om gjenreisninga har for noen i dag blitt til et narrativ om at de som reiste reddet bygdene fra å forsvinne for godt. Bevisstheten rundt at det fra sentral myndighetenes side fantes sentraliseringsideer har gitt historien om hjemreisen i dag et heroisk preg, fordi man tenker at de som reiste reddet hjemstedene deres fra å potensielt forsvinne for godt. Dette er godt illustrert i sitatet fra Oluf da han fortalte meg om hans familie sin historie:

«Dem[familien til Oluf] bestemte sæ jo sjøl for å reise nordover, alle som var tvangsevakuert, men myndighetan hadde jo planlagt nokka helt annet.(...) men dem tok intiativ sjøl og dro nordover de aller fleste og derfor kom vi jo tilbake til bygda og der fikk æ jo høre når æ vokste til om krigen og om ka som hadde skjedd.»

Sitatet til Oluf illustrerer at tilbakekomsten etter krigen blir en historie om foreldrenes redning av hjemlassen. Det blir en heltehistorie om hvordan foreldrenes hjemreise og insistering på gjenreisning videreførte slektens tilhørighet til spesifikke steder. Jeg overhørte flere på Sørøya som sa at myndighetene ikke ville gjenreise alle bygder eller enda sterkere; at de ikke ville gjereise Nord-Norge i det hele tatt. I følge historiker Einar Niemi så er dette et narrativ som har blitt forsterket i seinere tid og som inngår i en større diskurs av skepsisme til norske myndigheter (Niemi, 2019). I nyere debatter om fylkesammenslåingen av Troms og Finnmark har historien om myndighetenes planer etter krigen blitt lagt inn i et narrativ om at norske myndigheter aldri har brydd seg om Nord-Norge; de ville ikke gjenreise etter krigen og de vil ikke prioritere regionen nå heller (Niemi, 2019, se Fagertun, 2018). Dette narrative illustrerer hvordan konstrueringen av fortiden påvirkes av nåtiden, og at man aldri kan isolere historier fra konteksten de formidles i (Se Connerton 1989). Som vi skal se i kapittel 6 så var det flere bygder som ble fraflyttet bare 10-15 år etter at de ble gjenreist, og det er ikke utenkelig at disse utviklingene har preget måten man snakker om gjenreisningsplanene.

Samtidig så har hjemreisen også et heroisk preg utenfor narrative der myndighetene fremstilles som hindre for Nord-Norges utvikling. Bruken av uttrykket «*De som bygde landet*» er kanskje illustrerende for hvordan man hyller gjenreisere ikke bare i nord, men nasjonalt. Flere av fortellerene legger trykk på den innsatsen som de første tilbakevendte la ned for få i gang oppbygginga, samtidig som de berømmer statens støtte i gjenreisninga. Det at det var et forbud mot å reise i utgangspunktet, fortsterker ideen om at de var folkehelter som tok saken i egne hender, men det er ikke alle som av den grunn setter en parallell mellom hjemreisen og redning av bygdene. Det er ikke alle som støtter opp om påstander om at myndighetene ikke ville gjenreise Nord-Norge, tvert i mot er det flere som snakker varmt om Arbeiderpartiets innsats etter krigen. Mens det for noen blir en enten eller ting, om en skal berømme staten eller innbyggernes gjenreisningsinnsats, er det flere som trekker frem begge parter.

Konklusjon

Hva som drev frem at flere fedre, brødre og onkler reiste tilbake til nord så raskt etter frigjøringen, er sammensatt. Fortellingene jeg fikk høre på Sørøya om de som dro, vitner om at reisen var begrunnet i blant annet en lengsel hjem til der man føler tilhørighet, en følelse av

fremmedskap på evakueringsstedet, og frykt for å miste hjemlassen for godt. Det som går igjen i alle fortellingene, er at foreldrene hadde et sterkt ønske om å komme *hjem* og at det var viktig å bygge opp det som brutalt var revet fra dem. Videre har vi sett at fortellingene om hjemreisen som trosset myndighetene har fått et heroisk preg, både for de som anser det som en redning av hjembygdene, men også de som bare hyller at man fikk fortgang i oppbygginga. Uansett om man hadde eller ikke hadde grunn til å frykte myndighetenes planer for gjenreisninga i nord, tyder valget om å reise med en gang på et sterkt behov for å ta fremtiden til hjemlassen i egne hender. Men, som vi skal se i det neste kapittelet, så insisterte staten på å være med på dette arbeidet. Vi skal nå rette fokuset på boligsituasjonen og det byråkratiske arbeidet i den første gjenreisningstiden, den provisoriske gjenreisninga.

Kapittel 4: Vi e hardhausa vi som du

«Hele den her gjenreisningsperioden var jo en periode hvor det ble stilt store krav til oppfinnsomhetene til folk – hvordan ordne seg når man ikke hadde så mye hjelpemidler.»
uttrykker Svein og legger til «Det er helt utrolig hva folk klarte altså»

Introduksjon

Som vi var inne på i kapitel 3, så reiste flere tilbake til Sørøya rett etter krigen, til tross myndighetenes ønske om en kontrollert tilbakeflytting. Vi skal nå vende blikket mot minner og arkivmaterialer fra de første årene etter krigen og den provisoriske gjenreisninga. Den raske tilbakevendingen gjorde at man måtte bygge mer provisorisk enn permanent til å begynne med. Dette var ikke myndighetene forberedte på, siden deres plan hadde vært å gradvis sende befolkningen tilbake ettersom man bygget opp permanent. Myndighetene måtte raskt omstille seg og få i gang en organisering av provisoriske boliger som brakker og bårstuer⁶, men de tilbakevendte var ikke rådløse, og brukte det de fant rundt seg til å ordne seg boliger.

Boligsituasjonen de første årene etter krigen var ikke lett, men minnene til fortellerne tyder på at de var blitt godt rustet til og holde motet oppe i unntakstilstander. Vi skal i dette kapitlet se på noen av utfordringene i den første gjenreisningstiden både på individuelt, lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det vil argumenteres for at samtidig som boligmangelen var kritisk og byråkratiet fullt av utfordringer, viser minnene fra fortellerne at man var kreative og løsningsorienterte, og at boligsituasjonen utvisket noen materielle ulikheter mellom folk.

---

⁶ Bårstua var ut av de første husene som ble bygget etter krigen, og de ble noen ganger brukt som uthus etter at man bygde gjenreisningshuset

Husmur, papptelt, sjå og brakker

Ifølge et brev fra ordfører i Hasvik kommune, Sverre Bakken, som er datert 9.oktober 1945, var det omtrent 500 tilbakevendte som oppholdt seg i kommunen over vinteren dette året (BOFL, 1945). I de første årene etter krigen var boligsitasjonen vanskelig, og folk brukte det kunne få tak i for å ordne seg tak over hodet i påvente på brakker, bårstuer og etter hvert permanente hus. Noen innlosjerte seg i brakker som tyskerne hadde bodd i, fant ymse materiale å bygge hytter av, eller bodde i telt igjennom den nordnorske vinteren. Det ble også tilsendt noen brakker og materialer til provisoriske boliger fra gjenreisningsmyndighetene i løpet av høsten, men det var ikke nok til å huse alle tilbakevendte (Se Hauglid & Westrheim, 1985, s. 147).

På høsten i 1945 kom Laura og familien hennes tilbake til hjemplassen Haraldseng, et lite nabolag omentrent 4 km nord fra Breivikbotn.⁷ Laura var bare 2 år gammel da de voksne fant noe materiale som de la over husmuren til det nedbrente huset. Dette ble deres første hjem etter frigjøringen. Utover sommeren og høsten 1946 kom Lars, Fred, Live, Petra, Olav, Gerd, Dagny og Edmund også tilbake til Sørøya med sine familier. Lars var blitt 11 år da foreldrene gikk og fant frem sjåen de hadde gjemt bak noen berg.⁸ Sjåen hadde blitt brukt som familiens gjemmested fra tyskerne, og da de ble reddet av russerne og britene i februar 1945, pakket de sammen veggene og gjemte dem, slik at de skulle finne dem igjen når de kom tilbake. Faren og de eldste brødrene til Lars reiste opp sjåen igjen på hjemplassen inne i Holmbukt, og så flyttet familien inn. Holmbukt er ei lita bukt ved havet, omentrent 2 km nord fra Breivikbotn.

Inne i Breivikbotn hadde foreldrene til tre måneder gamle Fred funnet et slags telt som den ferske familien flyttet inn i. Noen år seinere pekte faren på et vedlager og fortalte sønnen at – “der bodde vi da vi kom tilbake til øya.” Ikke så langt unna pappteltet sto det store tyskebrakker, og hit flyttet Live på 5 år, Petra på 8 år, Gerd på 3 år og Olav på 7 år da de kom tilbake til øya. Disse brakkene var folksomme, og Olav husket at det var bråkete i helgene. Dagny og Edmund kom også tilbake i 1946 med sine familier, men deres fedre hadde reist i forveien og gjort i stand provisoriske boliger til familiene sine. Dagny var 8 år da hun, moren og søsteren flyttet inn i ei

---

⁸ En sjå er et uthus, gjerne brukt til å lagre ved, materialer o.l

bårstue som hadde blitt reist over den nedbrente husmuren, og Edmund var 9 år da han, søskene og moren ble gjenforent med faren i ei brakke nedenfor det nedbrente huset.

Slik startet livet til disse ni barna da de returnerte til hjemplassene. Noen familier bodde i en husmur, noen i en sjå, noen i et telt og andre i tyske brakker eller bårstuer. De som ikke hadde brakke eller bårstue til å begynne med, fikk tak i det etter hvert, men det tok tid, som vi skal se. Som Svein, sitert innledningsvis, sa, så var man oppfinnsomme; man brukte det man kunne finne rundt seg til å få tak over hodet.⁹ Fortellerne har ulike minner fra den provisoriske boligsituasjonen som sier noe om forholdene, og vi skal se på nomen av de her.

Som vi var inne på i kapittel 2, så bodde Live og hennes familie i ei tysk brakke nede ved havet inne i Breivikbotn da de kom tilbake i 1946. Jeg spurte henne om familien bodde i en egen leilighet i brakka;

«Ja, du kan vel kalle det for det» svarer Live, ler litt og legger til «men det var ikke stort altså; det var et rom med kjøkkenbenk, bord, en ovn og en divan¹⁰ og så var det et vindu. Foreldran våres sov på divanen, også var det et lite rom i tillegg, der vi ungan sov.»

Det var ikke mye plass i brakkene, men det varierte hvor mange som bodde i dem. Brakka Lives familie bodde i var en brakke med flere enheter, hvor det bodde ulike familier. Gerd var som sagt bare 3 år da hun, moren og faren kom tilbake, og de flyttet inn i den samme brakka som Live. Gerd husket naturligvis ikke mye fra dette, men hun hadde et minne av å ligge mellom moren og faren i ei lita seng. Hun kunne også huske at faren fjernet gipsen hennes; hun hadde slått armen sin under evakueringen og fått gips, og kunne huske at hun satt på en kjøkkenbenk i brakka mens faren fuktet gipsen for å få den av. Opplevelsen var så spesiell at den satt seg i minnet til Gerd.

Mens brakka som Live og Gerd bodde i var relativt stor og hadde flere boenheter, var andre brakker mindre, og hadde to enheter, eller bare én. Noen bodde først i en fellesbrakke før de bygde opp en egen for familien, som de bodde i frem til de bygde huset. Olav fortalte at hans familie først bodde i ei fellesbrakke, før de fikk tak i en egen brakke til familien. Han husket at

---

⁹ Svein selv kom tilbake først i 1948 og da hadde faren bygget en bolig av flyplassplank.

¹⁰ En divan er en seng som står i stua eller på kjøkkenet og brukes vanligvis bare til middagskvil.

det var bråkete i den første brakka; «*Det var mye bråk og elendighet der ... spesielt i helgene da folk fikk seg noe å drikke*» fortalte han, men la til «*ellers var det nu greit*». Familien til Olav bygde etter hvert opp ei brakke lengre opp i bygda rett ved det nedbrente huset deres; her fikk familien fred til og være for seg selv, mens de eldste bygde opp huset.

De første brakkene som ble tatt i bruk var brakker som lå igjen etter tyskerene, men etter hvert kom det tilsendt brakker fra gjenreisningsmyndighetene som enten var tyskebrakker; som var revet ned fra andre steder i landet, eller nyfabrikerte brakker fra ulike leverandører. I tillegg til brakker kom det tilsendt bårstuer, en bolig som seinere ofte ble brukt som uthus. Som nevnt så var det en bårstue Dagny og hennes familie bodde i da de kom tilbake. Dagny fortalte at bårstua ble bygget over murrestene til det nedbrente huset. Hun husket at lillesøsteren ble født i bårstua, og at de hadde en gris som het «grisen».

Brakkene og bårstuene ble sendt som nedpakkete vegger som skulle være lette å montere, men på steder uten kai var det en utfordring å få dem lastet over til land uten å ødelegge materialene. Lars husket godt hvordan det var da de fikk brakkeflakene levert med båt;

«Så fikk vi jo brakka, men det var jo ikke bare å få dem på land. Dem var ganske store de flakan. Så når skøyta kom med de flakan så måtte de bare hive dem på havet. Og så var det ei sånn støa der som man brukte til å trekke båter. På flosjø trakk dem opp flakan med støa. Men du må tru; de flakan ble jo gjennomvåt og de var jo tunge som bly. Når det ble fjære var det å trekke dem opp i full fart.» forteller Lars.

Vi ler begge litt oppgitt, og jeg spør «*Ble materialet ødelagt?*» og til det svarer Lars «*Ja, du veit det ble jo ikke no bra... Dem var lett å sette opp da, de flakan, men dem var ikke så varm akkurat, men vi var vant til at det var litt kaldt. Om morgenen var det om å gjøre å få fyr i ovnen så fort som mulig.*»

Selv om boligsituasjonen i brakkene ikke var ideelle, oppdaget jeg at det var flere som presiserte at de klarte seg, og at de ikke «*led noen nød*». Alle opplevelsene fra krigen hadde kanskje skapt

det Trygve Hoff i nord-norsk julesalme betegner som et *hardhausa* (Hoff, 1985).¹¹ Familiene hadde vært igjennom mye under krigen; noen hadde bodd i våte huler, blitt tvangsevakuert og pakket sammen tett i tett på båter ,og blitt sendt ut til gårder for å bo hos andre familier, og noen hadde bodd i flyktningeleir. Tilværelsen i en unntakstilstand, var ifølge flere av fortellerne, noe de var blitt godt vant til. Som Lars sier «*vi var vant til at det var litt kaldt.*»

Samtidig er det viktig å presisere at fortellerne som var barn da de opplevde dette, kan ha hatt andre perspektiver enn foreldrene som hadde mer ansvar. Barneperspektivet er godt illustrert i det Live sa til meg etter å ha fortalt om hvordan brakka var «*Vi var vel bare glade for å være der med foreldran.*» Det kan tenkes at foreldrene hadde et tyngre perspektiv på tilværelsen, men fortellerne hadde ikke noen minner om at foreldrene klagde. Live fortalte at moren sang uansett hvordan ting var. Heidi Stenvold og Åshild Fause fant i sitt studie av barns minner fra krigen i Finnmark at foreldrenes håndtering av kriser hadde stor påvirkning på hvordan barna taklet opplevelsene og ser dem i ettertid.^[OBJ:OBJ:OBJ:OBJ] (Stenvold & Fause, 2015)^[OBJ:OBJ]. Barnas opplevelse av brakketiden, og minnene av dem i dag, er trolig påvirket av at foreldrene var ved godt mot. Samtidig skal vi, når vi går inn i arkivmaterialet fra byråkratene, se at de voksne som jobbet med organiseringen hadde nok av bekymringer.

Et interessant aspekt med den vanskelige boligsituasjonen, var at den gikk ut over alle samfunnslag. Den 3. november 1945 beskriver ordføreren i Hasvik situasjonen til en privat bistandsyter i Oslo:

«Nu er vi alle like enten han bærer navnet ordfører eller andre titler, så er vi nu henvist og bo i provisoriske hus, som har alle ulyder, både med hensyn til trekk og fuktighet og lite av alt hvad man skal hjelpe seg med(...)»

Som sitatet til ordføreren viser, så var de sosiale hierarkiene mellom fattig og rik jevnet ut; han skriver at «nu er vi alle like». Brevet viser at alle sammen, uansett sosial status, ble satt i samme livssituasjon. Hjalmar kommenterte også denne merkelige situasjonen for Westrheim og Hauglid: «*ordførarn han bodde i telt helt til over jul til han fikk huset sitt ferdig.*» Ordføreren og

---

¹¹ Hardhausa kan bety å være godt rustet til å håndtere vanskelige ting. Betegnelsen brukes blant annet i nordnorsk julesalme

andre fra høyere klasse opplevde det flere antropologer har kalt en *nedgående klassereise* (se f.eks., Gullestad, 2002; Pedersen, 2013), i hvert fall for en stund, i en slags liminal fase i Victor Turners betydning av ordet (se Turner, 2017).

Det varierte hvor lenge folk ble boende i de provisoriske boligene. Live og Petras familie var ut av de første som fikk bygget seg hus, så de bodde bare i brakke frem til 1947. Dagnys familie flyttet inn i nytt hus i 1948, og bodde altså i bårstua i 2 år. Olav, Edmund, Laura, Lars og Fred hadde ikke ferdig hus før tidlig på 50-tallet, og bodde altså i provisoriske boliger i over 5 år. Med disse historiene fra brakkeperioden imente, skal vi nå se på hvordan boligsituasjonen var organisert på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå.

Den store midlertidige samleetat

«Å gjøre en branntomt som består av en femtedel av Norge til et beboelig område for 75 000 mennesker på kortest mulig tid, krever ikke bare improvisasjonsevne og dynamisk kraft, men også tilpasning og omforming av det administrative apparat i takt med den skrittvisse løsning av gjenreisningsoppgavene.» (St.meld nr. 35, 1945-1946, s. 15)

Gjenreisninga av Nord Troms og Finnmark innebar et stort og omfattende byråkrati. Oppgavene skulle gjennomføres og administreres i et samarbeid (eller til tider; forsøk på samarbeid), mellom nasjonale, regionale, - og lokale myndigheter og den individuelle gjenreiser. Det var lange avstander mellom kontorene og folk på gjenreisningsstedene, og mye av kommunikasjon foregikk over telegram mellom ulike organer, som ga rom for misforståelser og forsinkelser. Byråkratene fikk store utfordringer med å organisere husrom til befolkningen, både fordi det oppsto uenigheter rundt leveranser og byggeprogram, men også fordi man ikke kunne vite nøyaktig når og hvor mange som ville returnere.

Byråkratiet for gjenreisninga sto, som det står på Gjenreisningsmuseet sin hjemmeside: *«i skarp kontrast til førkrigstidas kommuneadministrasjon som i all hovedsak hadde bestått av kommunekasserer og ordfører»* (Gjenreisningsmuseet, 2022). Flere har påpekt at gjenreisninga bidro til en etablering av staten i Nord-Norge (Se Zachariassen, 1998; Thomassen, 1997; Dancke, 1986; Hauglid & Westheim, 1985). Mens befolkningen og regionen tidligere hadde

vært både mer selvstyrt – og forsynt, ble man nå koblet opp mot et større nasjonalt prosjekt. Det sentraliserte og omfattende byråkratiet ble møtt med mye kritikk i samtiden; det var overveldende komplekst og en ny og ukjent måte å jobbe på for finnmarkingene og nord-tromsværingene.

Den norske regjeringen vedtok 8.mai 1945 at ansvaret for gjenreisninga i nord skulle administreres av Gjenreisningsdirektoratet i Oslo, i kombinasjon med et nyopprettet distriktskontor i Troms fylke (Thomassen, 1997, s. 191). Fordi man etter fredstid ikke hadde lokale administrasjoner i Nord-Troms og Finnmark som var klare for å sette i gang en omfattende og organisert gjenreisning, ble myndighetene enige om å ha en sentral administrasjon (Gjenreisningsdirektoratet), i samhandling med et distriktskontor i Harstad for å håndtere gjenreisningssakene for Nord-Norge (Dancke, 1986, s. 64). Overingeniør Harald Hofseth hadde ledet Veivesenet i Finnmark før evakueringen, og talte sterkt for fortgang i planene om gjenoppbygging (Bottolfsen 1990, referert i Svane, 2020). Han hadde fått innsikt i «Planenene fra London» (se kapittel 3), og mente at om de ble realisert, ville returneringen gå alt for tregt. Han var opptatt av at finnmarkingen selv måtte ha kontroll over gjenoppbyggingen, og få returnere så raskt som mulig. Hofseth sendte et brev 9.mai 1945 til norske myndigheter og fylkesmannen i Finnmark, Peder Holt, hvor han la frem sine ideer. Bare noen dager senere reiste han til Oslo og kom i kontakt med Hans Gabrielsen, tidligere fylkesmann i Finnmark og som nå satt med ansvaret for gjenreisninga i nord. Gabrielsen inviterte Hofseth til å være med på gjenreisningsarbeidet, og i slutten av juni 1945 da den nye regjeringen var satt, ble Hofseth sendt på oppdrag nordover for å sette opp *Finnmarkskontoret*. Han ville først etablere kontorer i Tromsø, men det viste seg vanskelig og derfor falt valget på Harstad hvor det ble satt opp kontorer i tyske brakkeleirer (Dancke, 1986, s. 64-65).¹²¹³ Fra juni 1945, da den nye regjeringen var satt, var det statsråd Hans Gabrielsen som hadde særskilt ansvar for å lede Finnmarkskontoret, men mot slutten av året tok finnmarkingen Peder Holt over jobben

---

¹² I sør ble gjenreisninga organisert annerledes fordi man i større grad hadde lokale myndigheter på plass.

¹³ Dancke skriver at man kunne hatt administrasjonen i Vadsø, men at man mente det ble for langt unna Oslo.

(Thomassen, 1997, s. 191). Hofseth fikk ansvaret for å lede bygningskontoret, som var det største kontoret i Finnmarkskontoret.

Finnmarkskontoret skulle jobbe med «Å gjennomføre de tiltak som var besluttet i sentraladministrasjonen» og «Å ta opp saker etter sitt eget initiativ, fremlegge forslag til sentraladministrasjonen og gjennomføre de tiltak som de lokale myndighetene satte i gang» (Dancke, 1986, s. 65). Kontoret var bygget opp av flere enheter; *statsrådets sekretariat* som sto for informasjon, juss, sosialtjenester, regulering, arkitektur og revisjon, *selvstendige avdelinger* som jobbet med administrasjon, regnskap, bygning, landbruk, fiskeri og forsyning, og syv *distriktskontor* som besto av ingeniører, arkitekter, reguleringsarkitekter, agronomer, velferdssekretærer og byggeledere (Dancke, 1986, s. 67). Hvert distriktskontor hadde hver sin distriktingeniør, og under dette organet igjen var det lokale byggenemder. Hasvik byggenemd var under distrikt III sammen med Kvalsund, Sørøysund, Hammerfest og Måsøy, og deres distriktskontor var i Hammerfest.

Finnmarkskontoret med alle sine underenheter fikk fra dag én et enormt arbeidspress. Sommeren 1946 uttalte statsråd Peder Holt i en stortingsdebatt om gjenreisninga:

«Det har ikke hendt før i vår historie at et enkelt offentlig organ som måtte bygges opp fra grunnen av, har fått til oppgave å rekonstruere hele samfunnsapparatet over et område på 60.000km² (...) Denne store midlertidige samleetat for de viktigste samfunnsoppgaver måtte således ikke bare overta de offentlige funksjoner som regjeringskontorene i Oslo på grunn av avstandene var avskåret fra å utøve, men måtte også i den første tid ta på seg oppgaver som ellers skulle tillegge kommunene, og videre oppgaver som henhørte under det private næringsliv (innkjøp og omsetning av materialer osv...).» (Holt, 1946, referert i Dancke, 1986, s. 66)

Som Holt er inne på i sitatet over, så fikk Finnmarkskontoret ganske mange flere oppgaver enn man kanskje kunne sett for seg, og de jobbet, som nevnt innledningsvis, i provisoriske brakkekontor.

«Jeg beklager altså at de hr. Hofseth...»

Hver kommune hadde som nevnt hver sin byggenemd, som igjen var underlagt distriktskontorene og Finnmarkskontoret. Byggenemda hadde blant annet ansvar for å holde oversikt over de lokale byggeprosessene, distribuere boliger og materiale som kom tilsendt og foreslå byggeprogram for kommunen til Finnmarkskontoret. I arkivet for Hasvik kommune IKAF¹⁴, fant jeg flere brevvekslinger mellom Byggenemda i Hasvik og Finnmarkskontoret som viste til noen utfordringer i dette samarbeidet som kom av en noe haltende kommunikasjon. Det forekom flere ganger at Hasvik byggenemd og Finnmarkskontoret hadde ulike oppfatninger av hva kommunen hadde fått av leveranser. Det oppsto blant annet, som vi skal se i brevene sitert under her, brudd i leveranser på grunn av mangel på båter. Miskommunikasjonen skapte stor frustrasjon i byggenemda, fordi de i den første tiden konstant hadde for få provisoriske boliger til befolkningen som returnerte. Som vi så i erindringene til fortellerne, bodde noen familier i telt, husmur og sjå mens de ventet på bedre boliger.

Brevene viser på den ene siden byggenemdas frustrasjon og følelse av å være bortprioritert, og på den andre siden Finnmarkkontorets etterlysning av at byggenemda orienterer dem mer om prosessene og rapporterer mer inn. 1.mars 1946 skriver overingeniør Hofseth (Finnmarkskontoret) til byggenemda:

«(...) En er oppmerksom på forholdene innen Hasvik kommune, skjønt en har inntrykk av at byggenemda har holdt dette kontor [Finnmarkskontoret] lite underrettet om forholdene, spesielt m.h.t folketall og oppbyggingen i 1945.» (BFHMO, 1946)

Her kritiserer overingeniøren byggenemda for å ikke rapportere om forholdene, spesifikt folketall og oppbygging. Det statsstyrte gjenreisningsapparatet introduserte nordlendinger for et byråkrati av et omfang de ikke hadde vært borti før. De insisterte på en byråkratisk håndtering av oppbygginga, noe som betød at det som sto i papirene var det som var gjeldene. Flere antropologer har påpekt at byråkratisering kan brukes som deligitimering av virkelighetsforståelser som ikke passer inn i rammene satt for rapportering (Bierschenck, 2019).

---

¹⁴ Interkommunal Arkiv Finnmark i Lakselv

Papirarbeidet i et byråkrati svarer bare til annet papirarbeid; og setter sådan standarden for hvordan saker skal løses og kriterier for kommunikasjonen (Hibou 2015, referert i Bierschenck, 2019). Brevet sitert over tyder på at Finnmarkskontoret bruker argumentet om Hasviks mangel på papirer for å legitimere at situasjonen er som den er lokalt. Videre i brevet skriver Hofseth:

«En har også inntrykk av at der ved årets utgang ikke var tatt i bruk de brakker som skulde til Hasvik. Således lå der i Øksfjord 7 brakker og i Bergsfjord 20 gamlebrakker, altså hus for ca. 200 mennesker, som ikke var avhentet og fordelt. (...)»

Hofseth får et brev tilbake 11.mars 1946 av formannen i byggenemda (Figur 8):

«(...) Jeg beklager altså at de Hr. Hofseth ikke har rede på, av hvilken grunn våre brakker blev liggende i Øksfjord, likesom Bergsfjord materialer til 20 gammer, tiltrods for at byggenemda har søkt Finnmarkskontoret i Harstad om båt i hele høst for å få disse sort trenkte brakker på plass, vi oppnådde ikke en gang svar på alle våre henvendelser, men ved slutten av januar da fikk jeg da endelig «Hjelmen» Hasvik, og denne båt har da hadd nok med disse brakker, likesom førsler innen herredet. Det er heller ikke tilfelle at gammene ikke blev fordelt, vi fordelte disse så vel som alt annet som blir medelt oss fordelt med en gang – men hvad i verdens navn hjelper dette all den stund vi ikke har båter og få de på plass(...)»¹⁵ (BHFMBÅ, 1946)

Formannen er tydelig frustrert, og svarer ingeniøren aggressivt, ved å fortelle at de har prøvd å få tak i disse brakkene, men ikke hatt båter nok til å frakte dem, og at de har forsøkt å kontakte kontoret angående dette, uten hell. Det kan tenkes at brevene om mangel på båter gikk til en annen enhet i Finnmarkskontoret, og at overingeniøren i bygningsavdelingen ikke ble innrettet om dette. Jeg fant ikke svarbrevet til dette brevet i arkivet, men disse to utvekslingene sier noe

---

¹⁵ Gammer var en vanlig bolig i Finnmark frem til 30-tallet, og ble i følge Trond M. Dancke brukt sporadisk i gjenreisninga som bolig, fjøs eller stall (Dancke, 1986, s. 444, se Gjenreisningsmuseet, 2022, Hage, 1999, s. 75).

Ingen av fortellerne fortalte om at de brukte gammer som gjenreisningsbolig, men noen fortalte om jordgammer som ble bygget da de var på flukt på øya under krigen.

om hvordan kommunikasjonen kunne være. Det kunne stå en ting i papirene i Harstad, og være en helt annen situasjon lokalt. Brevene kan også tyde på at man manglet noe forståelse om hvilken logistikk som trengtes for gjenreisninga av veiløse øysamfunn.

En konsekvens av de ulike oppfatningene i Harstad og i Hasvik, var at når byggenemda sendte inn forslag til byggeprogram, kunne planene bli innskrenket av Finnmarkskontoret fordi bygningsavdelingen der mente at Hasvik hadde fått i gang oppbygging av flere boliger en det de egentlig hadde. Formannen skriver igjen til bygningsavdelingen i Finnmarkskontoret den 13.juni 1946:

«(...) en ser med forbauselse at de bebuder en drastisk innskrenking av vort byggeprogram for i år.(...) De regner, hytter, brakker og bårdstuer oppsatt i 1945 for 600 mennesker, men hvis de ikke skulle vite det, skal jeg nu få opplyse, at det faktiske forholder, at der kun ble bygget 2-to, av fjordårets bårdstuer i vinter, og av den grund, at der ikke ble medsendt reisverk til husene.» (BHFMB, 1946)

Formannen i nemda er frustrert over at byggeprogrammet de har innsendt for 1946, har blitt innskrenket. Han kritiserer bygningsavdelingen og overingeniøren for å ha tatt utgangspunkt i at Hasvik allerede har husrom til 600 mennesker, noe han sier at ikke stemmer.

Videre i brevet skriver formannen at man føler seg oversett til fordel for distrikt II som har fått mange flere forsendelser.

«tross mine mange forklaringer og henvisninge, har vi til nu den 13. juni, ikke mottatt en eneste av årets bårdstuer, mens der i Distrikt II [Kautokeino, Alta, Talvik og Loppa] som allerede i 1945 hadde profisoriske hus for ca. 80 prosent av sin befolkning, nu foregår bygging av de forskjellige typer bårdstuer, av årets kvote, dessuten tilføres dette distrikt store kontigenter av de såkalte «Gavehus»¹⁶, dette skal jeg få lov til å komme tilbake tilbake til ved senere anledning.»

---

¹⁶ «Gavehus» var hus som ble gitt som bistand. For eksempel så fikk tettstedet Sørvær i Hasvik kommune gavehus av byen Hamar i etter en privat innsamlingsaksjon_(se Skotte & Tho, 2005).

Det var stor konkurranse mellom de ulike distriktene for å få tilsendt materialer og brakker i den første gjenreisningstiden (Jacklin, 2004, s. 300), og vi ser her at Hasvik byggenemd opplevde at de var underprioriterte i forhold til andre steder. Denne opplevelsen var ikke unik, og flere steder opplevde at ting tok alt for lang tid (se Antonsen, 2017; Jacklin, 2004, s.300). Formannen føler at kommunen er underprioritert, men samtidig viser også brevene at det har skjedd feil i leveransene som sannsynligvis ikke har vært intensjonelt. Først vises det til et problem med tilgang til båter, og i brevet referert over viser det til mangel på fullverdig materiale i sendingen av bårstuer. Problemet var at Finnmarkskontoret ikke visste, eller hadde tatt hensyn til disse forholdene når de skulle sende ut mer ressurser. Det oppsto misforståelse fordi Finnmarkskontoret fikk en oppfatning om at Hasvik var kommet lengre i byggeprosessene enn de hadde. 9.oktober 1946 skriver Finnmarkskontoret:

«De nevner i deres skriv at Hasvik ikke har mottatt baardstuer siden 18.juli i aar. Dette maa vel være feil da Hasvik etter vaart kartotek er tilført 16 baardstuer pr. «Grimsnæs» den 8/9 d.aa med omlasting Skjervøy. Etter dette skal de ha mottatt 36 bårstuer av 40 tildelte. Av de 40 tildelte nasjonalhjelpshus¹⁷ vil 13 stk. bli sendt dem denne uke.»

(BFHB, 1946)

Hva som skjedde her, og hvor vidt de hadde eller ikke hadde fått de aktuelle byggene, er usikkert, men poenget her er å vise at den lokale byggenemda og Finnmarkskontoret ofte hadde ulike oppfatninger av situasjonen, selv om begge organ trolig gjorde sitt aller beste i en krevende situasjon. Brevene viser at kommunen over lengre tid konstant hadde mangel på boliger til menneskene som returnerte. De viser også at det var et overveldende behov for logistikk for å få byggematerialene fram til øysamfunnene, og at missforståelsene gikk utover koordineringen.

Samtidig som noen brev tyder på ulike oppfatninger av boligsituasjonen, ble det også sendt brev fra Finnmarkskontoret hvor de sier at de er klare over behovene i Hasvik, og at de gjør så godt de kan for å innfri dem:

---

¹⁷ Nasjonalhjelpen var en samleorganisasjon for frivillige hjelpetiltak under og etter krigen. De sendte ut 1000 monteringsfrie hus, Nasjonalhjelpshus, til Nord-Norge under gjenreisninga (Hage, 1999, s. 204-206).

*«En skal i den anledning meddele at vi er fullt klar over deres behov, men de forstår nok at pågangen etter barakker er enorm og det skal noe til å klare alt på en gang. Vi river barakker¹⁸ fra Troms fylke i Nord- til Rogaland i syd, dertil besørger Boligdirektoratet rivning av brakker på Østlandet¹⁹. Barakkeprogrammet er færdig for 1946, og vi sender nu kun ekstravoter. **Det er hverken uvilje eller forglemmelse men kun dette at vi ikke kan greie alt på en gang. – Kunne vi det vilde jo alt være bra.»**(BFHRB, 1946)*

Vi ser her at Finnmarkskontoret ser det nødvendig å presisere at de ikke ønsker å være vanskelige og at de prøver så godt de kan. Brevet tyder på at Hasvik byggenemd igjen har forklart en situasjon med boligmangel. Slike brev gikk frem og tilbake utover sommeren og høsten. På den ene siden satt det en fortvilet byggenemd som ikke følte seg ivaretatt, og på den andre siden en sentralisert administrasjon som mente de gjorde det de kunne.

Byråkratiets to ansikter

Problemet med byråkrati, er ifølge Ahkil Gupta, er at systemet avhenger av at man klassifiserer og kategoriserer virkeligheten, noe som gjør at kompleksiteten forsvinner (Gupta, 2013, s. 437). Som nevnt så kunne det stå i papirene i Harstad at Hasvik kommune hadde fått de og de boligene, mens virkeligheten lokalt var mer komplisert; man manglet båter eller manglet noen essensielle materialer for å bygge boligene. Sosialantropolog Thomas Bierschenck argumenterer for at byråkratiet har et dobbelt ansikt; på den ene siden kan dokumentasjonsveldet bidra til frigjøring og trygghet, men på den andre siden kan metoden brukes til undertrykking og dominans (Bierschenck, 2019). Det sentraliserte gjenreisningsbyråkratiet kunne på den ene siden være forsinkende og ignorant om detaljer, men på den andre siden bidra til at ressursene ble fordelt noen lunde rettferdig i ei tid med materialmangel (Se Dancke 1986, s. 88, jf. Hauglid & Westrheim, 1985, s. 197).

---

¹⁸ De brukte ofte betegnelsen «barakke» heller enn «brakke» i brevene i arkivet.

¹⁹ Brakkene som ble revet sørpå var gjerne tyske militærbrakker som lå igjen etter krigen. I den første delen av gjenreisninga var dette den mest brukte brakken, mens det etter hvert ble sendt ferdigfabrikerte brakker som var bygget i Norge eller Svergie (Se Dancke 1986, s.78-79).

Finnmarkskontoret har vært gjenstand for mye kritikk både i samtiden og ettertiden for å være for byråkratisk, og at dette byråkratiet har vært for strengt og ineffektivt (Dancke, 1986; Jacklin, 2004; Thomassen, 1997). Samtidig så har flere i ettertid argumentert for at kontoret i sum fikk ufortjent mye kritikk, med tanke på hva de til slutt oppnådde. Både Ingebjørg Hage og Trond M. Dancke tar kontoret i forsvar i sine bøker om gjenreisninga (Hage, 1999; Dancke, 1986); Dancke skriver blant annet;

«I Finnmark og Nord-Troms bygde Finnmarkskontoret i løpet av et par år 14. 855 brakker med et samlet areal på 708. 636 m², 200 kaier og over 5000 permanente hus. Hvorledes var dette mulig? På tross av alle avisskriverier om sommel og udugelighet er det klart at det var sterke byggende krefter i sving.» (Dancke, 1986, s. 88)

I ettertid kan man, i de lange linjene, se de gode resultatene fra arbeidet til Finnmarkskontoret, men disse tallene hverken fantes eller var til hjelp da folk ventet på og få tak over hodet og ikke fikk de leveransene de forventet. Samtidig så trenger ikke det å bety at situasjonen hadde vært noe enklere uten Finnmarkskontoret, som noen tok til ordet for. Det var flere i samtiden som ønsket mindre statlig regulering; både folk i den øvrige befolkningen og opposisjonen til den arbeiderparistyrte regjeringen gikk hardt imot kontorets håndtering av gjenreisninga (Dancke, 1986, s. 87-88). Opposisjonen besto blant annet av politikere og borgelige handelsfolk i Nord-Norge som mente at gjenreisninga i Nord var alt for statsstyrt, og at befolkningen selv skulle få styre oppbyggingen (Dancke, 1986, s.87-88). Ifølge journalist og forfatter Asbjørn Jaklin var de sysselsatte på kontoret svært opptatte av å være punktlig og fylle *«ut skjemaer for både det ene og det andre»*, noe som kunne være til stor frustrasjon for folket som ville ha fortgang i oppbyggingen (Jacklin, 2004, s. 298). På den andre siden mener Dancke at en mer selvstyrt ordning ikke ville fungert i ei tid med *«skrikende mangel på arbeidskraft og materialer i Finnmark»* (Dancke, 1986, s. 87-88). Finnmarkskontoret ble bygget ned fra 1948, etter mye kritikk. På dette tidspunktet var også fylkeskommuneorganene klare til å ta over gjenreisningsoppgavene. Fra 1947 var hovedfokuset i oppbygginga flyttet fra provisorisk til permanent boligbygging, som vi skal se nærmere på i kapittel 5.

Søknad om reisetillatelse

En del av byggenemdas oppgave var å holde oversikt over antall returnerte, og rapportere til Finnmarkskontoret hver måned. Det var ikke mulig for dem å forutsi på forhånd nøyaktig hvor mange som ville returnere, og når. Noen søkte formelt om hjemreisetillatelse og reiste om de fikk innvilgelse, mens andre reiste uten. Formannen i byggenemda skriver i brevet fra 13.juni 1946 (se over) at det var å forvente at deres resterende befolkning (rundt 80 prosent) ville komme hjem i løpet av sommeren «*både med og uten reisetillatelse*» (BHFMB, 1946). Det var altså ikke mulig å vite sikkert hvor mange som kom og ville trenge husrom, men reisetillatelsessystemet ga oversikt over noe av tilbakevendingen. Som nevnt så var det egentlig et nasjonalt forbud mot å returnere rett etter krigen, men myndigheten måtte gi opp dette forbudet når 40 prosent av den tvangsevakuerte befolkningen reiste allerede i løpet av sommeren og høsten 1945²⁰. Forbudet ble fra 17.juli 1945 erstattet med et lokalt søknadssystem for hjemreisetillatelser (Husby, 1988, s. 15).

Søknad om hjemreise ble sendt til ordføreren som ga innvilgelse basert på ledige husrom. Det finnes ingen oversikt over hvor mange av de evakuerte som innrettet seg etter den formelle prosessen for hjemreise²¹. De fleste søknadsbrevene som jeg fant i arkivet var korte og lød omtrent slik “Kan oppholdstillatelse gis for evakuert(e) [navn] født [dato]” og var signert “Flyktning” (Se figur 3), mens andre var lengre og mer deskriptive (se figur 4). Svarbrevene eller vedtaksbrevene fra ordføreren tyder på at man for å få oppholdstillatelse måtte ha eller få en bolig bevilget; «Herved gis [kvinnenavn], Hasvik, med sin datter reisetillatelse til sin hjemplass, idet hennes mann er [yrke] i Hasvik og har som sådan fått hus til seg og sin familie» (Se figur 6). Mens noen søkte om å få reise etter at faren eller andre familiemedlemmer allerede hadde reist, var det andre som søkte for hele familiens hjemreise. Et lengre søknad og svarbrev avdekker at

---

²⁰ Brevet fra byggenemda tyder på at det var rundt 20 prosent av befolkningen i Hasvik kommune som reiste opp i 1945.

²¹ I arkivet til Hasvik lå det et knippe av søknader og noen har trolig forsvunnet, blitt forkastet eller er fordelt på andre arkiver, så tallet på de vil ikke være representative for å vise omfanget.

det var ulike oppfatninger om rettigheter til brakker og at situasjonen med brakker i kommunen var noe kaotisk. Ei datter skriver 6. november 1946:

“(...) Det har latt meg si at det skal være en annen familie i den barakke som far har fått tildelt, men jeg tror det er best at den familien venter med å plassere seg til at den familien som skal ha barakken er kommet hjem. (...)” (SRT, 1946)

Datteren søker om opphold til både seg og sin tante, og mener at en brakke skal være avsatt til dem. Hun får til svar av ordføreren at dette ikke stemmer; det er byggenemda som bestemmer over brakkene og at de ikke kan avholde ledige rom til fraværende barn i den situasjonen de står i.

«Hva disponeringen av barakke angår kan jeg meddele at det er Hasvik byggenemd som har full disposisjonsrett over denne, og ingen andre. Det er samme nemd som bestemmer størrelsen på leilighetene, og innkasserer husleien. Hvis noen har fortalt deg noe annet så er du feil unnerettet, din far har forresten fått dette bekreftet fra Finnmarkskontoret. Du må også erindre at boligforholdene i Hasvik herred for manges vedkommende må betraktes som kriminelle, og må enhver av den grunn finne seg i inngrep fra myndighetenes side. En må også være merksom på at det hele er provisorisk, og må betraktes som en overgangsordning, hvorfor en heller ikke kan påregne boligbygg med ledige rom til disposisjon til eventuell fraværende barn(...)» (SSRT, 1946)

Det virker som at ordføreren her ønsker å gi søkeren en liten realitetsoppdatering om hvor vanskelig boligsituasjonen var lokalt. Senere i brevet skriver han at det vil ordne seg med bolig for søkeren og hennes tante, men det kommer først etter en lengre utgreiing av forholdene. Brevet viser at selv om byråkratene, som ordføreren selv, forsøker å regulere boligbevilgningene – fungerer det ikke slik i praksis. Som ordføreren skriver så kunne boligforholdene ansees kriminelle, noe jeg tolker dit hen at ikke alle innrettet seg systemet med boligbevilgning, men flyttet inn der de fant plass.

Hjemreisetillatelsessystemet var et forsøk på å holde oversikt i en boligsituasjon som var ganske uoversiktlig, men det fungerte ikke optimalt siden systemet ikke hadde full oppslutning.

Det var ikke alle som forholdt seg til politiske reguleringer da de returnerte. Det var helt sikkert mange gode grunner til at man ikke gjorde det. Kanskje man ikke visste om systemet, ikke hadde mulighet til å sende telegram eller tenkte at det ville ta for lang tid å vente på svar. Uansett ga systemet noe orden i en situasjon som kunne ha blitt enda mer uoversiktlig.

Konklusjon

Vi kan konkludere med at man lokalt hadde flere store utfordringer med å organisere den tidlige gjenreisninga. Det var mange uforutsigbarheter i arbeidet; det var både misforståelser rundt leveranser av boliger og usikkerheter rundt når og hvor mange som ville returnere og ha behov for husrom. Samtidig fremkommer det at byråkratene både regionalt og lokalt gjorde det de kunne for å organisere boliger til alle, og uten dem kan man tenke seg at situasjonen hadde vært mer kaotisk. Byråkratiet kan både være en ressurs og et hinder, og den tidlige gjenreisningsperioden illustrerer denne dobbeltsidigheten godt. På den ene siden opplevdes skjemaveldet og rapporteringen som forsinkende og som en kilde til misforståelser, og på den andre siden så kan man si at byråkratiet var en ressurs fordi man tross alt etter hvert fikk delt ut boliger og materialer til bygdene.

Vi har også sett fra erindringene til fortellerne at befolkningen hadde opplevd så uforutsette tilstander de siste årene, at de hadde bygget opp et mot til å takle enda lengre tid i uvisshet. I tillegg viser fortellingene om den første provisoriske gjenreisninga at materielle hierarkier ble visket ut da folk fra alle samfunnslag måtte bo likt. I det neste kapitlet skal vi se hvor vidt de uthviskede materielle ulikhetene mellom folk forble i unntakststanden eller om de ble videreført i oppbyggingen av nye hus. Vi skal nå se på fortellinga om gjenreisningshusene.

Kapittel 5: Husan e som folk

Det sku bo folk i husan

husan e som folk

folk treng hus og hus treng folk

i all si tid

(Ola H. Bremnes, 1980)

Introduksjon

I det forrige kapitlet så vi blant annet at de provisoriske boligene utfordret de synlige markørene mellom ulike klasser. Vi skal nå se på hvordan eller hvorvidt de permanente husene som ble bygget etter krigen, påvirket sosiale skillelinjer i bygdene. Inspirert av Marcel Vellinga (2007) vil det ikke bare fokuseres på bruken av husene, men også på prosessene bak byggingen, fordi arkitektur bør forstås som både skapt og skapende. Det var et overordnet mål fra myndighetenes side under gjenreisninga å heve boligstandarden for folk, men boligbehovet var stort og materialtilgangen liten (se Hage 1999, 2007). Myndighetenes løsning var å tegne opp standardiserte hustegninger og strengt regulere folks boligbyggeprosjekter. Boligpolitikken var preget av det sosialdemokratiske likhetsidealet; man skulle hverken bygge for smått eller for stort (Hage 1999). Mens noen har ment at boligpolitikken var umyndiggjørende og overkjørte tradisjonelle byggeskikker, har andre ment at det var nødvendig med nye typer boliger og at de ikke brøyt så sterkt med tradisjonene (Se for eksempel Petterson, 1994; Hauglid, et al., 1985, j.f Hage, 1999; Dancke 1986). Fortellerne på Sørøya fortalte at de bare var glade for å endelig ha hus igjen. Ved å se på historien bak husene, diskusjonene rundt utformingen og minner fra livet i husene, skal vi utforske hvordan husets materielle struktur både på utsiden og innsiden både ble skapt - og skapte. Det vil argumenteres for at husets utside og innside formet det sosiale livet i tiden etter krigen.

Hus i antropologien

Studiet på hus og hus-samfunn begynner å få en lang tradisjon innenfor antropologien, men har

så langt hatt sin hovedtyngde i studier i Sørøst-Asia (Vellinga, 2007). Helt siden Levi-Strauss revolusjonerte studiet på slektskap gjennom å se på huset som en grunnmur for den sosiale organiseringen blant Kwakiutlene i Indonesia, har den antropologiske interessen for hus vokst i fagdisiplinen (Vellinga, 2007). Ifølge Janet Carsten og Stephen Hugh-Jones (1995) er Levi-Strauss' viktigste bidrag at han åpnet opp for en større holistisk forståelse av sammenheng mellom huset og kroppen. De bygger på sett og vis på det samme som musikerne Kari og Ola Bremnes skrev i sangen sitert innledningsvis; «*husan e som folk*». Carsten og Hugh-Jones skriver at huset er som menneskers ekstra lag med hud eller klær; at huset forlenger oss, det både avslører og skjuler (Carsten & Hugh-Jones, 1995, s. 2). Videre skriver de at huset, kroppen og sinnet interagerer kontinuerlig; de fysiske strukturene og objektene i et hus muliggjør og aktiverer ideer og aktiviteter. Som Bourdieu skriver i sin anerkjente studie av det kabylske huset; husets orden kan sammenlignes med ei bok som kroppen leser (Bourdieu, 1977, s.89, referert i Carsten & Hugh-Jones, 1995). Marcel Vellinga argumenterer for at fordi husets utforming har så stor påvirkning på menneskers sosiale liv, relasjoner og identitet, bør studier på hus spesielt studere prosessene bak og valgene tatt under konstruksjonen (se Vellinga, 2007). Gjenreisningshusets materielle utforming ble skapt med noen sosiale mål, og vi skal se på noen av dem i dette kapitlet.

Figur 7: Et bilde av et fotografi tatt før krigen. Bildet viser et hus og en sjå og tilhører Evald Husby.

Gjenreisningshuset som ikke var et gjenreisningshus

Paola Fillipucci fant i sitt studie på etterkrigstiden etter første verdenskrig i Nord-Frankrike at mennesker ofte ønsker å bygge så likt som mulig som det de hadde fra før (Filippucci, 2010). Hun viser til flere steder på den vestlige fronten, som etter krigen insisterte på å bygge opp igjen helt likt noen plasser til tross for myndighetenes andre planer (Filippucci, 2010). Fillipucci sier videre at begrepet gjenreisning (*reconstruction*) ble bevisst introdusert som et ord for å gjenskape identiske nybygg (Filippucci 2010, s.169). I Nord-Norge var det de færreste som bygde opp igjen husene likt det de hadde vært før krigen, men likevel brukte man den gangen og i dag betegnelsen gjenreisningshus om husene. Einar Niemi (2014) har ment at det ville vært mer korrekt å si nyreisning, men samtidig så bruker han også ordet gjenreisning, siden det er det begrepet som er mest utbredt. Jeg vil også bruke fellesbetegnelsen gjenreisningshus, til tross navnets noe dissonerende betydning, men som vi skal se finnes det flere navn på disse husene.

Jeg, Lars og Laura sitter inne i stua i huset deres i Breivikbotn. Jeg og Laura i hver sin sofa og Tormod i sin faste godstol ved tv'en. Vi rømte akkurat inn fra verandaen etter at det begynte å regne. Ute på verandaen fortalte Lars om familiens evakueringshistorie under krigen, og han hadde akkurat kommet inn på tilbakekomsten og husbygginga da regndråpene kom. Laura går og henter frem tynnlefseser, og skjenker meg en til kopp kaffe. Jeg spør Lars «*Kosn var det nye huset?*»

«*Huset, det var jo et vanlig to-etasje hus med bindingsverk, togseksti kvadrat. Det var jo, en to, fem soverom, så var det stua og kjøkken og ei sånn lita stua, som dem brukte da til kammers²² ... og så var det jo kjeller da*»

«*Var det større eller mindre enn det huset dokker hadde før krigen?*» spør jeg videre.

«*Nei, det var omtrent det samme. Ja... men det som ble brent ned, det var jo et tømmerhus.*»

---

²² Et kammers kan både betegne et soverom og et lagerrom. I dette tilfelle ser det ut til og ha vært et lagerrom, noe man også kaller et spisskammers om det lagrer mat.

Laura henter et bilde fra veggen og viser meg. Bildet viser et tilsynelatende stort, hvitt hus, med steinskivetak og kvist. Laura forteller at dette er huset som familien hennes hadde før krigen. Hun forteller at det kom fra Nord-Troms; huset hadde blitt dekontruert og fraktet med båt til Haraldseng, og så hadde broren til Lauras bestemor bygget det opp igjen. Huset ser veldig stort ut på bilde og jeg spør om hvordan gjenreisningshuset var i forhold.

«Det var jo mye mindre. Det var sånn som det der,» sier hun og peker ut av vinduet på huset over veien. *«...Nu e det jo en garasje fast i det der, men ellers likt. Det var et sånt etterkrigshus,»* sier hun videre.

«Så det ble jo bygget opp etter krigen. Men du veit at, de besteforeldan mine var jo begynt å bli gamle. Eller gammel og gammel, dem var nu bare i tidlig sekstiåran, men du veit, da var jo folk gamle når dem var 60 år. Og du veit, det var jo ikke sånn som det e nu ... Så for å spare penger så kjøpte dem ei brakka og bygde hus av den. Det ble kjøpt av en nabo som hadde bygd seg hus,» forteller Laura og forklarer at det var ei tysk brakke.

«Men dem bygde jo sånn der etter tegning, som det der,» fortsetter hun og peker igjen på huset over veien. *«– Og det som står ved siden av e jo akkurat likens.»* .

Samtalen med Lars og Laura om husene før og etter krigen, illustrerer at husene som ble bygget etter krigen var ganske ulike husene de hadde før krigen. Lars sin familie bygde et hus i omtrent samme størrelse etter krigen, men huset skilte seg ut ved at det var bygget av plank med bindingsverk og ikke tømmer og lafteteknikk. Lauras familie sitt hus før krigen var større enn det de bygde etter, og hadde annerledes tak med kvist. Laura vokste opp hos besteforeldrene sine, og som hun forteller så var de blitt gamlemel for den tids målestokk. De ønsket ikke å ta et stort lån, forklarte hun, så derfor bygde de så billig som mulig. De kjøpte ei brakke av en nabo og brukte den som materiale til å bygge huset etter tegning. Det var i utgangspunktet gjenreisningsmyndighetene lokalt som hadde ansvaret for disponeringen av brakkene, men noen brakker ble solgt til privat oppbygging og det var nok en slik privat brakke besteforeldrene til

Laura kjøpte (Se Dancke 1986, s. 79).²³ I følge et brev fra Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd datert 5.mai 1951, kunne de som bygde av eget materiale som brakkemateriale gis preferanse i byggetillatelse, men med krav om at man bygget etter godkjent tegning (BFFBB, 1951). Det var altså oppfordret til å gjenbruke brakkematerialene i oppbyggingen av nye hus. Som nevnt innledningsvis og i forrige kapittel, så var materialtilgangen knapp og man måtte bruke det man hadde. Lars fortalte også at de bygde kai og fiskebue av deres brakke. Å gjenbruke ei brakke var også, som Laura sier, en billigere måte å bygge på, og som gjorde at besteforeldrene hennes ikke måtte ta et høyt lån på sine eldre dager.

Lauras metode for å vise meg hvordan husene så ut, det at hun bare peker ut av vinduet, er ganske illustrerende. De fleste husene som ble bygget etter krigen hadde en ganske lik og bestemt stil i sin ytre utforming, og husene er å finne overalt i nabolagene. Husene har gått under samlebetegnelsen Gjenreisningshus i litteraturen, men også i arkivet, men som Laura viser kan husene også kalles etterkrigshus. Gjenreisningshusene ble bygget etter typetegninger i gjenreisningstiden. I dag kan man se disse husene over store deler av Finnmark og Nord-Troms, men også mange andre steder i landet²⁴. Mange av husene har i ettertid blitt endret på og bygget større, som Laura illustrerte da hun sa at naboen hadde bygget en garasje i forlengelsen av huset. Ved første øyenkast så de originale husene veldig like ut, men de tok utgangspunkt i flere ulike typetegninger (se under) og hadde, ifølge Ingebjørg Hage, flere variasjoner etter byggherres ønsker (Hage, 2007, s. 130). Fremdeles har husene til en viss grad det Ingebjørg Hage kaller en anonym arkitektur; husene har en høy mur, kubelignende form og et saltak²⁵ (Hage, 2007).

Tegningene til gjenreisningshusene var resultat av en arkitektkonkurranse som ble arrangert av Gjenreisningsdirektoratet i 1945. En jury valgte ut 12 tegninger som de anså som

---

²³ Det kan tenkes at det var noen klasseulikheter mellom hvem som kunne kjøpe opp brakker og ikke, og dette burde undersøkes videre.

²⁴ Husene ble standarden for småhus både i krigsherjede og ikke krigsherjede strøk, derfor kan man finne de mange steder i Norge, men i ulike variasjoner (Jørgensen, 1996)

²⁵ Et saltak er et yttertak med to like motstående sider, og som oftest har de fall på langsiden.

gode og enkle hus.²⁶²⁷ De ferdig utarbeidede typetegningene ble i 1948 publisert i heftet *gjenreisningas skissebok* (senere kalt *boligdirektoratets typetegninger*), som ble sendt ut til distriktene vedlagt materialister og arbeidsbeskrivelse (Jørgensen, 1996). Heftet ble deretter kontinuerlig oppdatert og sendt rundt med tegninger til aktuelle hus som kunne bygges. Det ble utarbeidet typetegninger i flere organer i gjenreisningsadministrasjonen, og ved begynnelsen av 50-tallet hadde man til sammen fått et høyt antall typetegninger å velge i (Hage, 1999, s. 212).

Husene ble delvis finansiert av krigsskadeerstatning²⁸ og lån fra Husbanken²⁹, og med dette kom det betingelser til husets plan. Husbanken tilbød lån med romslig nedbetalingstid og lave renter, men med forbehold om at husene måtte godkjennes av distriktsarkitektene før de kunne bygges. Det var også et krav for å få krigsskadeerstatning at byggene var fagkyndig vurdert før de ble bygget, og erstatningen kom som egenkapital i Husbanken - ikke som direkte utbetaling i penger (Hage 1999, s.169-170). Finansieringspolitikken bak gjenreisningshuset var kompleks, og i følge Ingebjørg Hage var det uklart for folk flere år etter krigen hvor mye de kunne bygge for (Hage 1999, s. 170). I følge Ingebjørg Hage tok krigsskadeerstatningen utgangspunkt i verdien av boligen før nedbrenninga, ikke verdikostnaden av å bygge nytt, noe som naturligvis gjorde at krigsskadeerstatningen sjeldent dekket prisen av nytt hus. Samtidig ble det lagt til grunnat de nedbrente boligene fikk en prisvekst i krigsårene, men prisveksten i gjenreisningsårene ble ikke tatt hensyn til (Hage 1999, s. 170). De aller fleste ble altså avhengige av å ta seg lån i Husbanken for å finansiere husene, men en andel av lånene ble omgjort til

---

²⁶ Man hadde til og begynne med tenkt at husene skulle skulle prefabrikeres sørpå før man sendte de nordover, men dette lyktes man ikke med så husene ble for det meste bygget på stedene (Jørgensen, 1996, s. 26).

²⁷ Dette var ikke første gangen man jobbet med typetegninger i Norge, ifølge Kurt Jørgensens rapport for Husbanken (1996) har det norske arkitektmiljøet jobbet med å lage standardiserte hus for arbeiderklassen siden slutten av 1800-tallet.

²⁸ Krigsskadeerstatningen tok utgangspunkt i verdien på ødelagt eiendom, ikke prisen på nybygging av samme bolig. Dermed var de aller fleste avhengige av lån for å finansiere husene.

²⁹ Den norske stats husbank ble opprettet den 1.mai 1946 og hadde en nøkkelrolle i oppbyggingen av gjenreisningshuset.

nedskrivingsbidrag (Hage 1999, s.171). Nedskrivingsbidraget var en andel av gjelden som det ikke skulle betales renter og avdrag på, og i 1987 ble det bestemt at denne andelen ikke skulle tilbakebetales i det hele tatt. Størrelsen på nedskrivingsbidraget tok, ifølge Hage, utgangspunkt i gjennomsnittsinntekten i en kommune; jo lavere inntekt, jo større nedskrivingsbidrag.

Det første året var det svært mange søknader i Husbanken som ikke ble godkjent, fordi de ikke oppfylte kravene som ble stilt (Jørgensen, 1996).³⁰ De strenge reguleringene kunne skape konflikter mellom byggeherre og distriktsarkitekten, og i tilfeller hvor man ikke ble enige ble sakene videresendt til boligdirektoratet (Hage, 1999). Det var flere av fortellerne på Sørøya som fortalte om de strenge reguleringene, blant annet Lars som uttrykte;

«Du veit det var strengt i den tiden kordan man bygde. Ja, det var jo flere som hadde lyst til å flytte på ei dør eller et vindu, men det var ikke bare-bare det for å få huset godkjent.»

Det var en helt ny boligpolitikk for nordlendingene, for mens man før krigen hadde fått bygge etter egen vilje og evne, var det nå lovbestemt med godkjente tegninger for å få bygge. Dette var det flere grunner til; for det første ønsket myndighetene å heve boligstandarden, for det andre ønsket man å skape hus som folk hadde råd til å bo i, for det tredje var det materialmangel som krevde en nøktern bruk, og for det fjerde så ønsket man en rettferdig fordeling av penger (lån) og materiale (Hage, 1999). På den andre siden kan man jo spørre seg om disse punktene ikke kunne blitt etterfulgt, selv om man flyttet på et og annet vindu. Flere har ment at man undervurderte folks evner til å bygge, og at de lokale byggetradisjonene og kunnskapene ble overkjørt (se Petterson, 1994; Hauglid & Westrheim, 1985). Hage mener at det ikke stemmer helt, fordi hun fant i sitt studie at det var flere som fikk tilpasninger, og at husene tok med seg noen tradisjoner fra byggene fra før krigen (Hage, 1999). Samtidig så virker det som at disse tilpasningene kom veldig an på de aktuelle arkitektene. Mitt inntrykk på Sørøya var at fortellerne til tross for å kunne vedkjenne at det var strengt, først og fremst påpekte at familiene deres var glade for å ha et hus igjen etter braketiden. Dette gjaldt både de som bygde mindre og de som bygde større.

---

³⁰ Publiseringen av typetegningene forenklet disse prosessene fordi man fikk mer håndfaste retningslinjer (Jørgensen, 1996).

Noen mente at huset før krigen var finere, men ikke nødvendigvis av bedre kvalitet (se Hage 1999, 326).

Gjenreisningshuset og likhetsidealet

Boligpolitikken hadde en tydelig sosialdemokratisk profil. Myndighetene hadde ambisjoner om å bruke gjenreisninga for å sikre gode boliger ikke bare til de som hadde det fra før, men til alle (se Hage, 2007). Laura og Lars, som begge var godt plassert på venstresiden politisk, støttet Gerhardsens politikk. Laura mente, i likhet med Hage, at det var nødvendig å lage enkle, standardiserte hus.

«Men det e jo klart at det ble jo bygd mange sånne like hus, og det e jo mange som i ettertid har kritisert det at man måtte bygge så likt. Som han Lars sa, det var jo sånn at man måtte søke om man skulle får skiftet et vindu eller sånt.

Æ har lest om etterkrigstiden, om når de begynte, og det var jo Gerhardsen som styrte Norge da. Gerhardsen var opptatt av at det sku bygges fortest mulig og han engasjerte jo folk til å bygge opp Finnmark. Det var jo brent ned, hvert eneste hus og sjå. Og det er klart at da ble det jo laget sånne tegninger som var enkle og lett for å få [bygget]. Det var jo gjort i ei god mening, om man ser på det sånn.»

Som Laura er inne på, så har husene vært kritiserte for å være for like. Som nevnt så pekte hun bare ut i bygda da hun skulle vise hvordan huset til familien hennes så ut; *«Men dem bygde jo sånn der etter tegning, som det der,»* sa hun og pekte ut vinduet, *«– og det som står ved siden av e jo akkurat likens.»* Husets arkitektur avspeiler ofte menneskers rang, og spesielt høyprestisjearkitektur forbindes med høyere rangk (Carsten & Hugh-Jones, 1995). Arkitekturen til gjenreisningshusene var preget av likhetsidealet (Hage, 2007), og åpnet ikke for store variasjoner for å skille seg ut. Som Carsten og Hugh-Jones skriver, så kan huset fungere som en forlengelse av mennesket; huset kan være som et ekstra lag med hud eller klær (Carsten & Hugh-Jones, 1995, s. 2). Om huset i likhet med klær avspeiler sosial rang og identitet, kan vi si at gjenreisningshusets ytre, både i størrelse og stil, ble som en uniform, i den forstand at man utvisket noen muligheter for å skille seg ut.

Gjenreisningshuset bidro til at klasseforskjeller ble mindre tydelige i det visuelle og materielle, samtidig som det også reelt utjevnet litt av forskjellene med tanke på at noen som ikke hadde gode hus fikk muligheten til å bo bedre. Laura fortalte videre etter refleksjonen rundt Gerhardsens boligpolitikk:

«Det var jo mange som hadde veldig dårlige hus, som fikk gode hus.»

Lars skyter inn *«ja, det var ens for alle. Det var jo noen ... dem hadde ikke hus, dem hadde bare sjåa.»* Kona nikker engasjert og legger til:

«Ja, noen hadde jo nesten bare gammer og så fikk dem kjempefine hus.»

Man skal ikke være misunnelig på folk fordi dem ikke hadde, det e jo noen folk som sir 'ja dem hadde bare litte granne og så fikk dem masse'. Æ bruke å si 'jammen herregud det var jo bare godt at dem fikk, så fikk dem det nu godt etter krigen om de ikke hadde det før.' Det synes nu æ da, man skal ikke være misunnelig på folk. Det var jo vanlige arbeidsfolk... det kan jo være mange andre som klorte til sæ både det ene og det andre, men æ må nu si det at når vanlige folk fikk, så syns no ikke æ at det var [noe galt]...Så det e klart, det var jo gjort i ei god meining. Og det ble jo fort bygd opp òg.»

Lars og Laura mente at det var bra at gjenreisninga bidro til å bedre boligforholdene til folk som bodde smått før krigen. Ekteparet mente at det var rett og rimelig at arbeiderne fikk en forbedret boligsituasjon. Noen fikk større hus etter krigen, og som Laura også er inne på, så har det vært folk som har sett på dette med et skråblikk. Det har vært, og er enda, påstander om at folk løy på seg større eiendommer. Det var vanskelig å kontrollere hvor store eiendommer og bygg folk hadde hatt før krigen, det var ikke alle som hadde forsikringer og mye av dokumenter forsvant under nedbrenninga. Mens noen jeg møtte kommenterte på dette med alvor, og mente det var snylting og tyveri, var det også folk som vitset med dette. En mann fortalte meg en vandrehistorie om en kar i bygda som ba om erstatningspenger til et gulvteppe som var dobbelt så stort som «kåken» han bodde i. Det var også noen som mente at historiene om snylting var overdrevet, og at påstandene om forholdene bar preg av fordommer mot nordlendinger. Og så var det de som Laura, som mente at det uansett bare var bra at folk fikk seg ordentlige hus.

Samtidig som det kan ha vært tilfeller med overdrivelser av tidligere eiendom i søknader om krigsskadeerstatninger, har jeg inntrykk av at dette narrative til en viss grad har eskalert ut av en misoppfatning om gjenreisningspolitikken. Det var som nevnt et mål for gjenreisningsmyndighetene å heve boligstandarden for alle. I samsvar med typetegningen ble det lagt krav til minimumsstørrelser på ulike rom for at de skulle være helseforsvarlige å bo i (Hage, 2007, s. 168), så det var politiske insentiver for at man ikke skulle bygge for smått. Flere av de jeg snakket med bygde et større hus etter krigen enn det de hadde før, men det er viktig å presisere at ingen av de ble *gitt* større hus av myndighetene.³¹ Det var noen steder, som Sørvær på ytterkanten av Hasvik kommune, som fikk donert «gavehus» som var finansiert av innsamlingsaksjoner. De fikk hus, men heller ikke de kom fra myndighetene. I områdene fortelleren mine kom fra var det ingen som fikk gavehus. Det de fikk var rimelige lån. De aller fleste fikk som nevnt for lav krigsskadeerstatning til å kunne finansiere hele nyhuset, så de var avhengige av lån fra Husbanken for å finansiere nybyggene.³² Det de fikk var erstatning i form av en egenandel i lånesøknadene. De *fikk* ikke hus.

Samtidig som gjenreisningspolitikken bidro til noe sosial utjevning, som Laura og Lars er inne på, var det fremdeles variasjoner i husenes størrelser og kvaliteter. I Breivikbotn er det ei gate som heter Skippergata, og i denne gata er flere av Gjenreisningshusene relativt store. Tor fortalte at dette var fordi det var skipperne som bodde her, og at de gjerne hadde litt bedre råd. I tillegg var det ikke sånn at alle bygde de standardiserte husene etter typetegninger. I bygdene var det noen etterkrigsboliger som stakk seg ut i mylderet av alle de like husene. De skilte seg ut i både arkitektur og størrelse. Dette var hjemmene til fiskekjøpere og handelsfolk. Som Carsten og Hugh-Jones(1995) sier, er det ofte en klar link mellom prestisjearkitektur og høyere sosial rank. Mens de fleste husene hadde en lik arkitektur (inkludert skippernes hus), med noen

---

³¹ Det var noen ordninger med gavehus noen steder. For eksempel så fikk befolkningen i nabobygda til Breivik, Sørvær gavehus fra Hamar.

³² I følge Hages studie i Kåfjord tok det gjerne litt lengre tid for de med mindre råd og få i orden finansiering til nytt hus, og de bodde ofte lengere i brakker (Se Hage 1999). Jeg kunne ikke finne denne tendensen blant mine informanter, men jeg måtte ha gjort en kvantitativ undersøkelse for og kunne sammenligne.

variasjoner i størrelse og små variasjoner i utforming, kunne de av høyere klasse fortsette å skille seg ut materielt fra flertallet av befolkningen.

Brev fra arkivet viser dog at det var insentiver for å forhindre prioritering av luksusboliger i den tidlige gjenreisningsperioden, på grunn av materialmangel, men det presiseres også at de med stor eiendom før krigen skulle få bygge det de hadde rett på (BFFLB, 1946-1952). Samtidig har jeg hørt fra kilder andre steder i Finnmark at noen familier med formue fikk et så stort skattetrykk at de måtte bygge mindre enn før krigen. Et seinere studie burde undersøke hvordan gjenreisninga påvirket fiskeværiere og handelsfolks materielle velstand. Inntrykket på Sørøya var i hvertfall at det var et tydelig materielt og arkitektonisk skille mellom dem, altså fiskeværiere og handelsfolk, og flertallsbefolkningen, men det er mulig at de som var sterkest stilt økonomisk før krigen gikk ned i velstand. Det var også som nevnt ulikheter mellom de standardiserte gjenreisningshusene som ble brukt av flertallet, men den like arkitekturen gjorde forskjellene mindre markant.

Inndeling i hus og hieraki

Samtidig som Gjenreisningshuset utad, altså størrelse og ytre arkitektur, til en viss grad utfordret tidligere sosiale skillelinjer, påvirket naturligvis også den indre utformingen det sosiale. Hvordan man velger å inndele rommene i et hus, påvirker hvordan beboerne samhandler med hverandre. Som Carsten og Hugh-Jones(1995, s. 12) sier i sin innledning til boka *About the house: Levi-Strauss and beyond*, så kan huset være et sted både for samling og oppdeling eller hierarki. I følge Ingebjørg Hage var Gjenreisningshusets indre utforming det arkitektene og planleggerne bak huset var mest opptatte av (Hage, 2007, s. 27). Husene var preget av en funksjonalistisk arkitektur, det var bruken av huset, husets funksjon over dets estetikk som var prioritert (se Hage 1999, s. 318). Hage skriver at man mente en families lykke og velstand avhengt av boligens indre karakterikker heller en de ytre (Hage 2007, s. 27). Vi skal nå se på noen av valgene som ble tatt for utformingen av rommene i gjenreisningshusene og hvilke sosiale konsekvenser det fikk.

De fleste førkrigsboligene i de senere nedbrente områdene hadde få inndelinger av rom, og dette var noe myndighetene ville gå vekk fra da man planla gjenreisningshusene (Hage, 2007, s. 29). I følge Ingebjørg Hage var omentrent 75 prosent av boligene i nord inndelt i to eller færre

rom i hovedetasjen. En typisk bolig hadde to rom i hovedetasjen og så en sovehems hvor familien sov. Mangel på adskilling av de ulike aktivitetene i et hus var fra myndighetenes side sett på som helseskadelig, så i typetegningene til gjenreisningshuset ville man sørge for at man bygde separerte soverom, stue og kjøkken. Hage skriver også at dette med å inndele rom var en kulturell utvikling som starta på 1900-tallet og ble mer og mer vanlig ettersom man ble opptatt av at man skulle separere hvile, hushold og gjester.

Kjøkkenbordsfelleskap

Da jeg spurte fortellerne om gjenreisningshusene og hvordan de husket barndommen i husene, fortalte de ofte om ting de gjorde på kjøkkenet. Ingrid sa «*Æ huske radioen som sto på kjøkkenet. Æ brukte å sitte og høre på skøyteløp.*» og så forklarte hun at hun brukte og sitte ved kjøkkenbordet sammen med faren, høre på skøytereportasje og notere ned rundene til skøyteløperne. Petra fortalte at «*Han pappa satt i et hjørne og knøyt feskegarn, mens ho mamma sto ved kjøkkenbenken og styrte med sitt mens ho sang.*»

Som Carsten og Hugh-Jones sier så muligjør og akiviserer husets fysiske struktur ideer og aktiviteter (Carsten & Hugh-Jones, 1995, s. 2). At kjøkkenet skulle være et multifunksjonelt samlingssted var ikke en selvfølge i planleggingen av husene. På denne tiden hadde det kommet en trend i europeiske arkitektmiljøer for å tegne små og konsentrerte laboratorieromskjøkken. Ideen var at husmoren måtte ha et effektivt kjøkken nå som et økende antall gifte kvinner også hadde betalte jobber utenfor hjemmet (Hage, 2007, s. 29). Distriktarkitekt for Skjervøy, Kirsten Sand, kjempet hardt mot at et slikt kjøkken skulle få fotfeste i de norske hjem. Hun mente at man skulle beholde kjøkkenet som et kombinert rom med stua, slik mange førkrigshus var utformet (Hage, 2007, s. 29). Kirsten Sand var den første kvinnelige utdannede arkitekten i Norge og hun var spesielt opptatt av at man skulle lytte til kvinnene i oppbygginga av husene. Hun sendte inn uttalelser til boligdirektoratet hvor hun skrev at om man bygde et laboratoriekjøkken ville resultatet være at man isolerte kvinnen og hindret henne fra å ta del i beslutninger og ordskiftet i samfunnet (Hage 2007, s.29-31). Sand ønsket å videreføre tradisjonen i nord med at kjøkkenet skulle være et samlingssted for familien. De endelige typetegningene hadde ikke veldig store kjøkken, men ofte var det en liten stue rett ved som ble brukt som utvidelse av rommet (Hage, 2007). Kjøkkenet ble (i kombinasjon med den lille stua) som Kirsten Sand hadde håpet, et

multifunkjonelt rom. Det ble et rom hvor husmoren gjorde mesteparten av sitt arbeid, mannen i huset gjorde sitt innearbeid som å reparere fiskegarn og barna lekte på gulvet og gjorde lekser ved kjøkkenbordet (se Hage, 2007).

Da jeg snakket med søskenparet Ingrid og Tor om huset de vokste opp i, fortalte Tor «*Vi brukte kjøkkenet mest. Det tok lang tid før stua ble brukt*» og Ingrid la til «*ja, stua sto egentlig mest til pynt*». Så forklarte Tor at selv om de etter hvert fikk strøm så var det ikke nok til å varme opp et helt hus: «*Det første strømmettet hadde ikke nok kapasitet, så man måtte rasjonere strømmen. Vi hadde jo ikke panelovner og sånt, så vi fyrte enda med kull. Æ huske det var kaldt om mårran.*» I følge Ingebjørg Hage var det en generell tendens på 50-tallet at kjøkkenet var det rommet som ble prioritert for oppvarming i gjenreisningshusene (Hage, 2007, s. 32). Vi kan altså si at kombinasjonen av husets materielle utforming og energirasjonering gjorde at kjøkkenet ble familiens samlingssted. Samtidig viser studien til Marianne Gullestad (2001) av kvinners kaffebordfelleskap (*kichen-table society*) i Bergen på 70-tallet at kjøkkenbordet kan være det mest brukte samlingsstedet i en bolig, uten at det nødvendigvis bare handler om energirasjonering. Gullestad fant at kjøkkenet og kjøkkenbordet er et viktig samlingspunkt i en bolig, spesielt for husmødre som er hjemmeværende. Her får de besøk av venner og barna deres, det drikkes kaffe og snakkes om stort og smått. Gullestad fant for øvrig også at bruken av kjøkkenet kom an på størrelsen, de som hadde veldig små kjøkken brukte stua mer også til hverdags.

Gullestads studie viser også at man bruker kjøkkenet og stuene ulikt. Mens kjøkkenet ofte brukes i hverdagen og til besøk av de nærmeste, er stua ofte mer forseggjort med pynt, bilder og en mer formell representasjon (Gullestad, 2001). Som Ingrid sier sitert over «*stua sto egentlig mest til pynt*», noe som illustrerer at mens kjøkkenet var det hverdagslige var stua et mer formelt sted som så pent ut. Olav fortalte at deres familie hadde *lillestua* og *storstua*. *Lillestua* var med kjøkkenet og den ble brukt, mens *storstua* var i et rom med egen dør som de holdt igjen for og spare på varmen. «*Til jul brukte vi storstua, og da fyrte vi i ovnen der.*» fortalte Olav. Som Olav sier så brukte de *storstua* til store anledninger, og jeg hørte også av folk at man brukte *storstua* også kalt *finstua* til mer formelle besøk eller *penere* besøk.

Vi kan konkludere med at kjøkkenet ble det mest brukte rommet både på grunn av rommets størrelse (eller kombinasjon med lillestua) og energirasjoneringa, men også fordi det er en kulturell praksis å samle seg rundt et kjøkkenbord. Hadde kjøkkenet i gjenreisningshusene endt opp som laboratoriekjøkken ville ikke rommet kunne hatt denne funksjonen, og da kan det også tenkes at familierollene hadde blitt preget av dette. Som Carsten og Hugh-Jones sier så kan husets inndeling fungere som en systematisering av hierarki, og gjenreisningshusets indre utforming viser et eksempel på hvordan dette på sett og vis kan forhindres (Carsten & Hugh-Jones, 1995, s. 12).

Sosial ulikhet i husets rom

En ting man var opptatte av i utformingen av gjenreisningshuset var å privatisere soverommene, man skulle ha et soverom til ekteparet og minst et rom til hvert kjønn blant barna (Hage, 2007). Det var ofte tegnet opp tre soverom i de første typetegningene; et for foreldrene, et for sønnene og et for døtrene (Hage, 1999, s. 199). Huset som besteforeldrene til Laura fikk bygget var et hus med denne standarden; *«Det var tre soverom der oppå loftet, og så var det stua og kjøkken og så spisskammers, og så var det jo kjeller og sånn og bad. Sånn som det var på de der etterkrigshusan.»* Lars' familie hadde fem soverom, men de var også mange flere i familien. Samtidig var det også store familier som bare hadde 3 soverom, og selv om husenes tegninger la til rette for at hvert kjønn skulle ha hver sine rom var det ikke nødvendigvis slik rommene ble brukt. Jeg oppdaget at bruken av rommene i gjenreisningshuset var preget av familienes økonomi. Søstrene Petra og Live vokste opp i en stor familie med dårlig råd og de fortalte at de hadde 3 soverom, men at de leide ut det ene. *«Det var to soverom på loftet. Vi ungan (6 stykker) sov på det ene mens det andre ble leid ut. Vi låg 4 stykker i ei seng»* forteller hun og ler. *«Ja, vi kan le av det i dag»* legger hun til. I den første gjenreisningstiden bodde som nevnt i forrige kapittel mange ganske trangt, men familien til Live og Petra fortsatte å bo slik i flere år. Så selv med et hus utformet for at man ikke skulle bo for trangt, var det ikke alltid slikt det ble i praksis.

Petra fortalte også at hun ikke bodde hjemme hele barndommen; hun var hushjelp for en annen familie. Jeg spurte henne hvor gammel hun var da. *«Æ vil nesten ikke si det, men æ var*

bare tolv år,» svarte hun. Jeg spurte henne videre om det var mange som var hushjelper i bygda, og hun sa at det var nok noen, men at det ikke var andre på hennes alder. Petra forklarte at hun ikke fikk lønn, men kost og losji, og hun uttrykte *«Æ huske at det støtt og stadig kom damer på døren hjemme og spurte ho mamma om ho hadde døtre som kunne komme og vaske for dem. Og det var klart, med så mange unger som vi var så tenkte foreldran at det var en mindre munn og mette»*. Petra vasket for ei dame som bodde lengre oppe i bygda i Breivikbotn. Jeg spurte om dama eller den familien var rike siden de hadde hushjelp, men Petra svarte at de var nok ikke spesielt rike, men dama var sykkelig og trengte hjelp til husarbeidet og kunne tilby Petra et sovested, mat og klær. Mannen Knut, som satt med oss da vi snakket om dette, skøt inn i samtalen *«ho kom heim til vaskebøtta når ho kom hjem fra skolen ... har ho fortalt.»* Petra nikket og la til *«ja, ho var nøye den dama. Vaskevannet skulle være helt blankt»*, og så sier hun tørt *«æ trur ikke vannet i moderne vaskemaskiner er blankt en gang.»* Samtidig som Petra var kritisk til hvor strengt det var og mente at hun var altfor ung for det ansvaret hun fikk, fortalte hun også at det var en hyggelig familie, at hun likte å passe på babyene og at hun var veldig glade for de fine klærne og skoene hun fikk.

Historiene til Petra viser at selv om man bygde hus som skulle heve boligstandarden og at gjenreisningshusenes indre utforming la opp til at man ikke skulle bo for trangt, så var ikke boligsituasjonen den samme for alle. Det var ikke nødvendigvis slik at alle rommene i huset ble brukt av familien som eide boligen. Som Petra viser så leide de ut det ene soverommet, og alle barna bodde heller ikke hjemme hele barndommen. Mens gjenreisningshusets ytre gjorde de materielle forskjellene mellom folk mindre synlig, avdekker bruken av rommene inne at ulikhetene fremdeles var til stede.

Samtidig som Petras historier viser ting som var vanskelig med å ha dårlig råd, presiserer hun at *«Æ syns vi vokste opp i ei fin tid, sett bort i fra at vi hadde lite klær – vi svalt aldri»*. Petra fortalte at moren var flink til å bake og hun bakte masse brød; *«Ho begynte med brøddeigen på kvelden og så sto ho opp klokka 5 og bakte dem ut. Vi hadde alltid fersk brød i matpakken på skolen.»* Petra kunne også fortelle at hun ikke husket at det ble gjort noe stor greie ut av at de hadde lite å rutte med, men hun husket en gang at ei jente sykla forbi og ropte *«haha, dokker e*

fattig, dokker har ikke sykkel.»³³ Petra lo da hun fortalte dette og la til at hun ikke brydde seg om det, men at hun husket at søskene skammet seg mer. Familien fikk økonomisk støtte av kommunen og Petra husket at de fikk en lapp som de tok med til butikken for å få de matvarene de trengte. Petra fikk ofte ansvaret for å gå til butikken med lappen, fordi de andre søskene ikke turte. «Æ tenkte ikke så mye over det kanskje» kommenterte hun.

I tillegg til støtte fra kommunen fikk familien melk av nabogårder, siden de ikke selv hadde gård etter krigen på grunn av farens helse. Jeg fikk generelt inntrykk av fra fortellerne at folk var svært hjelpsomme og tok vare på de med dårlig råd. Edith, som var datter av en av butikkeierne i bygda, fortalte at de hver julaften brukte å gå bort til Petras familie med frukt fra butikken. Edith uttrykte da hun snakket om tiden etter krigen «*Man var opptatte av å hjelpe og å ta vare på hverandre*». Samtidig som Petras familie fikk hjelp av andre, bakte også moren brød til mange naboer, kanskje litt for mange noen ganger, ifølge Petra. Historiene viser at det var mange husholdningsvarer som gikk mellom husene og at det var en utveksling basert på resiprositet; man både fikk noe og ga noe tilbake.

Konklusjon

«Husan e som folk» i den forstand at huset både forlenger og former mennesket. Husets arkitektur og materielle utforming kan skape, avdekke og representere identitet og sosial rang og det kan forme ideer og muliggjøre aktiviteter (Carsten & Hugh-Jones, 1995, Vellinga, 2007). Vi har i dette kapitlet sett på hvordan gjenreisningsarkitekturen påvirket sosiale forhold i tiden etter krigen. Det klassiske gjenreisningshuset og dets like arkitektur gjorde materielle visuelle ulikheter mindre synlige i flertallet av befolkningen, mens den øverste klasse hadde større handlingsrom til å fortsette skille seg ut materielt. Samtidig som gjenreisningshuset utfordret tidligere sosiale ulikheter blant flertallet av befolkningen, viser bruken av husets rom at forskjellene ikke var borte. Vi har dog også sett igjennom blant annet samtalene med Lars og Laura at boligforholdene ble forbedret for mange, og husene var trolig et steg på vei ut av

---

³³ En interessant ting jeg oppdaget i fortellingene om barndommen til fortellerne var at mens noen jobbet i ung alder for å tjene til familien, var det andre som kunne jobbe for å spare til sykkel. Det virker som at tillgangen til sykkel var et tegn på klasseulikheter blant barna.

fattigdommen for flere. Vi har også sett at samtidig som gjenreisningshuset (for de fleste) var ulike boligene før krigen, så fortsatte kjøkkenet å være et samlingssted for familien.

Likhetsidealet fikk sånn sett ikke bare et preg utpå huset, men også inni, siden man unngikk en hierarkisk inndeling mellom husmor og resten av familien.

Som vi har vært inne på i dette kapittelet, men kanskje mest i kapittel 2 og 3, så er et hus og en hjemplass en viktig del av menneskets materielle (for)ankring i verden. Vi skal nå rette fokuset på hus og hjemplasser som ble bygget opp igjen etter krigen, men så stående tomme bare noen år seinere. Vi skal i det neste og siste kapittelet se på gjenreiste og fraflytta hjemplasser.

Kapittel 6: Det sku bo folk i husan

Introduksjon

Det sku bo folk i husan, både i husene som ble nedbrent og i husene som ble gjenreist, men slik ble det ikke. De aller fleste stedene i Nord-Troms og Finnmark ble gjenreist etter krigen, men på noen steder var befolkningen borte etter bare 10-20 år. Sentraliseringen som noen hadde fryktet under gjenreisninga, kom etter hvert og etterlottomme hus, fjøs, skoler, butikker og fiskebruk. Som vi var inne på i kapittel 2 så kan objekter som hus og bygninger skape former for affekt ved at de tar mennesker tilbake til tidligere levd liv og opplevelser, og at endringer i materialiteten, som riving av et bygg, skaper følelsesmessige reaksjoner fordi man opplever at en del av ens egen historie forsvinner. Vi skal i dette kapitlet rette fokuset på gjenreiste og fraflytta steder på Sørøya. Historiene om tilbakereisene og gjenreisningsprosjektene har gitt landskapet et nostalgisk preg på de stedene som ble bygget opp, men som nå er helt eller delvis fraflyttet. Landskapet er ladet med minner av alt som kunne ha blitt; husmurer, forfalne kaier og oppløyde jorder blir stående som representasjoner av svunnede potensialiteter (Se Lien, 2020, Ange og Berliner, 2015). Marianne Lien fant i sin studie av gårdsbruk i Varanger at landskap som med første øyenkast kan se uberørt ut kan en gang ha vært en pløyet jord (Lien, 2020). Lien viser hvordan en traktor stående på et tidligere gårdsbruk kan representere svunnede drømmer om velstand; en gang ble traktoren brukt til å pløye en åker, nå står den stille mens landskapet rundt har vokst til og skjult dens spor. Inspirert av Lien skal vi se på hvordan steders materialitet i gjenreiste og senere fraflyttede bygder representerer fremtidsvisjoner som en gang var. Det sekundære landskapet som kommer frem i minnene til fortellerne tegner opp et landskap som en gang var full av potensiale (se kapittel 2). Samtidig som det vil argumenteres for at stedene bærer med seg fortidens drømmer, skal vi også se at det skapes nye muligheter for hva stedene kan være.

Gjenreist og fraflytta

Oluf, Svein, Nils, Laura og Lars vokste opp på ulike steder på Sørøya som nå er ubebodd eller har veldig få fastboende. Mens Oluf, Laura og Lars kommer fra steder som hadde mellom to og

fem hus før og etter krigen, kommer Svein og Nils fra to ulike steder som hadde rundt 100 innbyggere før og etter krigen. Felles for alle stedene er at de ble bygget opp igjen, men så fraflyttet på 1960- og 70-tallet. I Hasvik kommune ble tettstedene Dønnesfjord, Børfjord, Breivik og Hasfjord fraflyttet (se Husby 1988), i tillegg til flere steder med en mindre befolkning som hjemstedene til Laura, Lars og Oluf som Holmbukt, Haraldseng og Langkjeila. Det var ulike og sammensatte grunner og prosesser bak fraflyttingene. Konkurranseutviklingen og industrialiseringen i fiskeriene, innføringen av motorbåten med krav til nye havneforhold og endringer i folks transportvaner fra båt til bil var noen av faktorene. Sentraliseringen etterlot seg tomme hus og fjøs som fikk en levealder på bare 10-20 år eller ble værende som hytter og sommerhus.

Endringene i landskapene på hjemplassene i dag gir historiene om stedene en nostalgisk karakteritikk, fordi man ser tilbake på noe som har forsvunnet eller holder på å forsvinne (Angé & Berliner, 2015). I Rebecca Bryants studie fra Kypros, representerer nostalgisk et forsvunnet eller mistet hjem, noe som også innebærer tapet av en drøm om en kontinuerlig tilhørighet til et sted (Bryant, 2015). I tillegg til å se på den nostalgiske opplevelsen som en tapt drøm, vil jeg foreslå at det i mine fortelleres historier og forhold til forsvinnende hjemsteder handler om en svunnen *potensialitet*. Det er en svunnen potensialitet fordi gjenreisninga, både i sin fysiske oppbygging, men også i ordets rette forstand, innebar en tro på fremgang og fortsettelse. Da Nils, Svein, Laura, Lars og Oluf fortalte om gjenoppbygginga i bygda ble det tegnet opp et sted og et fiskebruk eller en gård med fremtidsutsikter. Nostalgi handler ikke nødvendigvis om et ønske om å dra tilbake til ei annen tid, men er heller en reaksjon på at noe er eller oppleves irreversibelt (Jankélévitch, 1983, s.299, referert i Angé & Berliner, 2015, se også Bryant, 2015, s. 171). Nostalgi handler ikke om en fornemmelse om at alt var bedre før, men heller om vissheten om at det aldri blir som før, eller som noen før hadde tenkt. Nostaligien er for fortellerne en tapt drøm, men den er først og fremst deres foreldres og de som gjenreiste hjemplassene *sine* drømmer, og på den måten kan vi si at det er en *arvet* tapt drøm.

Figur 8: Et bilde av en mur på et gjenreist og fraflytta sted. Foto: Elise Johansen

Veien som aldri kom

Nils ble født to år etter frigjøringa og hadde sine første leveår i Dønnesfjord i ei brakke nede med sjøen. Da jeg besøkte han og kona i huset deres i Breivikbotn fortalte han om prosessen fra familien hans bygde opp i Dønnesfjord og til de flyttet derifra på slutten av femtitallet.

«Dem bygde ei brakke der nede med fjæra. Æ trur det bare vare noen brakkeflak – tyskebrakke eller ka farsken³⁴. De bygde helt nede med sjøen. Æ var jo ikke gamle karen da og når det fløydde opp, så fløyt den[brakka] opp.³⁵ Ho mamma ble nok bekymra, som sagt så var æ jo ikke store karen da. Men så bygde dem opp et hus lengre opp i bakken, det må ha vært i en - eller toogfemti.»

Faren til Nils bygde et hus med kombinert fjøs, en ganske uvanlig bolig i etterkrigstiden, men en kombinasjon som har vært brukt før tradisjonelt i Nord-Norge (se Johansen, 2019);

«Det huset vi bygde på den bakken. Æ huske det ble bygget i tre etasjer. Kjeller, etasje og så en låve.» begynner Leif og så ler han litt og sier *«Faren min fant ut at vi kunne ha sauan i kjelleren, så kunne vi bo i etasjen og så kunne vi ha høya oppe på låven, for da ble de litt varme nedenifra, og så ble det jo veldig god isolasjon med høya oppe. Det fungerte jo. Det var jo ikke et fjøs egentlig, det ble bare bygget slikt. Etterhvert så fikk vi ku og da bygde vi fjøs ved siden av.»*

Jeg, som hadde lest om alle strenge reguleringer av gjenreisningshusene, ble overrasket over å høre om kombinasjonsbygget og spurte Nils om det i det hele tatt var lov å bygge slikt. *«Æ trur ikke noen brydde sæ, dem var nok ikke så mye der ute og kontrollerte det heller.»* svarte han da. Som Nils påpeker over så hadde det kombinerte bygget mange fordeler og de sparte også på materialer med å bygge slik (Se Johansen, 2019).

Nils forteller videre at faren og hans familie egentlig hovedsakelig var reindriftsutøvere, men at de under krigen mistet så mange rein at de ble avhengig av å ha et gårdsbruk frem til flokken vokste seg større. Nils sine besteforeldre flytta fra Kautokeino og til Dønnesfjord på

---

³⁴ Nordnorsk hjelpeverb

³⁵ Når det ble flo

begynnelsen av 1900-tallet. De hadde med seg rein og praktiserte helårsdrift, som betyr at reinen ikke blir flyttet mellom sommer og vinterbeite, men at den beiter i det samme området hele året. Som Nils forteller så ble flokken redusert under krigen. Dette gjorde at faren ble avhengig av å kombinere reindrifta med gårdsbruk og fiske, men Nils forteller at faren holdt igjen på reinslaktingen sånn at flokken skulle vokse. Da flokken ble større kunne de leve av reindrifta, men familien innså at Dønnesfjord ikke fikk de forutsetningene som trengtes for å sikre god drift. Bygda hadde enda ikke fått strøm, og til tross for store planer, så det ikke ut til at veien over til bygda ble bygget. I 1958, 5 år etter de hadde flyttet inn i nytt hus, flyttet familien inn til Breivikbotn. Der inne var det utbygget vei og et strømmnett, noe som ville fasilitere livet til familien og reindrifta.

«Så vi bodde jo ikke der[i Dønnesfjord] så lenge» forteller Nils.

«Fortsatte dokker med reindrift?» spør jeg.

«Ja. Og det var enklere her[I Breivikbotn]. Her kom det jo vei og etter hvert bygde vi det slakteriet som står der ute,» svarer Nils.

Slakteriet som Nils referer til står i ei vik et sted i mellom Breivikbotn og Breivik. Som Nils sier så ble det bygget vei i mellom bygdene rundt Breivikbotn, og det gjorde driften enklere fordi de da kunne bygge et reinslakteri og kjøre mellom stedene. Han forteller at det var påbegynt en vei til Dønnesfjord og at traseen var stukket ut, men at familien hans ikke hadde troa på at den ble bygd. Nils' historie illustrerer at familien hans ikke lengre kunne se sine fremtidsutsikter i Dønnesfjord. Stedet fikk ikke den utviklinga som man så andre steder, så da valgte de å gi slipp på hjemstedet. Svein fortalte at de slakta gårdsdyrene, rev huset og tok med seg materialet, flyttet over fjellet og bygde opp huset igjen der. I løpet av et tiår flyttet resten av bygda etter dem, fortalte Nils, og så la han til *«Det var jo bygget opp butikk og fiskekjøp... det ble jo til og med bygget opp en helt ny skole med basseng på slutten av 60-tallet! Men folk flytta jo og skolen ble stående og forfalle, det ble et spøkelsesbygg.»* Den forfalle skolen som Nils forteller om står enda inne i fjorden og har blitt et minne om forfalle fremtidsutsikter i ei bygd.

Fraflyttingen fra Dønnesfjord handlet for Nils' familie om mangel på vei. Hvor det ble prioritert utbygging av vei ble en av faktorene som påvirket demografiutviklingene i bygdene på

Sørøya. Veien fra Brevikbotn og over til Dønnesfjord ble påbegynt etter krigen³⁶³⁷, men ble stående uferdig i flere år. Veitraseen mellom Hasvik og Breivikbotn ble utbygget allerede i 1939, og veien videre til Sørvær (og Breivik som ligger i mellom) var ferdig i 1963. I dag er det hovedsakelig disse tre stedene som er befolket, noe som er illustrerende for hvor viktig veiutbygging ble for steders utvikling. I etterkrigstiden endret transportvanene seg, mens ferdselen før krigen gikk på det åpne havet, på hesteryggen, til fots eller på ski, introduserte bilen nye krav til infrastruktur og dette hadde direkte påvirkning på hvilke steder som opplevde vekst og ikke. Bilen og veiutbygginger endret både folks og myndighetenes forhold til avstander og etter hvert ble steder uten veiforbindelser nærmest ansett avkoblet resten av samfunnet, ikke fordi folk ikke lenger hadde båter, men fordi samfunnstrukturen etter hvert gjorde seg avhengig av biltransport. Det er interessant hvordan bilen på den ene siden kunne forenkle transport som ellers ville vært til fots eller på hest, men paradoksalt nok også kompliserte avstander mer enn tidligere fordi man måtte utbygge infrastruktur for å bruke transporten. Samtidig skal vi se at det var flere grunner til at steder som Dønnesfjord ble fraflyttet.

Prioriteringen i veiutbyggingene hang ofte sammen med politikken, konkurransen og industrialiseringen i fiskerinæringa. Det var stor konkurranse mellom de mange fiskebrukene på Sørøya. Veien til Sørvær ble prioritert før veien til Dønnesfjord fordi det ble opprettet en filétindustri der på 1960-tallet. Stedene med filétfabrikk opplevde befolkningsvekst, mens fiskebrukene som drev med salting og tørking som foredling begynte å slite i markedet ut på 60- og 70-tallet. I Dønnesfjord drev man med salting og tørking og den store nedgangen i salg av fisken var noe som bidro til den politiske bestemmelsen om å gjøre stedet til et fraflyttingsprosjekt. Det ble politisk bestemt på slutten av 1960-tallet at innbyggerne skulle få et

---

³⁶ Veien over til Dønnesfjord, skulle etter planene være en vei som gikk videre over hele øya - fra breivikbotn til Lotre. Veien ville koblet kommunen letter til Hammerfest som er nærmeste fastland på den andre siden av øya, Lotre. Flere mente at om veien hadde blitt bygget ville det vært mer attraktivt å bo på øya nå, fordi det ville vært mulig og pendle inn til byen. Veien vant aldri igjennom konkurranse mot andre veiprojekter i finnmark.

³⁷ Jeg har ikke lyktes med å finne nøyaktig årstall, men basert på informasjonen fra Edmund og Leif må det ha vært på slutten av 40-tallet eller rundt 50-tallet.

fraflyttingsbidrag for å forlate stedet, man skulle ikke lengre prioritere stedet, men sentralisere tjenester på en annen plass. Dette skjedde på flere steder på Sørøya og langs kysten i Nord-Norge for øvrig. Samtidig som nedgangen i fiskekjøp kunne handle om foredlingsmetodene, skal vi også se i historien om Breivik at en annen faktor var den politiske av-privatiseringen av fiskeriene.

Jeg er på besøk hos Svein og kona hans i sommerhuset deres i Breivik, som også er Sveins barndomshjem. Vi sitter ved vinduet og ser ut over stranda og havet da Svein forteller om farens hjemreise;

«Så han kom opp i juni fem og førr, det var min far og hans bror, min onkel da. De bodde i en jordgamme her borte, og så hadde de et telt.» Svein peker ut vinduet i retninga inn mot fiskebruket. «De oppretta postkontor og fikk tak i materiale til å bygge ei kai, for det var viktig å få ei kai, slik at man kunne få vara og materiale på land.»

Sveins fortellinger om gjenreisning av bygda og den videre historien med fraflytting bærer med seg en nostalgi over hva stedet kunne ha blitt. Svein var sønn av væreier og fiskekjøper Albrect Krane. De holdt til i Breivik, ei bygd i ei strandvik omtrent midt mellom Breivikbotn og Sørvær. Breivik hadde et stort fiskebruk for den tids skala, og etter krigen bygde Albrect opp bruket sitt igjen i god tro på videre fremgang i fiskehandelen. I likhet med Dønnesfjord, returnerte de aller fleste innbyggerne etter krigen. Det ble bygget opp hus, kai, butikk, post, skole og bedehus i bygda, men omentrent 20 år seinere sto byggene tomme.

Friflyttinga fra Breivik handlet i likhet med Dønnesfjord også om nedgang i fiskeoppkjøpet, men også om stedets værforhold i kombinasjon med en av-privatiserende fiskeripolitikk. Svein fortalte at det helt siden starten på 1800-tallet hadde kommet tilreisende fiskere fra Nord-Troms og andre steder. Breiviks lange sandstrand var godt egnet for opptrekking av nordlandsbåter, men stedet var ekstremt værhardt og avhengig av en god molo, spesielt etter at man fikk større båter med motorer. I 1948 røyk moloen i et uvær, og fordi Breivik bare hadde et privat fiskebruk ble ikke reoperasjon politisk prioritert (Nielsen, 2019). Samvirketankegangen sto sterkt, og man ønsket ikke lengre å støtte opp om private fiskekjøpere. Det hadde vært foreslått å sette opp et samvirke på den andre siden av bygda i Breivik, men Albrect ønsket ikke konkurranse og fikk forhindret dette. Sønnen har i ettertid tenkt at dette ikke var så klokt av

faren, fordi det da endte opp med dårlige havneforhold som svekket fiskebruket og gjorde at de fikk færre leveranser. Det har siden deres tid vært andre fiskeoppkjøpere, men etter en aktiv fraflyttingspolitikk har stedet aldri kommet tilbake til sin opprinnelige form. I 1968 ble det, i likhet med Dønnesfjord, utdelt fraflyttingsbidrag for å få innbyggerne til å flytte vekk fra stedet. Ideen var nok at de ville flytte til andre steder i kommunen, men folk var i følge Svein «forbannet» og flytta vekk fra øya.³⁸ Noen av de kom tilbake da fiskekjøpet tok seg opp igjen, men i dag er det få fastboende, og de fleste gjenreisningshusene blir brukt til hytter og sommerhus.

Både Svein og Nils' fortellinger om de gjenreiste, fraflytta plassene bærer med seg en nostalgi over hva stedene kunne ha blitt, men på ulike måter. Mens Nils' familie ganske raskt endret vei og flyttet fordi de så flere muligheter et annet sted, opplevde Sveins familie det samme som de som flyttet etter Nils fra Dønnesfjord gjorde – politiske bestemmelser som nærmest presset dem ut av bygdene. Samtidig kan man si at Nils' familie også var påvirket av politiske bestemmelser i det at Dønnesfjord fikk strøm seinere enn Breivikbotn, og ikke fikk vei før på 1980-tallet etter at folk hadde flyttet.

Hytta som minnested

Samtidig som fremtiden ikke ble som man en gang hadde tenkt i de fraflytta bygdene, har flere av stedene fått nye identiteter og framtidsutsikter. De har blitt omgjort til familie- og ferieparadis, og minnesteder for bygdens historier. Marianne Lien og Simone Abram har forsket på norsk hytteliv, og de besøkte blant annet gjenreisningshus - og brakker som nå blir brukt som hytter (Lien & Abram, 2019). De beskriver disse hyttestedene blant annet som «*skjøre monumenter over etterkrigstidens framtidsdrømmer*» (Lien og Abram, 2019, s. 171). Landskapet rundt sommerhusene og hyttene på de gjenreiste, fraflytta stedene er ladet med familiens og bygdens historier og inne i hyttene henger det bilder av bygda som den en gang var. Hytta og

---

³⁸ Noen flyttet tilbake på slutten av 1970-tallet da Rolf og Helga Hansen startet et fiskemottak og en butikk, men Rolf fikk en tidlig død som resulterte i nok en nedgang i bygdas fiskerivirksomhet.

sommerhuset fungerer på den måten som et slags bindeledd mellom fortid og fremtid (Lien & Abram, 2019).

Figur 9: Et bilde av utsikten fra hytateverandaen til Lars. Muren som stikker opp var en del av gjenreisningshuset. Foto: Elise Johansen

Lars' hjemmeplass Holbukta har gått fra å være en fiskegård med to hus, et fjøs og ei fiskebue, til å bli familiens hytteplass med ei nyreist hytte midt i mellom murrestene av gjenreisningsgården. Murene ligger nå rundt som monumenter i landskapet, et minne om det som var og som tok slutt (Se Lien, 2020; Lien & Abram, 2019). En solfylt sommerdag drar Lars, Laura og jeg til Holmbukt. Laura og jeg går sammen fra Breivikbotn og over til hytta, mens Lars kjører båten sin og møter oss der. Da vi kommer frem spiser vi rundstykker og drikker kaffe på terrassen, før Lars viser meg rundt på eiendommen. Hytta er bygget over murrestene fra huset som Lars' familie hadde før krigen. Steinmuren under den nye hytta står nå som et minne og en forankring av Lars' familie langvarige tilknytning og tilstedeværelse på gården. Til høyre for hytta står det murrester etter gjenreisningsgården. Lars peker og forklarer hvor huset og fjøset sto. Lars forteller at foreldrene hans flyttet inn til Breivikbotn tidlig på 1960-tallet. Faren hans hadde kjøpt en motorbåt og den kunne ikke legges til kai her i Holmbukt, så derfor måtte den stå inne i Breivikbotn. Det ble for mye styr for faren å reise frem og tilbake, så derfor bygde de opp et nytt hus der inne. Lars forteller videre at de ble nødt til å gi fra seg huset for å få huslån til et nytt, og de ga derfor huset til en av Lars brødre, som siden måtte rive det da også han flyttet.

I likhet med Breivik var det havneforhold som preget stedets utvikling. Lars forteller at det hadde vært diskutert i kommunen å bygge en molo mellom Holmbukt og Holmen, ei lita øy rett ved Holmbukt, men det ble til at den ble bygget lengre inn i Breivikbotn istedenfor. Hadde moloen kommet der ute, ville de kunne fortsette å bo der. Lars mener enda at det hadde vært mer fornuftig å bygge moloen her ute fordi man ville kunne brukt øya som en del av skjermingen, men sånn ble det ikke. Lars' uttalelser viser hvordan stedets svunne potensiale kommer til syne i et gjenreist og fraflyttet sted. Som nevnt tidligere så handler ikke nostalgi nødvendigvis om et ønske om å gå tilbake til noe, men heller en opplevelse av at en mulighet blir borte og at noe er irreversibelt (Jankélévitch, 1983, s.299, referert i Angé & Berliner, 2015). Lars ser enda nye muligheter på plassen: Vi går lengre opp på eiendommen og finner en til mur. Her ble huset til Lars' bestefar reist etter krigen, men det ble flyttet inn til Breivikbotn da alle flyttet, forteller Lars. Han legger til en kommentar om at her burde jo noen ha bygget opp et nytt hus, siden muren enda er hel, men presiserer at familien selv ikke har behov for mer enn ei hytte. Murene står ikke bare som monumenter, men også potensialer – de kunne vært brukt på nytt.

Mens Lars og Laura har bygget ei ny hytte på hjemlassen til Lars, har andre enda gjenreisningshuset stående og bruker de som hytte og sommerhus. Sveins familie bruker gjenreisningshuset i Breivik som sommerhus. Han og kona bor der i alle sommermånedene, og i løpet av den tiden kommer barn, barnebarn og annen familie innom. Sommerhuset er, i tillegg til å være familie og feriehus, et monument over ikke bare familiens, men også Breiviks historie (Se Lien & Abram, 2019). Den ene veggen i stua til Svein er dekket til med gamle bilder fra Breivik, fra både før krigen og etter. Bilder har en evne til å skape samtaler mellom fortiden og nåtiden (Lien & Abram, 2019; Filippucci, 2010) og kan også fungere som et verktøy for familiers selvforståelse og representasjon (Hirsch, 1997, s. 6). På det ene bildet ser vi huset familien til Svein hadde før nedbrenninga, bilder av det gamle fiskebruket, og nordlandsbåtene på stranda. Bildene forteller en historie om Kranefamilien og Breiviks lange og stolte fiskeritradisjon. I følge Lien og Abrams er det svært vanlig at nordmenn samler på gamle ting og bilder i hyttene/sommerhusene sine (Lien & Abram, 2019). Man tar vare på minner som representerer familien og slektskapet. Inne i hytta til Lars og Laura var det også bilder av hvordan det så ut i Holmbukt tidligere.

Figur 10: Et bilde av et fotografi tatt før krigen av huset til fiskekjøper Albrekt Krane. Bildet tilhører Svein Krane.

Hyttene og sommerhusene på de gjenreiste, fraflytta plassene bærer minner med seg om hva som kunne blitt, men skaper samtidig en ny form for tilstedeværelse og kontinuitet i områdene. Barn og barnebarn kommer og skaper nye historier og gir stedene nye identiteter, samtidig som de også lærer om det som en gang var. Stedene bærer med seg en svunnen potensialitet i form av at de ikke ble som foreldrene en gang tenkte, men samtidig skapes det en ny form for potensialitet igjennom å være et feriested for familie, men også et minnested. Lars fortalte at han hadde tatt med barnebarna rundt i landskapet for å fortelle familiens historie. Rett rundt noen knauser i nærheten av hytta gjemte familien til Lars seg under krigen, og han fortalte at han hadde tatt med barnebarna bort og vist dem hvordan det var. På denne måten blir hytteplassen ikke bare et sted for rekreasjon, men også for å videreføre familienes særegne krigshistorie. Som Lien og Abrams skriver så kan hytter eller sommerhus fungere *«nesten som et minnested, et monument over en annen tid og andre folk, og samtidig en invitasjon til dem som kommer etter til å fortsette der de gamle slapp.»* (Lien og Abram, 2019, s.119)

Kampen for å bevare hjemplassen

Flere av fortellerne har sommerhus, hytter eller lignende som står på hjemstedene, men ikke alle. Olufs familie bodde i Langkjeila på Sørøya, et lite avsideliggende sted med få hus - det var Oluf, hans mor, besteforeldrene og gammeltante med mann. I dag bor det ingen her og det eneste som står igjen er huset til gammeltanten. Dette huset kjempet Oluf for å overta etter at han så at det sto til forfall og ble brukt som et feststed av folk Oluf mente ikke hadde rett på å være der. Å oppleve at det materielle i et hjemsted forandres eller blir overtatt av andre, uten samme tilknytning til det, kan skape store følelsesmessige reaksjoner fordi en opplever at bånd blir brutt (Bryant, 2010, s. 19). Da Oluf skulle fremme sin sak for Tingretten for å få grunnbokshjemmelovertakselse holdt han et langt innlegg om hele historien sin på stedet. Han fortalte om å bli født under krigen og om gjenreisningsarbeidet da de kom tilbake. Han leste hele talen til meg da jeg var på besøk. Mot slutten ble han mørkere i stemmen og leste med innlevelse:

«At hjemplassen skulle ende opp som en festarkåk for uvedkommende som ikke har noe der å gjøre og ikke har noen rettigheter der gjør meg vondt og det er som en del av livet mitt trampes på og en forakt for tantes livsverk og hennes minne.»

Å se at huset til tanten, som han var så glad i, ikke ble tatt vare på og respektert skapte en affekt som han til slutt brukte for å mobilisere tiltak. Han klare ikke å la det lille som sto igjen ødelegges på den måten. Alle minnene igjen etter henne og livet deres der føltes, som han sier, som at de ble *trampet på*.

Historien endte med at noen rettmessige arvtakere av huset dukket opp, og da trakk Oluf seg unna. Det viktigste for han var at det gikk til rettmessige eiere og at det ble tatt vare på. Når disse slektningene kom til, så fikk også Oluf mulighet til å bruke huset når han gikk tur til området. Selv om han ikke fikk huset selv, så gjorde hans kamp for stedet og dets historie at stedet ble tatt vare på. Det lille materielle som sto igjen og som minnene levde gjennom, fikk flere leveår. Selv om Oluf ikke har en hytte eller hus stående i Langkjeila, drar han over til hjemstedet sitt hvert år. Han har tatt med venner, turister og familie med hit flere ganger og fortalt om sin families liv i fjellandskapet. Turen over havet og fjellet er i seg selv er tur tilbake til hans barndom og de tar han vare på ved å fortelle historiene videre.

Figur 11: Et bilde av Oluf på vei over fjellet til hjemlassen sin. Foto: Elise

Konklusjon

Vi har i dette kapitlet sett at håpet og drømmene i gjenreisningsprosjektet har gitt de gjenreiste og fraflytta plassene et nostalgisk preg. I dag er disse stedene for fortellerne fylt med fremtidsdrømmene som en gang var, men samtidig har det også blitt skapt nye former for potensialitet. Det har blitt nye former for samlingspunkt for familiene og samtidig blitt levende museer for å minnes det som var.

Det er en interessant parallell mellom hjemreisen etter krigen (se kapittel 2) og «hjemreisen» i dag, fordi sistnevnte gir noen hint om hvorfor det første var så viktig. Behovet i dag for å ta vare på stedene, bildene og minnene og viderføre de i familien gir en idé om hvilke følelser som rørte seg da den tvangsevakuerte befolkningen i Nord Troms og Finnmark trosset myndighetenes føringer og insisterte på å bygge opp hjemmene sine så fort som mulig og på *sine* hjemplasser.

Nå er det opp til barna og barnebarna hva stedene skal være videre. Som barnebarn av en bestemor i et gjenreisningshus, tenker jeg at vi burde ta vare på fortellingene i landskapet før de forsvinner for godt. Det sku bo folk i husan, om det så bare ble noen dager på somrene.

Kapittel 7: Oppsummering

Jeg har i denne oppgaven undersøkt og analysert minner fra gjenreisningsprosessene i ulike bygder på Sørøya. Ved å fokusere på materialitet; både dets evne til å fremkalle minner og å skape former for sosialitet, har vi sett på ulike måter prosessene etter krigen formet samfunnet den gangen, men også i dag. Jeg har brukt to ulike, men sammensatte, analytiske innfallsvinkler; det ene fokuset har vært på minnenes aktualisering i dag i materialitet og det andre fokuset har vært på hva minnet om det materielle kan si om det som en gang var.

Minnens aktualisering handler om hvordan fortiden hentes inn i nåtiden og, mer spesifikt for denne oppgaven, hvordan erindringer fra gjenreisningstiden vekkes til live i dag gjennom materialitet i landskapet som bygg, hus og murrester. I kapittel 2 så vi på ulike, men sammensatte måter å forstå hvordan et landskap i ei bygd kan være mer enn det en visuelt ser foran seg. Et forandra landskap med nye bygg, veier og hus kan gjennom minnet kognitivt og affektivt fremkalle *sekundære landskap*. Det materielle i et landskap som vekker frem minner kan forstås som mnemoniske strukturer, altså at en ting/et objekt blir en representasjon for noe annet. Samtidig er ikke fremkalling av minner bare rein informasjonsassosiasjon; steder kan vekke frem stemninger, følelser og opplevelser. Som vi har sett i flere av kapitlene, spesielt kapittel 3, kan steder gi mennesker opplevelser av tilhørighet på den ene siden og fremmedskap på den andre; de har en affektiv dimensjon.

I kapittel 3 så vi videre på hvordan uttrykk for stedstilhørighet kommer til syne i fortellingen om den første tilbakevendingen etter frigjøringen. Fortellingene om fedre (og andre mannlige familiemedlemmer) som reiste til tross for myndighetenes forbud ble brukt som utgangspunkt for å diskutere behovet for å komme hjem og reparere hjemstedene. Videre så vi på hvordan denne fortellingen har fått ulike narrativ, blant annet et som bygger på påstanden om at myndigheten ikke ville gjenreise (hele) Finnmark. Dette er en påstand som jeg har forsøkt å nyansere, fordi den inngår i en større sentrum-periferi-debatt hvor versjoner av historien kan forsterke mistillit. Vi har sett i dette kapittelet at det var ideer om radikal bosetningsendring blant sentrale myndighetspersoner, men at det var *ideer* og aldri var vedtatt politikk. I tillegg vitner

flere kilder om at det regjerende prinsippet etter krigen var at folk skulle få bo der de ville. Samtidig viser kapittel 6 at noen politiske prioriteringer 10-15 år etter at man gjenreiste presset noen mennesker vekk fra hjemlassene sine, noe man kan si var en svekking av prinsippet om bofrihet.

I kapittel 4 og 5 har det analytiske hovedfokuset vært på hvordan det materielle i minnene og i historiene om gjenreisninga påvirket det sosiale livet og utviklingene i bygdene. I kapittel 4 har vi sett på hvordan boligsituasjonen var i de første årene etter krigen, da fortellerne kom tilbake til hjemlassene. Ved hjelp av arkivmateriale og litteratur har vi også sett på hvordan boligspørsmålet ble håndtert fra lokalt til regionalt og nasjonalt nivå. Gjenreisningsprosjektet var komplekst, og jeg har ikke her kunnet greie ut om alle aktører og forhold. For eksempel har jeg verken hatt nok data eller plass til å utforske rollen til frivillige aktører og bistandsyttere i gjenreisningsprosjektet, men har hovedsakelig fokusert på individuelle minner og arkiv - samt litteraturmateriale om det lokale møtet med det statsstyrte gjenreisningsapparatet. Materialet som legges frem i kapittelet viser at det var mange misforståelser i kommunikasjonen mellom den lokale byggenemnda og den nasjonalregionale administrasjonen i Finnmarkskontoret, og at boligsituasjonen i de første årene etter krigen var svært vanskelig. Samtidig viser minnene fra fortellerne at de hadde blitt vante til å bo i unntakstilstander, og trolig hadde et særegent mot til å takle situasjonen. I tillegg kommer det frem at den provisoriske boligsituasjonen satt mennesker fra alle samfunnslag i samme situasjon og utfordret mulighetene for materielle ulikheter. Det ville vært interessant å undersøke i et senere studie om denne endringen i klassestrukturer i unntakstilstanden fikk noen langvarige virkninger for relasjonene mellom folk.

Vi har i både kapittel 4 og 5 sett på hvordan bygg og arkitektur blir skapt sosialt, men også skaper det sosiale. Mens de provisoriske boligene utfordret tidligere materielle ulikheter mellom folk, skapte gjenreisningshusene færre men mer permanente endringer i mulighetene for å skille seg ut materielt. De standardiserte gjenreisningshusene åpnet ikke opp for mange muligheter til å skille seg ut arkitektonisk, og som vi så var det strengt regulert for at man skulle bygge etter godkjente tegninger. Samtidig kom det frem at folk fra høyere klasser gjerne bygde hus etter tegninger som skilte seg ut fra de standardiserte husene som ble benyttet av flertallet. De materielle ulikhetene som ble utfordret i den provisoriske boligsituasjonen kom til syne igjen

i den permanente boligbyggingen mellom øverste klasse og flertallsbefolkningen. I flertallet av befolkningen hadde man dog en tydelig materiell utjevning; noen opplevde oppgang i boligstørrelse og kvalitet, mens noen gikk ned i boligstørrelse.

Samtidig så vi at selv om de standardiserte gjenreisningshusene hvasket ut noen materielle ulikheter i husets ytre utforming, kunne bruken av husets indre utforming, altså rommene, avdekke forskjellene mellom ulike sosio-økonomiske forhold. Selv om det ble lagt opp til en romutforming som skulle gjøre at hvert kjønn av barna skulle ha hver sine soverom, kunne familier med dårlig råd velge å leie ut det ene rommet eller ha noen av barna boende hos andre.

Videre så vi i fortellingene om rommene i gjenreisningshuset at kjøkkenet ble det mest brukte rommet. Tradisjonen med å ha et multifunksjonelt kjøkken ble videreført til tross for ideene i arkitektmiljøene om å bygge laboratoriekjøkken. Arkitekten Kirsten Sand kjempet mot at man bygde slike små kjøkken som hun mente ville isolere kvinnen. Kjøkkenet i gjenreisningshuset illustrerer betydningen arkitektur har for relasjonene og det sosiale i et hus; fordi kjøkkenet, gjerne i kombinasjon med den lille stua, ble stort nok, kunne hele familien ha et felles samlingssted i huset.

Et annet interessant funn fra kapittel 4 og 5, og som kunne vært ytterligere utbrodert, er at mens det i den norske gjenreisningslitteraturen finnes sprikende perspektiver på hvorvidt den statsstyrte gjenreisninga var umyndiggjørende overfor befolkningen, viser minnene fra fortellerne på Sørøya at deres oppfatning var at en var fornøyd med det en fikk bygget. Til tross for at man anerkjenner at det var vanskelig i den provisoriske gjenreisninga og strengt i husbyggeprosessene, hadde de fleste jeg snakket med en holdning om at gjenreisninga var et vellykket og godt prosjekt. Fortellerne var barn og ungdom da byggingen sto på, og ikke hadde det samme ansvaret som foreldrene, men samtidig var de vitner av hele utviklingen. Fred sa til meg: *«Vi opplevde bare at alt ble bedre for hvert år»*. Utsagnet illustrerer godt hvordan forståelsen av fortiden er preget av nåtiden (Se Connerton, 1989). Det ble bedre, og da ser man det som kan ha vært vanskelig med andre øyne, fordi man var på vei til noe bedre.

I det siste kapitlet, kapittel 6, kom vi tilbake til hvordan minners materialitet aktualiseres i nåtiden på gjenreiste og fraflyttede steder. Gjenreisningshistorien har en annerledes posisjon på fraflyttede steder enn på befolkede steder, fordi landskapet i førstnevnte

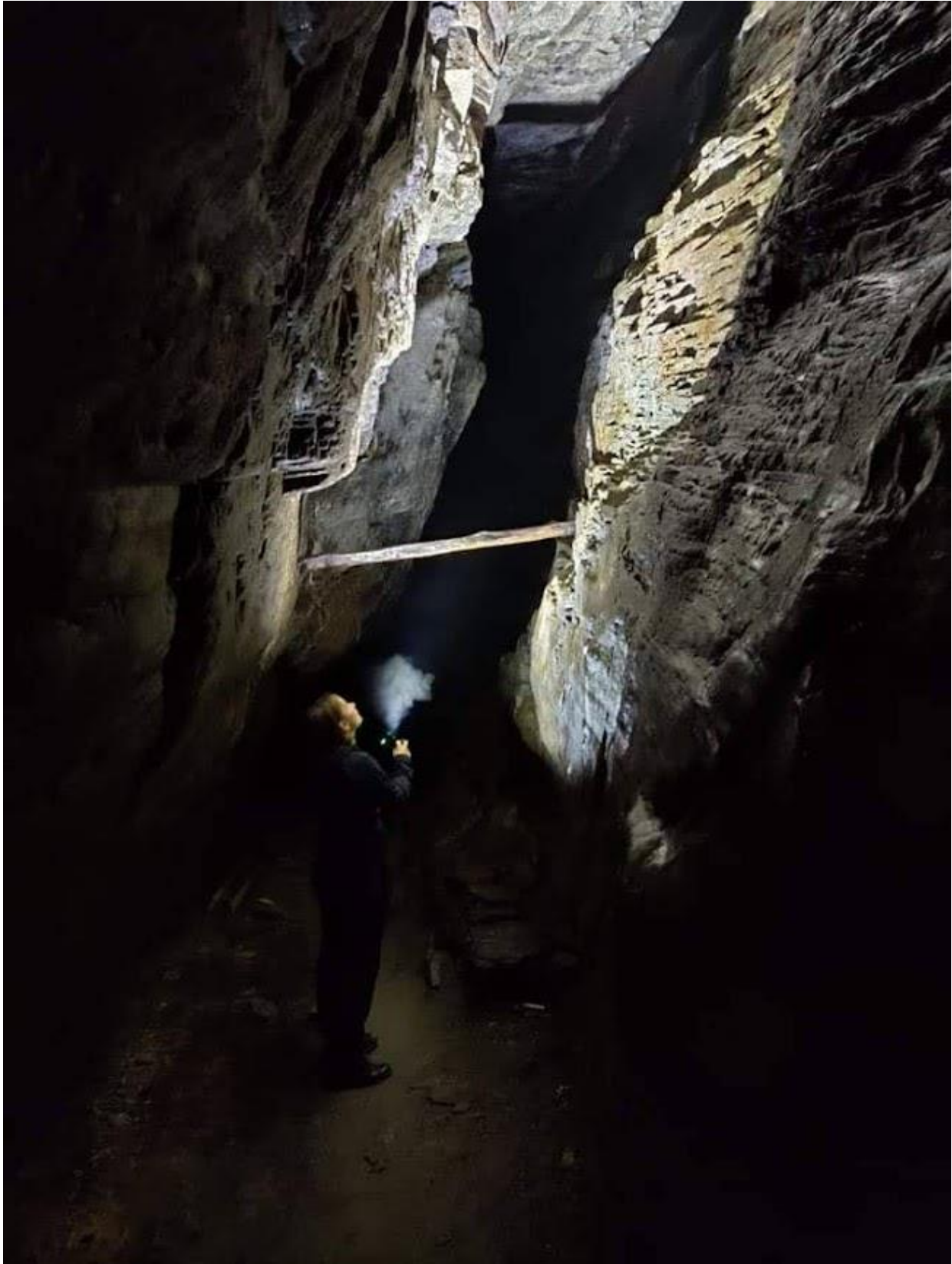
representerer (i større eller tydeligere grad) kontraster til det som en gang var stedets fremtidsvisjon. I dette kapitlet så vi på hvordan forandrede landskap kan fremkalle nostalgiske affekter – forstått som opplevelsen av at et sted bærer med seg minner av tapte drømmer og fremtidsvisjoner. Fortellingene i dette kapitlet illustrerer godt hvordan fortiden preges av og aktualiseres i nåtiden. Endringene i landskapet og i bruken av plassene blir en stor kontrast til det som var visjonen etter krigen, og gir dermed historien om hjemreise og gjenreisning et nostalgisk attributt. Fortellingene i kapittel 6 viser videre at selv om stedets potensialitet har forandret seg, så kan det skapes nye mulighetsrom for hva stedene kan være. De gjenreiste fraflytta plassene får nye identiteter som ferie- og familiesteder, men også minnesteder for det som en gang var.

Samtidig, og dette kunne vært ytterligere utbrodert, så er ikke historien om gjenreisninga på steder som nå er befolket uten nostalgiske affekter. Forskjellen er bare at kontrastene mellom det som en gang var tenkt og det som nå er realiteten, er større på de fraflytta plassene. Som vi var inne på i kapittel 2 så har mye forandret seg i Breivikbotn siden alt ble gjenreist. Det var flere av fortellerne som så tilbake til da bygda var full av fiskere i kontrast til dagens situasjon. Stedets potensialitet oppleves dog ikke svunnen på samme måte som den er på de fraflytta plassene.

Avslutning

Gjenreisninga var ikke bare oppbygging av hus og infrastruktur, men også etablering av et tydeligere statsapparat i Nord-Norge, en reparasjonsprosess av et folk og deres stedstilhørighet, en introduksjon av det sosialdemokratiske likhetsidealet og en videreføring av den nordnorske hardhausetheten og solidariske rausheten. Jeg har forsøkt i denne oppgaven å illustrere at bygder i de nedbrente områdene i nord bærer med seg verdifulle minner av en helt spesiell overgangstid i norsk og nordnorsk historie. De sekundære landskapene som kommer frem i minnene på de gjenreiste plassene illustrerer hvordan et sted er så mye mer enn det en visuelt kan se. De er ladet med livshistorier til både mennesker og bygg som vitner om sosiale, kulturelle og politiske utviklinger. Jeg har vist til noen av stedenes utviklinger i denne oppgaven, men landskapene har enda mye mer å fortelle.

Figur 12 : Et bilde av meg i hula i Nordsandfjord. Foto: Audun Arild

Litteraturliste

Angé, O. & Berliner, D., 2015. *Anthropology and nostalgia*. New York og Oxford: Berghahn books

Antonsen, F., 2017. Arkiv og gjenreisning i Nord-Troms. [Internett]. *Arkiv Troms*
Hentet fra: <https://arkivtroms.no/artikkel/arkiv-om-gjenreisning-i-nord-troms/> [23. mai 2022]

Bernard, H. R. et al., 1986. The Construction of Primary Data in Cultural Anthropology. *Current Anthropology*, 27(4), s. 382-396.

Bernard, R. H., 1994. Participant observation. *Research methods in anthropology*. Lanham, Boulder, New York og London: Rowman & Littlefield Publishers, s. 272-307.

Bierschenck, T., 2019. Postface: Anthropology, bureaucracy and paperwork. *Journal of Legal studies*, 3(2), s. 111-119.

Bjelland, A. K., 2014. Fortid og felleskap - identitetshåndteringer blant eldre i aldersboliger. *Antropologisk tidsskrift*, 25(2), s. 82-93.

Bremnes, O.H. og Bremnes, O. 1980. Br nr. 3 (Folk i husan) [Sang innspilt av Kari Bremnes] på *Folk i husan*. Triola.

Brennan, T., 2004. *The transmission of affect*. New York: Cornell University Press.

Bringa, T., 1995. *Being muslim the bosnian way*. New Jersey: Princeton University Press.

- Bringa, T., 2016. From Boundaries to Borders: Spatial Practices and State-making; the Case of Bosnia-Herzegovina. Bringa, T. og Toje, H. (red.) *Eurasian Borderlands*. New York: Palgrave Macmillan, s. 213-239.
- Bryant, R., 2010. *The past in pieces*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Bryant, R., 2014. History's remainders: On time and objects after conflict in Cyprus. *American ethnologist*, 41(4), s. 681-697.
- Bullock, N. & Verpoest, L., 2021. *Living with history*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Carsten, J. & Hugh-Jones, S., 1995. Introduction: About the house - Levi-Strauss and beyond. *About the house: Levi-Strauss and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-46.
- Connerton, S., 1989. *How societies remember*. New York: Cambridge University press.
- Connerton, S., 2009. *How modernity forgets*. New York: Cambridge University Press.
- Connerton, S., Kastner, J. & Najafi, S., 2011. Historical amnesias: An interview with Paul Connerton. *Forgetting summer 2011*, 42.
- Danke, T. M. E., 1986. *Opp av ruinene - Gjenreisninga av Finnmark 1945-1960*. Oslo: Gyldendal.
- Fagertun, F., 2018. Øystein Nilsen og gjenreisninga av Finnmark. *Nordlys*, 12 mars.
- Feld, S. & Basso, K. H., 1996. *Sences of place*. Santa Fe, New Mexico: School of American research press.

- Filippucci, S., 2010. In a Ruined Country: Place and the Memory of War Destruction in Argonne. Argenti, N. & Schram, K. (red.) *Remembering violence: Anthropological Perspectives on Intergenerational Transmission*. New York: Berghahn books, s. 165-189.
- Gjenreisningsmuseet, 2022. *Gjenreisning 1945-1960*. [Internett] Available at: <https://www.kystmuseene.no/gjenreisning-1945-1960.5957842.html> [18 juli 2022].
- Gow, S., 1995. Land, People, and Paper in Western Amazonia. Hirsch, E. og O'Hanlon, M.(red.) *The Anthropology of Landscape*. Oxford: Oxford University Press, s. 43-62.
- Gullestad, M., 2001. *Kitchen-table society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M., 2002. *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gupta, A., 2013. Messy bureaucracies. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 3(3), s. 435-440.
- Hage, I., 1999. *Som fugl fønix av asken*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hage, I., 2007. Reconstruction Housing in North Norway: Gender and the Reception of the Modern Era. *Acta Borealia*, 24(1), s. 26-43.
- Hauglid, A. O., Westrheim, H. & Jensen, K. E., 1985. *Til befolkningen! Brannhøsten 1944-gjenreisninga etterpå*. Tromsø, Oslo, Bergen, Stavanger: Universitetsforlaget.
- Hirsch, E., 1995. Landscape between space and place. Hirsch, E. og O'Hanlon, M.(red.) *The Anthropology of landscape: Perspectives on place and space*. Oxford: Oxford University press, s. 1-30.

- Hirsch, E. & Stewart, C., 2005. Introduction: Ethnographies of historicity. *History and anthropology*, 16(3), s. 261-274.
- Hoff, T., 1985. *Nordnorsk julesalme*. [Lyrikk].
- Husby, E., 1988. *Etter krigen... Hasvik kommune etter 1945*. Hasvik: Hasvik historielag.
- Husby, E. D., 1995. *Krigen på Sørøya 1940-1945*. Hasvik: Hasvik kommune.
- Husby, E. D., 2020. *Minnesmerket: Om krigen som var og mange spørsmål uten svar*. Hasvik: Kolofon Forlag As.
- Jacklin, A., 2004. *Historien om Nord-Norge*. Norge: Gyldendal Norsk Forlag.
- Johansen, T. E., 2019. *Varangerhuset: en KVENsk bærekraftig byggeskikk i Nord-Norge*
[Masteroppgave] Ås: NMBU.
- Jørgensen, K., 1996. *Debatten om boligkvalitet og arbeidet med typetegninger*, Oslo: Husbanken.
- Kissane, B., 2014. *After civil war: devision, reconstruction and reconciliation*. Pennsylvania: University of Pennsylvania.
- Knudsen, J. C., 1990. Cognitive models in life histories. *Anthropological quartelry*, 63(3), s. 122-133.
- Lien, M. E., 2020. Dreams of Prosperity--Enactments of Growth: The Rise and Fall of Farming in Varanger. *Anthropological journal of European cultures*, 29(1), s. 42-62.
- Lien, M. E. & Abram, S., 2019. *Hytta: fire vegger rundt en drøm*. oslo: Kagge forlag.

- Martinsen, A. H., Klo, A. & Krogh, A., 2017. Historien om lottene:– Ga meg gåsehud og tårer i øynene. NRK. [Internett] Hentet fra: <https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/film-om-lottene-1.13320498> [18 juli 2022].
- Moore, H. L., 1994. Master Narratives: Anthropology and Writing. Moore, H. L. (red.) *A Passion for Difference : Essays in Anthropology and Gender*. Cambridge: Polity Press, s.107-178.
- Morphy, H., 1995. Landscape and the reproduction of the ancestral past. Hirsch, E. og O'Hanlon, M. (red.) *Anthropology of landscape*. Oxford: Oxford University Press, s.184-209
- Navaro-Yashin, Y., 2009. Affective spaces, melancholic objects: ruination and the production of anthropological knowledge. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 15, s. 1-18.
- Navaro-Yashin, Y., 2012. *The make-believe space: Affective geography in postwar polity*. Durham og London: Duke University Press.
- Niemi, E., 2014. Byggeskikk og arkitektur i Finnmark - ødelagt av krig og fred?. Fagertun, F. (red.) *Veiviser i det mangfoldige nord - Utvalgte artikler av Einar Niemi*. Stamsund: Orkana forlag.
- Niemi, E., 2019. *Frigjøringen av Finnmark i 1944-45 i minnehistorisk perspektiv* [Videoopptak] HL-senteret. Hentet fra: <https://www.hlsenteret.no/aktuelt/arrangementer/2019/streaming/75-ar-sidenfrigjoringen-av-finnmark.html> [25.juli 2022]

Nielsen, R. og Krane, S. A. (2012) *Havets gull: Fiskekjøpere i Nord-Troms og Finnmark*.

Tromsø: Fiskeriprodusentenes fond

Olaussen, B. S., 2021. *Hold ut, vi kommer snart: Sørøya 1940-1945 krigsutbrudd, okkupasjon og evakuering*. Britt Sonja Olaussen.

Palmié, S. & Stewart, C., 2016. Introduction: For an anthropology of history. HAU: *Journal of ethnographic Theory*, 6(1), s. 207-236.

Pedersen, M. H., 2013. Finding a place for oneself: processes of settlement in Denmark.

Pedersen, M. H. (red.) *Iraqi women in Denmark: Ritual performance and belonging in everyday life*. Manchester, New York: Manchester University Press, s. 34-58.

Petterson, A., 1994. *Småfolk og drivkrefter*. Bind 2 red. Lakselv: Posanger kommune.

Petterson, A., 2017. Gjenreisninga av Finnmark og Nord-Troms etter 1945 [Internet].

UiO/Norgeshistorie. Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/andreverdenskrig/1737-gjenreisninga-av-finnmark-og-nord-troms-etter-1945> [22.februar 2022]

Remme, J. H., 2013. Den ontologiske vendingen i antropologien. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 27 Februar, s. 6-24.

Schwander-Sivers, S., 2016. Securing "'Safe Spaces'": Field Diplomacy in Albania and Kosovo.

Huggins, M. K og Glebbeek, M (red.) *Women fielding danger : negotiating ethnographic identities in field research*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, s. 173-198.

Skotte, Ø. & Tho, T. M., 2005. Hamarhusa på Sørvær. *NRK* [Internett] Hentet fra:
<https://www.nrk.no/innlandet/hamarhusa-pa-sorvaer-1.47335> [18 juli 2022].

St.meld nr. 35, 1945-1946. *Om gjenreisninga av de krigsherjede strøk.*

Stenvold, H. & Fause, Å., 2015. *Migratory birds Silent panic and play - Reflections on memories of childhood and adolescence from World War II.* Septentrio Academic Publishing/UiT

Strathern, M., 1990. Artifacts of history: Events and the interpretation of images. Siikala, J. (red.)
Culture and history in the Pacific. Finish Anthropological society, s. 25-43.

Thomassen, Ø., 1997. *Herlege Tider: Norsk fysisk planlegging ca.1930-1965.* Trondheim:
Historisk institutt, HF-fkultetet, NTNU.

Turner, V. W., 2017. *The ritual process : structure and anti-structure.* London: Routledge.

Vellinga, M., 2007. Anthropology and the materiality of architecture. *American Ethnologist*,
34(4), s. 756-766.

Verpoest, L. et al., 2021. *Revival after the great war: Rebuild, remember, repair, reform.*
Leuven: Leuven University press.

Webb, M., 2018. Local responses to the protection of medieval buildings and archaeology in
British post-war town reconstruction: Southampton and Coventry. *Urban history*, 45(4),
s. 635-659.

Zachariassen, K., 1998. *Da staten kom til Nord-Troms* [Masteroppgave] Tromsø: Universitetet i
Tromsø.

Zahle, J., 2017. Privacy, Informed Consent, and Participant Observation. *The MIT Press*, 25(4), s. 465-487.

Arkivmateriale

[KILDEFORKORTELSER] – [Beskrivelse av innhold i dokument som forkortelsen baseres på]

«Tittel på dokumenter som hadde det»

J.nr = Journalnummer som ofte ble brukt på post

BFFBB - Brev fra Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd angående bruk av brakkemateriale

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd angående bruk av brakkemateriale. «*Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd melding nr. 54*» 5.mai 1951. J.nr uspesifisert i arkivmappe «2 Hasvik kommune Byggenemnd Gjenreisningskontor inngående brev 1946-1952»

BFFLB – Brev fra Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd angående luksusboliger

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd angående luksusboliger. «*Melding fra Finnmark fylkesgjenreisningsnemnd nr. 26. Størrelsen av planlagte boligbygg*» dato uspesifisert. J.nr uspesifisert i arkivmappe «2 Hasvik kommune Byggenemnd Gjenreisningskontor inngående brev 1946-1952»

BFHB - Brev fra finnmarkskontoret til Hasvik byggenemnd om ubukte bårstuer

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra finnmarkskontoret til Hasvik byggenemnd om ubukte bårstuer. 9.oktober 1946. J.nr 742/46 i arkivmappe «1 Hasvik byggenemnd Gjenreisningskontor Saksarkiv Korrespondanse 1946-1945»

BFHMO- Brev fra Finnmarkskontoret til Hasvik byggenemnd om mangel på orientering

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra Finnmarkskontoret til Hasvik byggenemnd om mangel på orientering. «*Gjenreisninga i Hasvik kommune*» 1.mars 1946. j.nr 443/46 i arkivmappe «1 Hasvik byggenemnd Gjenreisningskontor Saksarkiv Korrespondanse 1946-1945»

BFHRB - Brev fra Finnmarkskontoret til Hasvik byggenemdn om riving av brakker

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra Finnmarkskontoret til Hasvik byggenemdn om riving av brakker. 9. juli 1946. j.nr 646/46 i arkivmappe «1 Hasvik byggenemnd Gjenreisningskontor Saksarkiv Korrespondanse 1946-1945»

BHFMB - Brev fra Hasvik byggenemnd til Finnmarkskontoret om mangel på brakker.

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra Hasvik byggenemnd til Finnmarkskontoret om mangel på brakker. 13.juni 1946. j.nr uspesifisert i arkivmappe «1 Hasvik byggenemnd Gjenreisningskontor Saksarkiv Korrespondanse 1946-1945»

BHFMBÅ- Brev fra Hasvik byggenemnd til Finnmarkskontoret om mangel på båter

Interkommunalt Arkiv Finnmark. Brev fra Hasvik byggenemnd til Finnmarkskontoret om mangel på båter. 11.mars 1946. j.nr uspesifisert i arkivmappe «1 Hasvik byggenemnd Gjenreisningskontor Saksarkiv Korrespondanse 1946-1945»

BOFL - Brev fra ordfører angående forholdene lokalt

Interkommunalt arkiv Finnmark. Brev fra ordfører angående forholdene lokalt. 9.oktober 1945. J.nr uspesifisert i arkivmappe «3 Hasvik kommune Byggenemd Saksarkiv 1945-1953»

SRT- Søknad om reisetillatelse

Interkommunalt arkiv Finnmark. Søknad om reisetillatelse. 6.november 1946. J.nr. 717/46 i arkivmappe «3 Hasvik kommune Byggenemd Saksarkiv 1945-1953»

SSRT – Svar på søknad om reisetillatelse

Interkommunalt arkiv Finnmark. Svar på søknad om reisetillatelse. Ukjent dato i 1946. J.nr 717/46 i arkivmappe «3 Hasvik kommune Byggenemd Saksarkiv 1945-1953»

